N. [illegible]

N. [illegible]

N. [illegible]

[illegible]

ПОСВЯЩАВА СЯ

РОДОЛЮБИВОМУ ГОСПОДИНУ

НИКОЛАЮ И. БАЦАРОВУ

КАЛОФЕРЦУ

ВЪ ЗНАКЪ УВАЖЕНІЯ ЛЮБОРОДНОСТИ МУ

отъ Съчинителя.

КРАТКА
БЪЛГАРСКА ИСТОРІЯ

ОТЪ

ДОБРЯ П. ВОЙНИКОВА.

ИЗДАНІЕ ПЪРВО.

1861.

Въ Вѣнѫ у Книгопечатн. Л. Соммера.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Приключенія-та, кои-то ся случявать около насъ, възбуждать наше-то любопитство, за да желаемь всякогы да разумѣваме тѣхны-ты причини и слѣдствія. Ные искаме да знаемь, що ся е случило и случява въ бащинѫ-тѫ ни кѫщѫ, въ града ни, въ область-тѫ ни, а защо да не искаме тъй сѫще да простреме знанія-та си и до събытія-та въ заминѫлы-ты врѣмена на наши-ты праотцы, кои-то сѫ живѣли въ исты-ты мѣста, дѣто и ные днесь живѣемь, кои-то сѫ ся хранили отъ истѫ-тѫ земьѭ, отъ коьѭ-то и ные днесь ся хранимь, и на кои-то ные не сме друго освѣнь едно израстеніе и продълженіе на на тѣхныа родъ? Не ще ли бѫде срамъ за единъ Българинъ да не познава исторіѭ-тѫ на оныя, на кои-то днесь носи имя-то, и съ него иска да си присвоява нѣкои права, що може да принадлѣжять само на това имя?

Да познава человѣкъ исторіѭ-тѫ на рода си, мыслѭ, да е една отъ най-необхобимы-ты нужды за негово-то знаніе; защо-то, кой е онзи чековѣкъ, онзи народъ, кой-то да бѫде въ пѫть-тъ на просвѣ-

щеніе-то, а пѫкъ да не ся е грижилъ за изучваніе на народнѫ-тѫ си історіѭ? Защо прочее нашій народъ, кой-то желае веке просвѣщеніе-то, да не учи въ училища-та *Народнѫ-тѫ си Історіѭ?* Това е, думамъ, необходима нужда на человѣческо-то *знаніе,* защо-то безъ него ные, Българе-ти, не можемь ся надѣя да видимь скоро въ нововъзрастаѭщіа си народъ въ кого-то ся потая бѫдѫща-та нашя надѣжда, пълно развитіе на истиный народенъ духъ и на истины-ты народны чювства; защо-то той само въ народнѫ-тѫ си історіѭ може да види каквы произшествія сѫ имaлы вліяніе на Българіѭ, каквы блистателны дѣла и славны подвигы сѫ извършявали негови-ти праотци, кои-то, съсъ врѣмя, сѫ играли не пò-малкѫ ролъ въ политическый свѣтъ у Европѫ, отъ колко-то другы пò-значителни днесь Европейскы народы, както става явно това въ начяло-то на четыре-тѣхъ періоды отъ настоящѫ-тѫ Краткѫ Българскѫ Історіѧ.

Струва ми ся, че *нашій народъ* има много пò-голѣмѫ нуждѫ да познава историѭ-тѫ си отъ колко-то другъ нѣкой народъ; защо-то при другы-ты народы народни-ти имъ памятници и прѣданія, мыслѭ, да не сѫ пострадали толкози поразѫ отъ непріятелскѫ странѫ, колко-то Българскы-ты: отъ народны-ты ни памятницы ные не виждаме днесь друго освѣнь жялостны нѣкои останкы, а народны-ты ни прѣданія изченѫли, като да рѣкѫ, съвсѣмъ изъ память-тѫ на народа ни! Слѣдователно и народно-то чювство, кое-то най-добрѣ може да уварди цѣлость-тѫ на

единъ кой да е народъ, изгаснѫло и извѣнѫло въобще въ сьрдце-то на Българскыа днешенъ народъ!

Мисль-та за да ся даде едно *способно рѫководство* за народнѫ-тѫ ни исторіѭ на наши-ты младежи, насьрчи мя да съставіѭ тѫѭ Краткѫ Българскѫ исторіѭ, при съставеніе на коѭ-то имахъ прѣдъ очи почти всичко, що ся е казало за *неѭ* отъ новы-ты историкоиспытатели и учены мѫжи, както *Г. Г. Венелина, Шяфарика, Раичя, С. Палаузова* и др. а за малко-то до сега познаты памятницы и народны прѣданія дотичяхъ до съчиненія-та на *Г. Г. Съчинителя на Царственника и С. Раковскаго.*

Тъй въ тоя съставъ на Българскѫ-тѫ исторіѭ изложихъ всичко онова, кое-то е главно, важно и нуждно за изучваніе на Българскы-ты юноши, колко-то за въ настояще-то врѣмя, додѣ ся открыѭть още по̀-другы матеріяли, непознати никому до сега; при това всичко, що трѣбаше да изложѭ, глядалъ сьмь да бѫде съобразно както съ истинѫ-тѫ тъй и съ духа на народа, за кого-то е рѣчь-та; а всичко що е казано въ по̀-стары-ты лѣтописы съ пристрастіе противъ истинѫ-тѫ и духа на обстоятелства-та, изхвьрлихъ и замѣнихъ съ истинно-то, кое-то ся е завардило или въ нѣкой нашь народенъ памятникъ, или въ нѣкое наше народно прѣданіе.

Като ся надѣямь съ това да сьмь постѫпилъ въ намѣреніе-то си, ласка ѭ ся, трудъ-тъ ми да не бѫде съвсѣмъ безполезенъ за мило-то ми Българско юношество. А колко-то за языка, кого-то употрѣбихъ, молѭ наши-ти учени да бѫдѫть снисходителни и ве-

ликодушни въ критикѫ-тѫ си, като знаѫть, че ные, Българе-ты, нѣмаме още еднѫ общѫ Българскѫ Граматикѫ, единъ общъ Словарь и едно общо писменно нарѣчіе, по кои-то *всякой трѣба да пише,* и като забѣлѣжять, че въ прѣдѣли-ты и образы-ты на израженія-та и изрѣченія-та на мысли-ты азъ ся основахъ по́-вече-то на тукашне-то Българско нарѣчіе, и то защо-то съмь съ мисль, че, за да ся опрѣдѣли и стане единъ *общъ писменъ Българскый языкъ,* трѣба, сѣкамь, да имаме съчиненія отъ разны Българскы нарѣчія, кои-то, съсъ врѣмя, наши-ти Филолози може да искать да земѫть въ прѣглядваніе.

Шюменъ, 2 Марта 1861.

Съчинитель.

СЪДЬРЖЯНІЕ.

Ввежданіе.

		стр.
I.	Българскы Жилища	1
II.	Раздѣленіе на Българы-ты	9
III.	За Българы-ты вообще	14
IV.	Вѣроисповѣданіе на стары-ты Българе	16
,,	Стары Българскы писма	21
V.	Българско Правленіе	—
VI.	Опрѣдѣленіе на Българскѫ-тѫ Исторіѭ	24
	Българско Господарство по край Волгѫ или Велика България	26
	Българско Господарство въ Паноніѭ 580—802	30
	Българско царство по край Дунава или Сегашня България	33

Пьрвый Періодъ.

Аспарухъ	34
Батай	36
Требель	37
Добре или Кормесъ	41
Телецъ или Телесанъ	43
Сабинъ	44
Боянъ или Паганъ	45
Телерикъ	47
Кардамъ	50
Забѣлѣжване врьхъ пьрвый періодъ	51

Вторій Періодъ.

Крумъ или Каранъ	53
Докумъ	66
Цоко	68
Мортагонъ	—
Пресіямъ или Владимиръ	71
Борисъ	73

Третій Періодъ.

стр.
Покрьщаніе на прѣславскыа дворъ и на Българы-ты 76
Продължеціе отъ Борисово-то Царуванѥ........ 80
Симеонъ.................................. 84
Българска книжнина въ симеоново время 98
Петръ I.................................. 104
Самуилъ.................................. 112
Радомиръ................................. 116
Иванъ Владиславъ......................... 117
Възбуненіе Българско..................... 121
Петръ II Деліанъ 123

Періодъ Четвьртый.

Възобновленіе на Българско-то Царство 128
Асѣнъ I.................................. 131
Петръ III................................ 136
Иванъ.................................... —
Борилъ или Борисъ II..................... 144
Иванъ Асень II. 146
Каломанъ I. 152
Михаилъ 153
Каломанъ II. 154
Мичо..................................... 155
Константинъ Тихо 156
Лаханъ 160
Иванъ Асѣнь III. 192
Георгій Тертеръ I........................ 164
Святославъ 199
Георгій Тертеръ II....................... 170
Михаилъ Страшимировъ..................... 172
Александръ 175
Иванъ Шишманъ, Георгій Страшимиръ и Асѣнь IV. 179
Послѣдне разореніе на Българіѭ 192

КРАТКА

БЪЛГАРСКА ИСТОРІЯ.

ВВЕЖДАНЮ.

I.

Българскы Жилища.

Въ старо врѣмя, когато прѣминѫли Българе-ти изъ Азіѭ въ Европѫ, избрали си за жилище пространнѫ-тѫ земѭ измежду рѣкы Волгѫ и Донъ. Тамъ полегка-легка тіи доста ся умножили, та е трѣбвало испослѣ да захванѫтъ и пò-голѣмо пространство земѭ. Това старо тѣхно мѣсто ся нарѣкло *Велика България* или *Бѣла Българія* *). Испърво наши-ти прадѣди

*) Въ онова врѣмя, когато скытническы-ти народы сѫ ся дѣлили на дѣловѣ племена (орды) за да прѣхождать отъ мѣсто на мѣсто, обично наричяли *черенъ* малкыа слабыа, а чясто и покореныа дѣлъ; а напротивъ: *бѣлъ* — голѣмыа, силныа и завладѣтелныа. По тоя обичяй, види ся, и старо-то отечество на наши-ты прадѣды е нарѣчено *Бѣла Българія*, като голѣма, силна и завладѣтелница на много другы малкы племена.

имали нуждѫ да ся запазвать отъ нападанье-то на другы тамъ варварскы народы, нъ най-сѣтнѣ съ бой сполучили да ся освободять отъ тѣхъ. Тогазь тіи ся утвърдили още по̀-добрѣ въ земѭ-тѫ си и основали първо свое *Господарство,* на което прѣдѣлы-ты испослѣ разширили откамъ югъ дори до Азовско море и Кавказскы планины.

Тѣхно-то имя *Българе* става извѣстно въ Исторіѭ-тѫ още въ **II** вѣкъ прѣдъ Р. Х., а именно въ **129-116** год., когато станѫли голѣмы смѫщенія и размирицы въ Кавказскы горы, та мнозина отъ Българы-ты оставили отечество-то си, прѣминѫли планинѫ-тѫ и отишли, та ся поселили въ Арменіѭ при рѣкѫ Гогъ, гдѣто остали за много врѣмя. Началникъ на това поселеніе былъ Вѫгѫндуръ Българъ Вѫнтъ, отъ имя на когото ся нарѣкло и поселеніе-то *Ванантъ.*

Въ начяло отъ **V** вѣкъ слѣдъ Р. Х. единъ дѣлъ отъ Българы-ты изъ Великѫ Българіѭ достигнѫли до сѣверны-ты брѣгове на Черно море. Това тѣхно поселеніе ся нарѣкло *Черна Българія* *). Оттамъ тіи,

---

*) Нѣкои Историци отъ срѣдни-ты вѣкове бѣлѣжять прѣдѣлы-ты на Чернѫ Българіѭ откамъ-югъ съ Старѫ-Планинѫ; откамъ-западъ съ рѣкѫ Осьмъ; откамъ-сѣверъ съ Дунава и Траяновый бедемъ (нынѣшнѭ желѣзницѫ въ Добричѭ), а откамъ-востокъ съ Черно море. Нъ както и да е, това Българско поселеніе не е добыло имя-то си отъ Черно море, а понеже е было малко и слабо, нарѣчено е по старыя обичяй *Черна Българія* за отличіе отъ Великѫ или Бѣлѫ Българіѭ, която е была на Волгѫ.

прѣдводими отъ свои-ты юнацы войводы, наченѫли да нападать на Европѫ и разсѣяли ся по Дакіѭ (Влашко и Богданско), Панонiѭ (южна Унгарiѭ) и Иллирiѭ (Ерцеговинѫ и Далмацiѭ). Около вторѫ-тѫ половинѫ отъ истый вѣкъ захвѫнѫли чясто да нападать на Въсточно-Римскѫ-тѫ Имперiѭ и да ѭ опустошявать. Всичко-то имъ желанiе за да прѣвземѫть Имперскѫ-тѫ земѭ, види ся да е происходило отъ двѣ причины: едно, защото сѫ знаяли, че тамъ е отечество на тѣхны съплеменницы Славяны, по̀-отнапрѣдъ заселени въ Мисiѭ (Нынѣшнѭ Българiѭ), Тракiѭ и Македонiѭ; а друго защото сѫ имали много на око Цариградъ, столица на Имперiѭ-тѫ.

Въ 485 г. *) единъ дѣлъ отъ Българы подъ прѣдводителство на войводѫ си *Либертина* явили ся за прьвъ пѫть на Дунава съ намѣренiе да навлѣзѫть въ Имперiѭ-тѫ, нъ Италiанскый царь Теодорихъ гы посрѣщнѫлъ съ голѣмѫ силѫ и принудилъ гы да ся дрьпнѫть назадъ. Въ **487** г. тiи пакъ дошли и първъ пѫть прѣминѫли Дунава. Оттогась вече Българе-ти зачястили да нападать на Византiйскы-ты области и да ся врьщать пълни съ грабежь у дома си: така въ **493** г. прѣминѫли, та опустошили Тракiѭ, а въ **499** г. избили докракъ Византiйскѫ-тѫ войскѫ.

Додѣто Българе-ти само нападаха, откры имъ

---

*) **Въ 487 г. (казва Шафарикъ) Българе-ти първъ пѫть проникнѫли до р. Савѫ и прѣвзяли гр. Митровицѫ, нъ Италiанскый царь Теодорихъ гы разбилъ; въ тоя бой погынѫлъ самъ *Бузасъ*, тѣхный краль.**

ся благопріятенъ случяй да ся утвърдять и да останѫть за всегда въ прѣдѣлы-ты на Гърцкѫ-тѫ Държявѫ: Виталіанъ, родомъ Славенинъ, единъ отъ първы-ты военачялницы въ Имперіѭ-тѫ, поддигнѫлъ ся съ своѭ-тѫ възбунтованѫ войскѫ противъ Императора Анастасіа и повыкалъ на помощь Българы-ты, отъ които мнозина драговолно му отишли. Той, усиленъ съ Българскѫ-тѫ войскѫ, която была много повече отъ другѫ-тѫ, спечяли побѣдѫ-тѫ и отправи ся, та обсади Цариградъ. Императоръ-тъ понеже нѣмаше доволно войскѫ за да отпѫди нападатели-ты на столицѫ-тѫ му, принуди ся да иска миръ, кой-то ся заключи въ ползѫ на Славенскыа юнакъ. Между другы-ты условны членове отъ тоя миръ имаше единъ, съ кой-то ся дозволяваше на Българы-ты да ся населять въ Мисіѭ и да останѫть подъ покровителство на Виталіана, кой-то стана главенъ управитель въ Тракіѭ. Тыя Българе, ако и да остахѫ въ Имперскѫ-тѫ земѭ, нъ пакъ ся непокоряваха другому, освѣнь на свои-ты старѣйшины.

На оныя Българы, що останѫхѫ въ Дакіѭ, сега по̀-лесно идеше да нападать на Имперіѭ-тѫ и да ѭ опустошявать дори до самыа Цариградъ, комуто много пѫти разлюляха основы-ты съ заплашванѥ, че щѫть го прѣвземѫть. Императоръ Анастасій за да запази столицѫ-тѫ си отъ Българско-то нападванѥ, огради ѭ съ дългѫ стѣнѫ, простнѫтѫ отъ Черно море до Мраморно, близо при Силивріѭ (507 г.).

Въ Царуванѥ-то на Јустиніана великаго нѣколко Българе отишли у Илларіѭ, дѣто остали доволно

врѣмя. А въ 538 г. другы подъ прѣдводителство на повелителя си *Българа* навлѣзли въ Мисіѭ и Малкѫ Скитіѭ (Добричѭ), разбили Јустиніановы-ты войскы и военачялницы-ты имъ, отъ кои-то най-главенъ былъ Јустинъ и прѣвзели нѣколко мѣста. Насърдчени отъ тѫѭ побѣдѫ, тіи влѣзли и въ самѫ-тѫ Тракіѭ, дѣто направили нѣколко кръвопроливны сраженія съ Византійцы-ты, напълнили ся съ грабежь и върнѫли ся пакъ въ гнѣзда-та си.

Въ тыя врѣмена Българе-ти живѣли повечето въ Дакіѭ, а нѣколко си были прѣселени въ Банатъ, нъ и едни-ти и другы-ти сѫ ся управлявали отъ единъ върховенъ Господарь, както що е былъ *Заберегань*. Тоя Българскы повелитель по едно врѣмя прѣминѫлъ Дунава съ голѣмѫ войскѫ и стѫпилъ въ прѣдѣлы-ты на Имперіѭ-тѫ: тукъ той раздѣлилъ войнство-то си на три дѣла, отъ кои-то два пратилъ да опустошявать области-ты, а самъ съ 7000 душь отишьлъ до самыя Цариградъ въ 559 г.; нъ Белизарій, славный пълководецъ въ свое врѣмя, излѣзлъ на-скоро на срѣщѫ му и го въспрѣлъ. Тогась Българскый управитель ся потеглилъ отъ столицѫ-тѫ и наврьщаніе оплѣнилъ Тракіѭ, а послѣ откакъ си събралъ распрьснѫтѫ-тѫ войскѫ, дрьпнѫлъ ся пакъ задъ Дунава.

Подиръ Заберегана за Българскы повелитель срѣщаме *Бояна*. Той съ 12.000 Българе прѣминѫлъ рѣкѫ Савѫ, навлѣзлъ въ Иллиріѭ и прѣвзелъ слѣдующи-ты Имперскы градове: Сингидумъ, Августѫ и Виминіаціѭ. Императоръ Јустинъ II. испратилъ Цесаревича Тиберіа съ голѣмѫ войскѫ да отнѣме

прѣвзяты-ты градове отъ непріятеля и да го изгони; нъ той нищо неможялъ да му направи, защото Блгаре-ти му ся опрѣли юнашкы: разбили Гърцкѫ-тѫ войскѫ и тръгнѫли на напрѣдъ. Јустинъ, като неможялъ да отнѣме градове-ты съ силѫ, принудилъ ся да гы откупи съ злато; той ся обѣщалъ да плаща Бояну годишенъ данъкъ отъ 80,000 жълтицы съ условіе да му оставять Българе-ты прѣвзяты-ты градове и да прѣстанѫть вече отъ да нападать на Имперіѭ-тѫ (574 г.)

Тоя миръ трая до въцаряване-то на Императора Маврикіа. Той понеже отказа годишнѫ-тѫ платѫ на Българы-ты, Боянъ безъ да губи врѣмя, събра силнѫ войскѫ и обяви му бой. Въ този бой Българе-ти имаха за съѭзницы Славены-ты, що живѣяхѫ въ Крайнѫ и Панонiѭ и Българы-ты, що бѣха остали въ Мисiѭ. Императоръ-тъ бѣше прѣдалъ работѫ-тѫ на най-отличны-ты си военачалницы, Коменціола и Приска. Българска-та войска ся управляваше отъ самаго Бояна, а съѭзна-та Славенска войска — отъ князя си Радогоста. Война-та ся захвана и отъ двѣ-тѣ страны съ голѣмѫ распаленость и трая цѣлѫ годинѫ врѣмя. Бойны-ты полета плуваха въ кръвь и пълняха ся съ жьртвы и отъ двѣ-тѣ непріятелскы страны. Най-сѣтнѣ Византійци-ти, като видѣха, че нѣма да излѣзѫть на главѫ, повыкаха на помощь Франкы-ты и свързаха съ тѣхъ съѭзъ противъ Българы-ты: защо-то послѣдни-ти напрѣдваха добрѣ и много пѫти влизаха да опустошявать Иллирiѭ, Македонiѭ и Тракiѭ, па ся връщаха пакъ назадъ. Сега Българе-ти трѣбваше да

ся біѭть на двѣ страны: въ Германіѭ съ Франкы-ты и отсамъ съ Гърцы-ты.

Испърво борба-та отиваше добрѣ за Българы-ты: Боянови-ти войводы испотрошиха и изгониха Франкы-ты до Турингіѭ, дѣто имъ ся даде голѣмо количество сребро само за да ся върнѫть назади; а повелитель-тъ имъ самъ продължяваше войнѫ-тѫ съ Гърць-ты и до едно врѣмя добрѣ му отиваше, нъ въ послѣдне едно сбиванѥ въ Банатъ, Боянъ изгуби **11,000** душь, убиты и ранены. Тогась наши-ти ся дрьпнѫха и утвърдиха ся въ земѭ-тѫ си. Подирь това бой-тъ още ся продължяваше, нъ не съ пьрвѫ-тѫ си силѫ; той ся свърши заедно съ свършванѥ-то на Маврикіево-то царуванѥ (**602**).

Българе-ти въ Дакіѫ и Панонiѭ много врѣмя были на-едно и ималиеднѫ върховнѫ власть; нъ въ **626** г. ся случили раздоры помежду имъ, та ся раздѣлили. Оттогази тіи подпаднѫли подъ особны повелители и могущество-то имъ ослабнѫло.

Банатскы-ти Българе имаха за съжители Обры-ты или Авары-ты, народъ голѣмъ. По едно врѣмя тіи зеха да ся карать помежду си за първенство и въ **630** г. ся заловиха злѣ на бой. Аваре-ти като по́-многочисленни всякога надвиваха, а Българе-ти като отдѣлени отъ другы-ты си братія, бѣха по́-слаби, та неможяха дя противостоять на такъвъ единъ много по́-силень отъ тѣхъ народъ, нъ най-сѣтнѣ ся покориха и припознаха надъ себе Аварскѫ-тѫ власть. *)

---

*) Нѣкои историци казвать, че Аваре-ти сѫ поко-

Тогази **9000** душь Българе съ свои-ты жены и дѣтца, за да избѣгнѫть отъ несноснѫ-тѫ за тѣхъ чюждѫ власть, оставиха свои-ты жилища и прѣселиха ся въ земѭ-тѫ на Франкскыа Царь Дагоберта. Нъ защото въ това врѣмя имя *Българинъ* бѣше страшно за другы-ты народы, то Франкы-ты отъ страхъ, за да непострадать нѣщо отъ тыя пришьлцы, съгласиха ся тайно помежду си, и въ еднѫ нощь избили почти всичкы-ты си гости заедно съ домочядіа-та имъ тамъ, дѣто си спали на лѣгло-то!

Въ **634** г. Аваре-ти нападнѫха на Българы-ты въ Дакіѭ съ намѣреніе да подчинять и тѣхъ подъ власть-тѫ си, нъ *Кубратъ,* Българскый повелитель, като ся извѣстилъ за това тѣхно смѣло постѫпяніе камъ единородцы-ты му, разлютилъ ся и поддигнѫлъ голѣмѫ потерѭ върху тѣхъ, та гы изгонилъ. Слѣдъ това той съедини распрьснѫты-ты Българы по Дакіѭ съ оныя отъ Голѣмѫ Българіѭ подъ едно правленіе и провъзгласи ся за Българскы Господарь, та направи независимо Българско Господарство, което ся простираше откамъ Истокъ на рѣкѫ Донъ. Въ това врѣмя на Императора Иракліа ся искало да ся сдобри съ Българы-ты за да му неправять пакости съ свои-ты нападанія въ Имперіѭ-тѫ. Кубратъ му подаде рѫкѫ за пріятелство и проводи посланницы въ Цариградъ, та заключиха съ него миръ, който

рили Българы-ты въ 559 г. и то у тѣхны-ты стары жилища, въ днѣшнѭ южнѫ Россіѭ, около рѣкы Донъ и Днѣпръ.

трая до Константинъ-Погонатово врѣмя. Слѣдъ подтвържденіе-то на тоя миръ измежду Българе и Грьцы, Императоръ-тъ отъ радость проводилъ скѫпы дарове на Българскыа Господаръ и далъ му титлѫ *Патрицій*.

II.

Раздѣленіе на Българы-ты.

Кубратъ, послѣ откакъ съсдини повече-то Българе подъ едно правленіе и направи Българіѭ самостоятелно Господарство, умрѣ въ **660** г. На смьртныа си часъ той съвѣтувалъ свои-ты пять сынове-наслѣдницы да живѣѭтъ всякога задружно въ братскѫ любовь и никога да ся нераздѣлать съ намѣреніе да ся задьржи основано-то отъ него Българско Господарство. Нъ сынове-ты му неупазили за много врѣмя бащины-ты си съвѣты; тіи на-скоро ся раздѣлили: всякой отъ тѣхъ зелъ по еднѫ часть отъ народа и отишьлъ по другы страны. Най-голѣмый братъ, *Батбай* останѫлъ съ пó-многото Българы на бащино-то си мѣсто; вторый — *Котразъ* прѣминѫлъ съ дружинѫ-тѫ си рѣкѫ Донъ и заселилъ ся по дѣсный му брѣгъ, срѣщѫ земѭ-тѫ на брата си Батбая; третій — *Аспарухъ* зелъ съ себе си пó-голѣмъ дѣлъ Българы, прѣминѫлъ рѣкы Днѣпръ и Днѣстръ, покорилъ, Анты-ты (Славенско племя) и заселилъ ся въ странѫ-тѫ отъ сегашнѭ Молдовѫ между Дунавскы-ты устіе, рѣкѫ Днѣпръ и Трансилванскы-ты горы (**667.**); Четвьртый, комуто имя-то

остало неизвѣстно, отишьлъ пьрво въ Дакіѭ а оттамъ въ Панонію и заселилъ ся съ свои-ты Българы между рѣкы Тиссѫ и Марошь (680), а пятый — *Алцеко* отвелъ своѭ-тѫ дружинѫ въ сѣвернѫ Италіѭ и заселилъ ся покрай рѣкѫ Тичино (663. г.)

Вългаре-ти, що бѣха подъ прѣдводителство на началника си Аспаруха, въ 678 г. минѫха на южнѫ-тѫ странѫ отъ Дунава въ Мисіѭ. Тукъ гы посрѣщнѫла голѣма помощь отъ сьплеменницы-ты имъ Славяне, които отпамтивѣка пѫшкали подъ Византійскѫ власть, нъ нѣмало, кой да гы избави, та кога ся появили у тѣхъ Българе-ти, като еднакви тѣмъ по нравы, обичяи и вѣроисповѣданіе, тіи изеднъжь имъ подали рѫкѫ за помощь. Тогась Българе-ти усилени още повече, нападнѫли на Грьцкы-ты войскы и разбили гы навсѣкѫдѣ. Съ тѫѭ побѣдѫ надъ Византійскы-ты войскы Българе-ти ся утвьрдиха въ новозавоеванѫ-тѫ имъ земѭ и положиха пьрвѫ основѫ на *Българско-то Господарство покрай Дунава*. Константинъ Погонатъ много ся мѫчилъ да изгони съ бой наши-ты изъ земѭ-тѫ си, нъ друго нищо неможялъ да имъ направи, освѣнь да подтвьрди заключеныа миръ измежду Анастасіа и Кубрата.

И така отъ раздѣленіе-то на Кубратовы-ты сынове Българсый народъ достигна да има двѣ Господарства: едно покрай Волгѫ, а друго покрай Дунава. Българско-то Господарство покрай Волгѫ или Голѣма Българія сѫществувало до XIII вѣкъ, въ който ся прѣвзе отъ Монголы-ты; испослѣ то пакъ ся

възобновило и траяло до XV вѣкъ, въ който пакъ Русси-ти нападнѫха на ослабнѫто-то отъ много боеве и едвамъ завзето Българско Господарство и го покориха съвършено. Тукашни-ти Българе, като подпаднѫха подъ Русскѫ власть, полегка-легка порусиха языка си и дотолкось си изгубиха народность-тѫ, щото днѣсь и имя-то имъ ся нечюе тамъ!

Българско-то Господарство покрай Дунава ся заварди пò-додрѣ. Въ него ся разви богата писменность, която процьвтѣ до высокѫ стьпень въ онова врѣмя и Българскый народъ ся прослави както по образованіе, така и въ политическо отношеніе. Тукъ наши-ти стари защото имаха почти непрѣстанно войнѫ съ Гърцы-ты и защото много пѫти съ свои-ты нападанія потрѣсохѫ дори въ самѫ-тѫ основѫ царство-то имъ: заради това спечялиха си вѣчно непріятелство у Грьцкыа народъ. Тыя непріятелскы два народа Българе и Грьци само тогази прѣстанѫха отъ да нападать единъ на другы, когато Турци-ти прѣминѫхѫ изъ Азіѭ въ Европѫ, та покориха и едны-ты и другы-ты и наложиха имъ османско-то иго. Нъ Гърци-ти, ако и да подпаднѫхѫ подъ чюждѫ власть, тѣхно-то духовенство никакъ непрѣстана отъ да гони Българы-ты чрѣзъ фанаріотскы-ты си клеветы при Турско-то Правителство, додѣ сполучи испослѣ да имъ усвои Јерархіѭ-тѫ и да имъ унищожи книжевность-тѫ съ намѣреніе да погълне най-сѣтнѣ и най-драгоцѣнны-ты за всякого Българина двѣ нѣща: *народность и языкъ!* сѫще както направиха Русси-ти съ оныя Българы отъ Голѣмѫ Българіѭ. При

всичкы-ты обаче противны мысли и разрушителны намѣренія, които открай сѫ имали и иматъ Гърци-ти въ главѫ-тѫ си върху народность-тѫ ни; т. е. за да прѣтопять имя-то *Българинъ* въ Грькъ! Българскый народъ пакъ ся е упазилъ въ нынѣшнѭ Българіѭ (Българіѭ, Тракіѭ и Македоніѭ) и уцѣлѣлъ е неповредимъ и до днѣсь.

Българе-ти, що отидоха въ Паноніѭ съ четвъртыа Кубратовъ сынъ, испьрво ся съгласили тамъ съ Авары-ты и имаха си особно Българско правленіе, нъ по едно врѣмя захванѫха да ся каратъ и влѣзохѫ съ тѣхъ въ нѣколко боеве, отъ кои-то послѣдній гы подчини подъ Аварскѫ власть. Испослѣ пѫкъ Аваре-ти ослабнѫли отъ много-то войны, що имаха съ Франкы-ты и другы народы, а Българе-ти ся поддигнѫли, та ся освободили и покорили еднѫ чясть отъ тѣхъ. Тогази си съставили пакъ свое народно Господарство, управляемо отъ Българскы върховенъ Господарь. Тукашни-ти Българе доволно врѣмя имаха бой съ Франкы-ты, на които ся опрѣхѫ юначкы и недадоха да завладѣѭтъ земѭ-тѫ имъ, както направиха съ княжества-та на пòвечето народы въ Германіѭ. Това е было въ врѣмя-то на Франкскыа царь Карла Великаго и на Българскыа върховенъ Господаръ Крума. Послѣдній кога ся научилъ, че правленіе-то на Аспаруховы-ты Българы станѫло избирателно и че управителе-ти му чясто ся промѣнували, та оттова нѣмало никакъвъ рядъ, той стѫпилъ накракъ, та присъединилъ Тисскы-ты Българы съ Дунавскы-ты и въ 802

г. ся провъзгласилъ надъ тѣхъ за върховенъ Господаръ. Оттогази тыя двѣ Българскы отдѣленія ся събраха и станѫха единъ народъ, който ся е завардилъ и до днѣсь въ нынѣшнѭ Българіѭ.

Історія-та малко спомянува за онѣзи Българы, що отидоха съ Алцека въ Италіѭ. Знае ся само, че като отишьлъ Алцеко въ землѭ-тѫ на Ломбардскыя краль Гримоалда, помогнѫлъ му доста въ боя срѣщѫ Грьцкыя царь, Константина II, послѣ му поискалъ да ся засели съ своя народъ въ Ломбардіѭ. Гримоалдъ го проводилъ въ княжество Беневентъ, при сына си Ромуалда, Князя на това мѣсто. Ромуалдъ населилъ Българе-ты въ Молизскѫ-тѫ область и поставилъ имъ Алцека за Управитель (667 г.) *) Тыя Българе, понеже остаха навсегда въ Италіѭ безъ да иматъ нѣкое сношеніе съ другы-ты си братія, то полегка-легка изгубиха своѭ-тѫ народность и замѣниха язика си съ Италіанскыя.

---

*) Въ владанье-то на Хохенщауфскѫ-тѫ царскѫ породицѫ въ Италіянскѫ-тѫ Държавѫ спомянува ся *Княжество Българія*. То е было и на два-та брѣга отъ р. Тичино, нъ повечето на лѣвыя. Откамъ-югъ ся простирало до градъ Павіѭ; откамъ-истокъ близо до днѣшнѭ Наварѫ; откамъ-сѣверъ — до исподъ Торнавента, а откамъ-западъ почти съ онѫѭ чьртѫ исподъ Торнавента срѣщѫ Андріана, па до Бѣлоюза.

III.

За Българы-ты вообще.

Българе-ти сѫ единъ отъ Индоевропейскы-ты народы, а свое-то потекло влѣкѫть отъ истыа корень, отъ който и вси друзи Славенскы народы. За доказателство на това служять тѣхни-ти нрави, обичяе, природны свойства и чьрты на тѣло-то, не само спорядъ както гы описвать стари-ти народописци, нъ и самы-ты имъ народны пѣсни гы показвать въ голѣмо отношеніе съ Славены-ты уобще.

Въ старо врѣмя Българе-ти были прочюти за свои-ты: дьрзость, трудолюбіе и гостопріимство, кое-то правили въ богаты-ты си колибы. Съврѣменни-ти историци гы отличявать съ слѣдуѭщы-ты свойства: храбри, непобѣдими, гърделиви, жестокы и гладни за бой. Тіи, кога отивали на бой, свързвали ся единъ другы съ *вѣрѫ и кляшвѫ* *) т. е. какъ щѫть вѣрно да ся біѭть, додѣ или надвыѭть или ся изгубять до единъ. Най-голѣма игра и веселба било за тѣхъ, кога на бой отхождали, а голѣмо-то имъ юначество ся състояло въ това: да устоять насрѣщѫ непріятеля и до най-послѣдне принужденіе за прѣдаваніе; и самый гладъ мѫчно можялъ да гы прѣдаде въ непріятелскы рѫцѣ: защо-то сѫ ся удържявали по три-четыре дни въ непрѣстаненъ бой безъ яденіе.

Българе-ти си узбирали за живѣніе мѣста, кои-

---

*) Виждь Българскѫ народнѫ пѣснь „Вѣрж и клятвѫ сторили и пр.“

то сѫ были или при нѣкоѭ горѫ съ добры паши, или при нѣкоѭ водѫ, обиколена съ лесове, т. е. таквызи мѣста, които да имъ служять за крѣпости. Тіи убще живѣли на едно мѣсто и не си промѣнували жилище-то, освѣнь ако ся принуждавали нѣкога или отъ насилія на нѣкаквы си нападатели или отъ нѣкаквы си междуособны неспоразумѣнія, да оставять избранѫ-тѫ си землѭ и да ся прѣсѣлять другадѣ. Тѣхно-то мѣстенѥ всякога ставало по причинѫ, защото немогли да търпять чюждѫ власть отгорѣ си, та мнозина отъ тѣхъ прѣдпочитали за по́-добрѣ да оставять отечество-то си, а не да ся покорять и затова сѫ ся земали на дружинѫ, та отхождали да си търсять по другы страны жилища.

Наши-ти стари твърдѣ малко вниманіе давали на домостройство и облѣкло; тіи повече глядали на занятія и искуства. Тѣхны-ты кѫщи былы съ широкы дворове и всяка кѫща е имала наоколо си свои-ты нивя и широкы паши, така щото една отъ другѫ стоялы доста на далѣчь. Най-главны-ты занятія на наши-ты прадѣды были: земледѣліе, скотовъдство и лозарство, съ кои-то обогатявали простыты си домове. Широкы-ты имъ паши всякога былы пълны съ различны стада отъ домашни животны, а по пространны-ты и плодородны тѣхны нивя ся развѣвалы богаты (изобилны) жятвы отъ всякакъвъ видъ хранѫ; съ всичкы-ты тыя земя-та имъ всякога гърделиво показвала постояно-то тѣхно трудолюбіе.

Българска-та войска была повече конница. Главно-то й орѫдіе было: сулицы (маждраци), клинкове,

мечеве, голѣми щитове и дьрвени лѫкове съ стрѣлы, намазаны съ силнѫ отровѫ. Въ сраженіе Българе-ти невардили порядъкъ, та затова сѫ избирали тѣсны и закрыты мѣста въ бой. Когато отхождали по области-ты на Византійскѫ-тѫ Имперіѭ, тръгвали съ голѣмы низове (керваны) и много-пѫти правили митиризы съ кола-та си, отдѣто ся бѫхтали. А когато рѣшявали да нападнѫть на непріятели-ты си, поддигали ся отеднъжь и, съ голѣмъ крѣсъкъ спущали ся отгорѣ имъ като гладни лви. Българе-ти умѣяли да употрѣблявать разны лукавщины и хытрости въ бой за измамванье непріятели-ты; ето що правили: едни ся скрывали въ дѫлбокы мѣста, а друзи влизали въ голѣмы рѣкы съ по еднѫ пробитѫ тръсть въ устѫ-тѫ си за въздышянье и потаяли ся тамъ, додѣ дойдѫть непріятелье-ти, па щомъ приближявали тіи до водѫ-тѫ, наши-ти наискачвали вси изеднъшь и нападали свирѣпо отгорѣ имъ, та гы испотрѣпвали.

Освѣнь странни-ти историци, що говорять за Българско-то юначество, мы можемь най-добрѣ да ся увѣримь отъ народны-ты ни пѣсни, кои-то описвать съ най-голѣмы чьрты мѫжество-то не само на Българскы-ты мѫжье юнацы, нъ и на жены, кои-то виждаме да ся отличявать съ юначество-то си было въ боеве, было въ другы юнашкы борбы.

IV.

Вѣроисповѣданіе на стары-ты Българе.

Старо-Българско-то вѣроисповѣданіе, което ся е прѣдало отъ Азіатскы-ты народы, а именно отъ

Индійцы-ты, може да ся раздѣли на *еднобожіе*, *двоебожіе* и *многобожіе*. На еднобожіе — защото наши-ти стари сѫ вѣрвали въ едно най-силно сѫщество, което е направило небе-то и землѭ-тѫ; на двоебожіе — защото сѫ исповѣдали едно божество на добро-то, а друго на зло-то: първо-то отъ тѣхъ давало всяко добро и благополучіе на свѣта, а второ-то изливало всичкы злины и злочестія; На многобожіе — защото по причинѫ на природны-ты явленія и случкы припознавали сѫ още много другы божества мѫжскы и женскы, отъ кои-то едни были добры, защото награждали человѣцы-ты съ доброчестіе и спомагали имъ въ работы-ты, та оттова е остало да казвать и до днѣсь Българе-ти: „*помага Богъ,*" а другы были зли, защото наказвали человѣцы-ты съ злочестія и прѣпятствували имъ въ работы-ты.

Българе-ти, както и друзи Славенскы племена, сѫ почитали за прьвъ Богъ *Гръмника* или *Перуна*, който владѣлъ надъ облацы-ты и моря-та, правилъ обичныя гръмежь и давалъ дъжда. Нѣму приносяли жьртвѫ особно, когато щяли да пѫтувать или да отидѫть на бой; отъ всичкы другы кумиры повече нѣговыя имали и изображявали го съ сребрнѫ главѫ, а брадѫ и вѫсы златны. Обряды-ты, що сѫ ставали въ честь но тоя богъ, извършявали сѫ ся тържественно и вообще на сборове въ опрѣдѣлены дни прѣзъ годинѫ-тѫ. Гръмникъ ся звалъ и *Перкунъ*.

Бѣлъ Богъ былъ богъ на свѣтлинѫ-тѫ и владѣлъ денемъ. Той былъ начяло на добро-то и давалъ на

человѣцы-ты всякѫ добринѫ, благополучіе и доброденствіе; заради това Българе-ти, кога ся захватали за работѫ, приносяли му жьртвѫ и молили му ся да имъ подари добрѫ срѣщѫ и споръ въ прѣдпріятіе-то.

Черенъ Богъ или *Ахаронъ* е былъ богъ на тьмѫтѫ и владѣлъ нощемъ. Като начяло на всяко зло, той причинявалъ всякѫ злинѫ, опасность и злощастіе; затова всякъ особно трѣбвало да му принася жьртвѫ и да му ся моли да неизлива лошявины-ты си надъ него и надъ работѫ-тѫ му още и да го неоставя въ бѣдѫ и злополучіе.

Свѣтовидъ или *Свѧнтовидъ* владѣлъ въ четыретѣ точкы на свѣта. Той можялъ да види отъ Истокъ до Западъ и отъ Пладнѣ до Полунощь; знаялъ всичко, що ся случвало по цѣлыя свѣтъ и нищо немогло да ся укрые отъ него. Друзи-ти богове отъ него повечето ся научвали за добры-ты или злы роботы на человѣцы-ты, та едны награждали, а другы наказвали.

Суръ ся е почиталъ, както ся почита и днѣсь, като богъ на годины-ты. Наши-ти прадѣди имали прѣзъ годинѫ-тѫ единъ опрѣдѣленъ день, въ който сѫ извьршвали тържественно обряды-ты, що ставали въ славѫ на тоя богъ. Оттова е остало и до днѣсь да казвать Българе-ти *Сурова Година!* и да празднувать праздника *Сурвакъ-день*, *Суровъ-день* или *Сурвакы*, като начяло на новѫ годинѫ; а отъ обряды-ты, що сѫ ставалы въ честь на бога Сура, упазили сѫ ся до нынѣшне врѣмя само *каденый вечеръ* и *Боговица*.

Коледъ или *Колада* е былъ богъ на зимѫ-тѫ и на домашни-ты веселія и радости. И за него сѫ имали наши-ти стари опрѣдѣленъ праздникъ въ срѣдъ-зимѫ т. е. на 24. Декемвр. Въ тоя день стаяли много весели сборове, приносилы ся особны жьртвы и извьршявалы ся различны обрады въ славѫ на тоя богъ. Нѣговый праздникъ въ сѫщыа день е достигнѫлъ да ся споменува и отъ насъ; отъ обрядыты му ся е упазилъ само *Бѫдный вечеръ,* а отъ обичяи-ты сѫ осталы у насъ *Коледны-ты пѣсни,* които сѫ ся пѣлы нѣкога въ честь на тоя богъ, още и *коледванье-то* на момчета-та.

Освѣнь тыя наши-ти прадѣди вѣрвали още и въ много другы богове, както що е былъ *Даждь-Богъ* — богъ на хлѣба и соль-тѫ; *Водникъ* — богъ на моря-та и водѫ-тѫ; *Домашній богъ* — покровитель на кѫщи-ты; исповѣдали сѫ още и другы малкы богове, нарѣчени съ едно обще имя *чоршове.*

Между многобожіе-то Българе-ти вѣрвали и въ нѣкои женскы божества, както въ *Живѫ* — богыня на земледѣліе-то, градинарство-то, лозарство-то и убоще на земны-ты произведенія. *Мора* и *Морана* — богыня на смьрть-тѫ, *Лада* и *Леля* — прьва-та была богыня на любовь-тѫ и покровителка на сѫпрѫжество-то, а втората ся славила като божество на обичь-тѫ, мылость-тѫ и брака. Затова и до днѣсь въ стары любовны и свадбены народны пѣсни чясто ся спомянувать имена-та на тыя двѣ богыны *Лада* и *Леля.*

Освѣнь тыя божества Българе-ти си въобра-

жявали и *Горскж-Дивж* — богыня на овчярство-то. Тя владѣла по горы-ты и полета-та и прѣдстателствувала на пастыри и юнацы, които ѝ приносяли жьртвж и выкали іж на помощь въ тѣхны-ты пжтуванія и прѣдпріятія. Слѣдъ казанж-тж богынж дохождать *Вилы* и *Русалкы* — малкы божества, които ся носилы по воды-ты като нѣкои въздушны сжщества и въ срѣдъ нощь пѣлы съ толкось сладкы гласове, щото съ тѣхъ привличялы пжтницы, които ся замайвали, та падали въ водж-тж. *Поледницы*, които излизалы въ срѣдъ-пладнѣ, та правилы добро или зло на хора-та. Най-сѣтнѣ *Самодывы* и *Юды*, които обытавалы денемъ въ пусты мѣста и пещеры, а нощемъ ходилы изъ градища-та и села-та за да причинявать разны злины и болести на человѣцы-ты; юды-ты живѣлы особно по изворы-ты и кладенцы-ты. Имена-та на тыя малкы божества ся чюжть и до днѣсь въ бабешкы-ты баянія и прикаскы.

Наши-ти стари, ако и да были язичници, пакъ вѣрвали, че душя-та е безсмьртна и че има награжденіе както за добро-то, тъй и за злото. Кога гы болесть нападала или трѣбвало на бой да иджть, тогази обѣщавали на богове-ты жьртвж за спасеніе на живота си. Подобно и когато ся освобождавали отъ опасность или възторжествовали на бой, клало ся волове, кравы, телцы и другы домашни животны за благодарственнж жьртвж на богове-ты. При всяко жьртвуваніе тѣхны-ти жрьци и мждреци были длъжни да врачувать и прѣдказвать, каква

честь очяква за напрѣдъ тыя, отъ които ся е приносила жьртва-та. Отъ тоя обичяй е остало нѣщо и до днѣсь, та когато ся яде нѣгдѣ ягне да ся гляда на плешкѫ-тѫ му и да ся прѣдказва отъ нѣкои си за бѫдѫщѫ-тѫ честь на домакына.

Стары Българскы писма.

Прѣди да ся покрьстять Българе-ти, както и другы Славенскы племена, тіи си имали особны тѣхны писмена, нѣкакви си бѣлѣзи, подобни на рѣсчицы отъ четеле (рабошь). Нъ писмо у тѣхъ много на рѣдко ся употрѣблявало и то само отъ жрьцы, мѫдрецы и кметове, които написвали главны-ты правила отъ народно-то вѣроисповѣданіе и правосѫдіе; тіи писали повечето на дъскы съ четинѫ. Жьрци-ти и мѫдреци-ти были най-учени-ти хора. Тіи служили при жьртвоприношенія-та и были длъжни да поучявать, да наставлявать и да сѫдять народа, освѣнь това и да обучявать нѣколцина избраны на богословіе, звѣздобройство, врачуваніе, чясобройство и стихотворство.

V.

Българско Правленіе.

Българе-ти въ старо врѣмя непризнавали никаквѫ власть надъ себе; затова и мѫчно можялъ нѣкой да гы покори. Тіи си избирали испомежду си мѫдры и разумны старѣшины, нарѣчены *Кметове* или *владицы,* които ся почитали за сѫдницы

и управители и имали пълнѫ власть да расправять всичкы граждански работы, като: спорове (давіи), осѫждание, наказвание и друг. Отъ тѣхъ ся допитвалъ народъ-тъ за всяко нѣщо; съ еднѫ рѣчь: тіи были длъжни да държять общество-то въ миръ, съгласіе и любовь. А пакъ за военны работы имали войводы — мѫжие отлични по своіѫ-тѫ дързость и юначество и способни да управлявать войскѫ-тѫ, да ѝ вдъхвать мѫжество и въ военно врѣмя съ народный прѣпорецъ въ рѫкѫ да іѫ прѣдвождать на бой.

По врѣмя, когато наши-ти начнѫли да нападать и да ся прѣсѣлявать отъ едно мѣсто на друго, както отъ голѣмѫ Българіѭ въ Дакіѭ, Панопіѭ, Мисіѭ и другы страны на Европѫ, тогась власть-та на кметове-ты прѣмина въ рѫцѣ на войводы-ты, които въ сѫще-то врѣмя бѣха и военны управителие и граждански законодателие, догдѣ най-сѣтнѣ достигнѫхѫ да бѫдѫть кралие и царие на Българскыя народъ.

А пакъ когато Българе-ти си имаха веке утвърдено царство въ Мисіѭ, правленіе-то имъ бѣше повече самодържявно, та важни-ти подлози ся рѣшяваха отъ върховенъ съвѣтъ, който ся състоялъ отъ избраны имотны мѫжие, нарѣчены *боляре* и отъ войводы. Тіи първо разглядвали и разсѫждавали за всякѫ гражданскѫ работѫ и, послѣ откакъ іѫ одобрявали, прѣдлагали іѫ царю на подтвържденіе.

Всичкы чиновници и мѣстни управителие ся избирали само отъ природны Българи. Освѣнь начял-

ници-ти на войскѫ-тѫ, наричяли сѫ ся *войводы* и управители-ти на градове и крѣпости. А князове ся звали само оныя, които происходили отъ царскый родъ.

Българе-ти, като небѣха добрѣ съ съсѣдны-ты си народы, а най-паче съ Византійцы-ты, които имаха добръ воененъ рядъ, то и тіи бѣха принуждени да държять рядовнѫ и постояннѫ войскѫ по прѣдѣлы-ты на Българіѭ, та да могѫть да устоять на срѣщѫ непріятеля. Освѣнь това наши-ти правили по много мѣста и крѣпости, а особно по проходы-ты. Най-прочюты крѣпости въ послѣдне врѣмя сѫ былы: непобѣдимый *Берникъ*, *Прѣкопъ* на прохода съ исто-то имя, *Тріадица*, близу при Софіѭ, *Прилѣпъ* и др. Такожде Македонскы-ты крѣпости и знаменитый *Бѣлградъ* въ Срьбіѭ.

Чясто Българе-ти, ненаучени да ся покорявать въ разны случяе на волѭ-тѫ само на единъ Господаръ, дотегваше имъ и скоро унищожяваха правление-то на единственнѫ-тѫ власть, а съ това нейно-то могѫщество ослабваше, та неможеше да защищава народны-ты интересы. Причина на това зло бываха почти влякога държявни-ти боляре и първенци, които сѫ имали прѣдъ очи-тѣ си повечето своѭ-тѫ собственнѫ славѫ и ползѫ, та затова сѫ глядали да разсѣвать измежду народа несъгласія и раздоры. Слѣдствія отъ тыя най-голѣмы два порока бываха голѣми-ти безпорядъци и раздвоеніе въ правленіе-то, което много пѫти е достигало да изгуби всякъ политическы образъ. Всичко това даваше голѣмѫ леснинѫ на не

пріятели-ты да влѣзѫть измежду раздвоены-ты Българы и най-сѣтнѣ да покорять и едны-ты и другы-ты. Това раздвояванѥ е нанело най-страшныа ударъ на Българскыа народъ, защото му е обезчювствило сърдце-то и съ това е направило до толкось да ся унищожи и забрави народно-то му имя, до колко-то напрѣдъ ся чюеше и славеше!

Българска-та държява ся дѣлила на области и много пѫти е имала подъ власть-тѫ си и чюжды господарства; за едны-ты и за другы-ты особно ще ся говори на прилично-то-имъ мѣсто.

VI.

Опрѣдѣленіе на Българскѫ-тѫ Исторіѭ.

Българска-та исторія е раздѣлена отъ само себе на двѣ чясти: на *Старо-Българско Господарство* или *Българско Господарство покрай Волгѫ* и на *Ново-Българско Господарство* или *Българско Господарство покрай Дунава*. За Старо-то Българско Господарство много малко доказателства имаме и то отъ чюжды лѣтописцы. Сѫще така и за Ново-то Българско Господарство историческы свѣдѣнія намираме у списанія-та на иностранны историцы, кои-то сѫ написали повечко нѣщо за него*).

*) Нѣма сѫмнѣніе, че Старо-Българска-та книжевность не е съдържявала у себе доста богато вещество за съставянѥ народнѫ-тѫ ни Исторіѭ, нъ за голѣмѫ жялость! днѣсь сме лишени отъ такывы за насъ

При Исторіѭ-тѫ на Българско Господарство покрай Волгѫ трѣбва да приложимь и Българско-то Господарство въ Панонія, гдѣто Българе-ти Господарували доволно врѣмя.

Исторія-та на Българско-то Царство покрайДунава може ся раздѣли на четыре періода: Пьрвый періодъ съдьржява исторіѭ-тѫ отъ дохожданіе-то на Българы-ты въ Мисія до утвьржденіе-то имъ въ тѫѭ земѭ (678—802); Вторый періодъ — отъ утвьржденіе-то имъ въ Мисія до покрьщаваніе-то имъ (802—861); третій — отъ покрьщаваніе-то имъ до паденіе-то на Българско-то царство подъ Грьцы-ты (861—1190); и Четвьрты—отъ възобновленіе на Българско-то царство до прѣвземаніе-то му отъ Турцы-ты (1190 1481).

безцѣнны памятницы; а доста вѣрно е, че едни отъ тѣхъ лѣжять и до днесь още въ тьмнѫ неизвѣстность, скрыти отъ гонители-ты си, а пакъ други отколѣ сѫ ся прѣтворили на пепелъ отъ непріятелскыа имъ огънь!

БЪЛГАРСКО ГОСПОДАРСТВО

по край Волгѫ

или

ВЕЛИКА БЪЛГАРІЯ.

Прѣдѣли-ти на тѫѩ Българскѫ Държавѫ могѫть ся опрѣдѣли отъ Уралскы-ты планины до рѣкы Сурѫ и Окѫ, и отъ рѣкы Вѣткѫ и Камѫ до изворы-ты на Донъ, Хонръ и Самарѫ: а срѣда-та ѝ была по сѣвероисточны-ты брѣгове на рѣкѫ Волгѫ (Атель).

Отъ незнайно врѣмя Българе-ти населили тѫѩ земѭ, както ся види още прѣди Христа. Стары-ты имъ тукашни работы ся губять въ мракъ отъ незнаяню; само ся знае, че въ V и VI вѣкъ тіи имали веке свое независимо Господарство, което отъ день на день ся развивало и распространявало, додѣ достигнѫло да има подъ власть-тѫ си и другы народы, както: Славены, Фины, Татары и другы, що живѣли въ онова врѣмя по близжни-ты мѣста.

Когато Българе-ти имали вече свое Господарство, тіи влѣзли въ сношеніе съ разны другы народы, както: съ Персы, Арабы, Турцы, Татары и Руссы, та обращали съ тѣхъ голѣмѫ търговіѭ по далѣчны страны. Теченю-то на Волгѫ много имъ спомагало да си вършять търговіѭ-тѫ съ леснинѫ: лесно могли

да пріемѫть отъ разны мѣста стокы и да испращать. Търговскы-ты имъ градове были повечето по брѣговеты на Волгѫ. Отъ тѣхъ най-главенъ е былъ гр. *Българъ*, столица на Великѫ Българіѭ; въ него сѫ живѣли Блгарскы-ти Господаре, кои-то ся наричяли и Самодьржци.

Когато Христово-то ученіе захванѫло да ся проповѣда и разсѣва по оныя мѣста, то между другы-ты народы и Българе-ти были пріяли Христіанскѫ-тѫ вѣрѫ; нъ защото тіи испослѣ спорядъ търговство-то си влѣзли въ по̀-тѣсно сношеніе съ Мюсюлманы-ты, то мнозина отъ тѣхъ, както казвать, пріяли и тѣхнѫ-тѫ вѣрѫ, а именно въ **922** г., на най-сѣтнѣ и сами-ти имъ повелителю припознали Мохамеданство-то.

Отъ Господары-ты, що владѣли въ Голѣмѫ Българіѭ, спомянувать ся: *Силка*, кой-то е повечето усилилъ и прославилъ Българско-то Господарство; той прьвъ ся спріятелилъ съ Мюсюлманы-ты. Подирь него стѫпилъ на прѣстола сынъ му *Алмасъ*, въ врѣмя на когото Българе-ти ся помюсюлманили. Послѣ дохождать владѣтелю: *Ахмедъ*, *Талебъ* и *Муменъ*. Въ царуваню-то на послѣніа Русси-ти пьрвъ пѫть зели да мыслять за прѣвземаню Българско-то Господарство. Русскый Князь, *Владимиръ Великый*, като имаше на помощь Турцы-ты, проводи голѣмѫ войскѫ съ войводѫ *Добрина*, кой-то непадѣйно нападна на Българскѫ-тѫ войскѫ, що бѣше по прѣдѣлы-ты и ѭ побѣди. Слѣдъ тоя бой станѫло миръ, и Българе-ти ся закляли, казвать, тъй: „Когато, камькъ-тъ хване да плува, а хмелъ-тъ да потъя, тогази щемь разва-

лимь миръ-тъ съ Руссы-ты.« Въ **1164** год. Русси-ти ся разсьрдили на Българы-ты и поддигнѫли пакъ бой отгорѣ имъ, нъ и тоя пѫть побѣдѫ-тѫ спечялили пакъ Новгородцы-ти, кои-то прѣвзяли градъ Брахимовъ и изгорили другы много градове. За спомянъ на тоя бой Русси-ти и досега празднувать първый день отъ Августа. Подирь малко врѣмя Българе-ти пакъ станѫли противъ неприятели-ты и си отмьстили. Таквизи боеве между Българе и Руссы чясто ся ставали и захващали сѫ ся ту отъ еднѫ-тѫ, ту отъ другѫ-тѫ странѫ, додѣто Монголи-ти нанесоха побѣдѫ-тѫ си и на едны-ты и на другы-ты и имъ прѣвзеха земи-ты.

Най-пьрво Монголи-ти, като ся появили, нападнѫли на Руссы-ты и гы покорили, безъ да докачять Българы-ты, нъ, когато начнѫли да завоевавать и другы-ты народы, то заедно съ тѣхъ покорили и Българы-ты. Въ **1236** год. Монголскый войвода Субутай ударилъ на Българско-то Господарство и прѣвзелъ му прѣстолный гр. Българъ, който быде испослѣ столицѫ на Монголскы-ты Ханове, догдѣ да ѭ прѣнесѫть въ Сарай. Слѣдъ годинѫ врѣмя Българи-ти вдигнѫли главѫ да изгонять нападатели-ты изъ държявѫ-тѫ си, нъ немогли да сполучять въ намѣреню-то си: защото Субутай, който бѣше отишьлъ да завоевава другы мѣста, върнѫлъ ся съ войскѫ-тѫ си въ Българіѭ, и слѣдъ нѣколко кръвопроливны сбиванія покорилъ ѭ съвсѣмъ подъ Монголскѫ власть. Тоя послѣдній Монголскый ударъ надъ Българы-ты быде толкози силенъ, щото изгуби всякѫ надѣждѫ за въздиганю на Българско-то Господарство въ Голѣмѫ

Българіѭ. Отъ това врѣмя нейна-та пьрва сила и слава ся изгуби навсегда и тя неможи вече никакъ да си възобнови независимость-тѫ.

Ако и да падна Българска-та Държява и Българскый народъ, както и Русскый станѫха подданници на Монголы-ты, нъ прѣжня-та омраза между Българе и Руссы неисчезна; непріятелскы-ты боеве между тыя два народа никакъ непрѣстанѫхѫ, а продължявахѫ ся до **1431** год., догдѣто най-сѣтнѣ Българе-ти подпаднѫхѫ пакъ подъ Русскѫ власть. Не ни е извѣстно точно, въ кое врѣмя Голѣма Българія е останѫла въ рѫцѣ на великы-ты Московскы князове; знае ся само че, когато Русси-ти хванѫли да ся освобождават отъ Монголско-то и го, съврѣменно начнѫли де прѣвземѫть полегка легка и Българскѫ-тѫ земѭ, а особно това е было въ врѣмя-то на *Ивана* **IV**. *Грозный*, защото прѣдшественникъ-тъ му, великый князь Василій Димитріевичь ся е наричялъ и завоеватель на Българіѭ, а Иванъ **III**. ся наименувалъ Българскый Господарь.

Подиръ това прѣвземание Българскый народъ въ Голѣмѫ Българіѭ захвана отъ день на день да ся порусва и изгуби народность-тѫ си и языка си до толкова, щото днѣсь друго нищо неостая отъ него тамъ, освѣнь развалины-ты на прѣстолный гр. Българъ, и имя Българинъ не ся чюе вече нигдѣ по друго мѣсто отъ тѫѭ старѫ Българскѫ земѭ, освѣнь у село Българъ, въ Казанскѫ-тѫ губерніѭ и въ титлы-ты на Русскыа царь, който ся наричя и *Князь Българскый.*

Истина, Българско-то имя угасна въ Голѣмѫ Българіѭ, нъ то неможя да исчезне съвсѣмъ и отъ лице-то на земѭ-тѫ: въ старо-то Българско Господарство ако то и да ся изгуби, въ ново-то обаче ся упази и до днѣсь. А какъ ся е увардило то тукъ, за това ще ся каже въ Историѭ-тѫ на това царство.

БЪЛГАРСКО ГОСПОДАРСТВО
въ Панониѭ.
680—802 г.

Българе-ти, що бѣха подъ прѣдводителство на четвъртый Кубратовъ сынъ, запрѣли ся по-пьрво въ Дакіѭ и по едно врѣмя станѫли едно съ Аспаруховы-ты Българы; нъ когато послѣдни-ти прѣминѫхѫ у Мисіѭ, пьрви-ти слѣдъ малко врѣмя ся запѫтили камъ Панониѭ, дѣто имъ ся угодила земя-та, та остали тамъ. Въ тѫѭ земѭ тіи намѣрили Обры-ты, (Авары-ты), съ които ся съгласили да ся заселять измежду рѣкы Тиссѫ и Марошь въ 680 год. Тамъ тіи си основали особно Българско Господарство. Оттогась сношенія-та на два-та Българскы народа, както ся види, испьрво ся прѣкъснѫли, нъ послѣ пакъ ся съединили и имали, рѣчи, едно правленіе. При това трѣбва да забѣлежимь че, ако и да отидохѫ и едни-ти и другы-ты Българе изъ Дакіѭ, нъ отъ тѣхъ мнозина остали тамъ за всякога пръснѫти по нынѣшне Влашко и Богданско.

Сѫщи-ты Българскы жилища въ Панониѭ ся

заключявали между Дунава и Трансилванiѭ и дѣлили сѧ ся на окрѫгы; всякой окрѫгъ ималъ своѭ столицѫ съ свой управитель, който зависялъ отъ върховныя Господаръ. И до днѣсь основани-ти тамъ градове отъ оныя Българы още носять исто-то си названiе, както: *Великый Варадинъ*, *Арадинъ*, *Сегединъ*. *Боянъ*, *Доброчинъ*, *Будинъ*, *Бѣлградъ*, *Землинъ*, *Моравица*, *Орѣховица*, *Вършецъ* и пр. Отъ тѣхъ Будинъ е былъ столица на върховны-ты Българскы Господаре. Тоя градъ е былъ много славенъ въ Българско-то врѣмя; това ся види и изъ народны-ты ни пѣсни, що прѣпѣать славно-то му имя — „*Будинъ-Града*". —

Българе-ти въ тѫѭ земѭ напрѣднѫли и до толкось усили Господарство-то си, щото достигнѫло да има подъ власть-тѫ си и другы васалны народы, както Славяне-ты, що живѣли по отонѫднѫ-тѫ странѫ на Дунава, близу при езеро Блатенъ (Балатонъ), по Каринтiѭ, по Щирiѭ и Адрiатическѫ Украйнѫ. Всичкы тыѭ княжества ся управяли отъ свои князове, васали на Българско-то Господарство.

Нъ догдѣ Българскы-ты Господаре отъ еднѫ странѫ глядали да распространявать власть-тѫ си по другы околны народы, отъ другѫ странѫ Франкы-ты, които также имали по ближни-ты прѣдѣлы свои васалны народы отъ Нѣмцы-ты, захванѫли да отнимать Българскы-ты васалны мѣста и да гы подчинявать подъ тѣхъ си. Заради това много пѫти тыя два могущественны народа, Българе и Франкы ся залавяли за орѫжiе и честь-та прѣминувала ту на

еднѫ-тѫ, ту на другѫ-тѫ странѫ. Това е было въ врѣмя на Карла Великаго, който най-сѣтнѣ прѣвзе отъ Българы-ты всичкы-ты имъ васалны Славенскы княжества, отъ които бѣше и Виденско-то, освѣнь Блатенскѫ-тѫ область, коѭто едвамъ защитиха Българе-ти (781—797).

Карлъ Великый, ако и да е ималъ исто-то намѣреніе да направи и съ Блгарско-то Господарство така, както направи съ Славенскы-ты му княжества, които завоева, покори и покрьсти, спорядъ както бѣше ся обѣщалъ прѣдъ Римъ-Папѫ, нъ неможя да сполучи за това и съ Българы-ты; защото тіи му ся опрѣхѫ юнашкы и неоставиха да въстържествува Христіанско-то оржжіе надъ Перуновы-ты жьртвенницы. Па Българе-ти, сами можяха и да невъспрѫть успѣха на Франско-то орѫжіе, ако да нѣмаха въ това врѣмя за споборницы другы-ты Славенскы народы, както: Моравцы-ты, Чехы-ты и Сорбы-ты или Сорабы-ты.

Слѣдъ смьрть-тѫ на Карла Великый, на когото военный духъ угасна въ потомцы-ты му, Франската дьржява ся раздѣли между трима-та нѣговы синове, та испадна отъ голѣмо-то си могѫщество. Тогази ся ся вдигна опасность-та, която страшно грозеше както надъ Българско-то Господарство, така и надъ Господарства-та на Балтійскѫ Славоніѭ, Великѫ Моравіѭ и Сорбіѭ.

Отъ върховны-ты Господаре на тукашне-то Българско Господарство спомянувать ся въ Исторіѭ-тѫ само *Туданъ, Крумъ (Каранъ)* и *Жоданъ.* Отъ тѣхъ

Крумъ ся отличилъ съ голѣмы-ты си подвигы, що показа въ бойно-то поле срѣщѫ Франкы-ты, както и срѣщѫ Византійцы-ты; за това на особно щемь видимь въ негово-то царуванѥ.

Българско-то Господарство въ Панонiѭ сѫществувало до прихождане-то на Унгры-ты (Маджяры-ты), отъ които най-сѣтнѣ ся съсипа и прѣвзе въ конеца отъ IX вѣкъ.

БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

по край Дунава

или

СЕГАШНЯ БЪЛГАРІЯ.

Първый Періодъ.

Отъ дохожданѥ-то на Българы-ты у мисіѭ до утвърждаванѥ-то имъ у тѫѭ земѭ (678—802).

Въ тоя періодъ на Българско-то царство покрай Дунава видимь да постигать Българе-ти отдавнашне-то си намѣреніе — за да отнѣмѫть отъ Византійскѫ-тѫ Имперiѭ многожелаемѫ-тѫ си земѭ Мисiѭ. Тіи много пѫти нападали на тѫѭ земѭ и всякога были или изгонвани съ орѫжие-то на Византійскы-ты войводы или отдалѣчяваны съ сребро-то на тѣхны-ты Императоры, догдѣ най-сѣтнѣ сполучили еднъжь за

всегда да прѣминѫтъ Дунава и да положять пьрвѫ основѫ на свое-то Господарство по южныя брѣгъ отъ тѫѭ рѣкѫ. Тукъ Българе-ти, като ся съединили съ свои-ты съплеменницы Славене, които пó-отнапрѣдъ населявали тѫѭ земѭ, усилили ся още толкова, та завоевали всичкѫ тогашнѭ Мисіѭ и станѫли ѝ Господаре. Заради това въ разстояніе отъ тоя періодъ мы неглядаме друго, освѣнь кръвопроливны боеве измежду Българе и Гърцы, както ся види за това въ Исторіѭ-тѫ на товрѣменны-ты Българскы владѣтелю, отъ които пьрвъ е былъ

АСПАРУХЪ.

За основатель на Българко-то Господарство по край Дунава почита ся Аспарухъ, третій Кубратовъ сынъ. По отдѣляне-то му отъ братія-та си, той станѫлъ прѣдводитель на голѣмѫ чясть отъ Българы, та прѣминѫлъ рѣкы Днѣпъръ и Днѣстъръ и установилъ ся испьрво по сѣверны-ты брѣгове на Дунава, при Черно-морѐ въ странѫ, нарѣченѫ *ѫгълъ* или *онголъ*. А послѣ, откакъ ся поусилилъ съ своя народъ, захванѫлъ да напада на Византійскѫ-тѫ Имперіѭ, въ коѭто онова врѣмя царуваше *Константинъ Погонатъ*.

Грьцкый царь, за да запази земѭ-тѫ си отъ Българско-то нападане, става съ голѣмѫ силѫ, та отхожда и по сухо и по море да гони нападатели-ты. Наши-ти, като видѣли безбройны-ты Грьцкы войскы, на които главенъ прѣдводитель былъ самъ Императоръ-тъ, дрьпнѫли ся назадъ за да ся приго-

твять и тіи по́-добрѣ. Въ това врѣмя, доклѣ Грьци-ти глядали да ся появять Българе-ти, та да гы ударять, Царь-тъ имъ ся разболялъ и вьрнжлъ ся въ Месемвріж. Испроводена-та му войска по сѣверныя брѣгъ на Дунава, срѣщж Българы-ты, по примѣръ отъ своя вьрховенъ прѣдводитель, наченжла и тя да ся оттеглюва. Тогази Българе-ти, добрѣ приготвени за бой, веднага нападать на тѣхъ и захващать да ся біжть. Слѣдъ нѣколко сбиванія Грьци-ти ся принудиха да ся дрьпнжть отсамъ Дунава; защото ся бѣше разбьркалъ военный имъ рядъ отъ тѣхно-то поврьщание. Сега Аспарухъ намѣри врѣмя, та прѣмина свободно рѣкж-тж и навлѣзе съ Българы-ты въ Малкж Скытіж (Добриджж), която завоева и отиде, та прѣвзе Варнж. Това ся случи въ **678** год.

Българскый Господаръ, щомъ видѣлъ, че кракъ-тъ му постжпя добрѣ, раздѣля народа си на четыре части, отъ които дава по еднж на трима-та си войводы: *Батая, Вукичя* и *Драгычя,* а самъ той съ осталж-тж чясть тръгва, та обсебва всичкж Мисіж до край. Тукъ Българы-ты посрѣщнжла голѣма помощь отъ самы-ты жители на завоеванж-тж имъ земьж. Тыя жителе были Славене, за които казвать, да сж съставяли седъмь племена. Тіи ся съединили съ Българы-ты като тѣхны съплеменници и припознали за Господаръ Аспаруха, а съ тѣхъ той още толкози ся усили, та положи въ Мисіж първж основж на *Българско-то Господарство,* на което прѣдѣлиты още тогази сж достигали отъ Дунава до Старж-Планинж и отъ Черно море до Българскж Моравж.

Така добрѣ намѣстены-ты Българы въ новѫ-тѫ имъ земѭ невозможно было вече Константину да гы изгони изъ неѭ: защото тіи съвременно съ завосваніе новы-ты мѣста, умѣяхѫ и какъ добрѣ да ся укрѣпявать въ тѣхъ. Той бы былъ благодаренъ още и ако да останяхѫ Българе-ти въ прѣдѣлы-ты отъ първы-ты си завоеванія въ Мисіѭ, нъ тіи напротивъ: продължили завоеванія-та си и въ Тракіѭ и въ Македоніѭ, додѣ най-сѣтнѣ принудиха Императора да иска отъ тѣхъ миръ, по който ся обѣща да имъ плаща и годишенъ данъкъ. Слѣдъ годинѫ врѣмя Аспарухъ, послѣ откакъ основа, разшири и утвърди добрѣ Българско-то Господарство, умрѣлъ. На нѣгово мѣсто Българе-ти си избраха за Господарь

БАТАЯ. *)

Тоя Българскый Господаръ още въ Аспарухово врѣмя бѣше ся отличилъ съ свое-то юначество и достоинство. Той бѣше оня, който нанесе повечето вреды на Погоната и принуди го да плаща дань на Българы-ты, а откакъ го поставиха Господаръ (679), показа ся още по-силенъ и непобѣдимъ.

Въ нѣгово-то господаруванıе Българе-ти земахѫ годишенъ данъкъ отъ Византійцы-ты спорядъ заключеный миръ съ Константина Погоната; нъ нѣ-

---

*) Батая нетрѣбува да размѣшяме съ Батбая, първыа Кубратовъ сынъ, кой-то остана на бащино-то си мѣсто и заварди на Волгѫ Българско-то Господарство, което ся задържя до XV вѣкъ.

говый наслѣдникъ Јустиніанъ Ринотметъ, като неможя да търпи такъвъ единъ срамъ за Источно-Римскѫ-тѫ Имперіѭ, отказа годишне-то плащанѥ на Българы-ты, събра голѣмѫ войскѫ и тръгна на срѣщѫ имъ съ намѣреніе да гы исчисти съвсѣмъ изъ Мисіѭ. Въ това врѣмя Българска-та войска бѣше навлѣзла въ Тракіѭ да опустошява нѣкои Грьцкы градове: заради това той нападна съ голѣмѫ-тѫ си силѫ испьрво на тѭѩ войскѫ и подирь едно кръвопроливно сраженіе, разби ѭ. Слѣдъ тѭѩ побѣдѫ Императоръ-тъ мысляше, че ся е счюпило вече Българско-то крило, та науми да остави войскы-ты си подъ прѣдводителство на свои-ты военачялницы а самъ той да ся върне. Нъ въ врѣмя на врьщанѥ-то му друга Българска войска, скрыта въ горѫ-тѫ, ненадѣйно излиза и напада отгорѣ му, та испотрѣпва повече отъ половинѫ-тѫ войскѫ, що была съ него, а той самъ едвамъ сполучилъ да избѣгне и да ся затвори въ Цариградъ.

Приказва ся, че когато щялъ да умре Батай, за друго нищо не му было жяль, освѣнь че неумрѣлъ въ бой. Това ся види отъ послѣдны-ты въ живота му думы: „О! Фортуно, великая нуждо! защо мя неостави да си поживѣѭ още, та да умрѫ юнашкы на бой съ мечь въ рѫкѫ?!“

ТРЕБЕЛЬ.

По Батая за Българскы Господарь срѣщаме Требеля, человѣкъ великодушенъ и отличенъ не само по военны-ты си дѣла, нъ и по политическы-ты си от-

ношенія. Той одържя славнѫ побѣдѫ надъ Авары-ты, кои-то бѣхѫ ся поддигнѫли да изгонять Българы-ты изъ Паноніѭ и покори гы подъ Българскѫ власть. Требель първъ постави законы въ правленіе-то си и опрѣдѣли на всяко мѣсто сѫдъ за да ся сѫдять и наказвать прѣстѫпницы-ты.

Въ онова врѣмя Јустиніанъ Ринотметъ, когото Леонтій, нѣговъ пълководецъ свали отъ Цареградскыа прѣстолъ, бѣше заточенъ въ Херсонъ при Хазарскыа Ханъ: и, понеже ся боеше отъ намѣстника си Тиберіа III, кой-то бѣше далъ пары на Хазарскыа Ханъ за да му го испроводи въ Царійградъ, затова той прибѣгна въ Българіѭ при Требеля да го моли за да му помогне да си отнѣме прѣстола отъ нѣговый гонитель, а той отъ своѭ странѫ ся обѣща да даде Требелю за заплатѫ, не само иманіе и дьщерѭ си за женѫ, нъ още и царскѫ титлѫ. Требель ся склонилъ на това нѣгово прѣдложеніе, та повелъ 15,000 душь войны и заедно съ Јустиніана намѣрилъ ся подъ стѣны-ты на Царійградъ, дѣто слѣдъ тридневенъ бой Българе-ти влѣзохѫ въ Гърцкѫ-тѫ столицѫ прѣзъ вратѫ-тѫ, коѭ-то имъ отворилъ скрытомъ Јустиніанъ и избиха Гърцы-ты, що защищавахѫ града.

Тогази Требель свали отъ прѣстола Тиберія и възкачи пакъ Јустиніана (703 г.). Јустиніанъ намѣри сега врѣмя за да си отмьсти строго на свои-ты гонители: той отрѣза главѫ-тѫ на Леонтіа, извади очи-ты на тогашніа Патріархъ и погуби безчетъ гражданы и войскары. Мнозина отъ голѣмцы-ты изгынѫхѫ съ измамѫ: той гы призоваваше ужь на гости, па слѣдъ

яденіе-то, по нѣговѫ заповѣдь, зимаха имъ ся главы-ты и прибираше имъ ся всичко иманіе.

Въ това врѣмя Българскый Господарь ся намираше още въ Царійградъ, та глядаше съ удивленіе на безпѫтны-ты Іустиніановы работы, и, като неможяше веке да търпи голѣмѫ-тѫ му безчеловѣщинѫ, принуди го да му плати обѣщано-то, та да ся върне въ Българіѭ. Іустиніанъ му даде земѭ *Загорѫ* и иманіе, а друго-то остави да му дава испослѣ. Българе-ти ся върнѫхѫ изъ Царійградъ, пълни съ злато и сребро, дори и най-послѣдній войникъ отиде въ отечество-то си съ пълны рѫцѣ. Подиръ това, не ся мина много врѣмя, и Іустиніанъ си показа неблагодарность-тѫ камъ Требеля, като нерачи да му даде другы-ты обѣщаны нѣща и Царскѫ-тѫ титлѫ. Тогази Българскый Господаръ захвана явно да го укорява и обличява за непризнателность-тѫ и лукавщинѫ-тѫ му, а Императоръ-тъ, безъ да си напомни, че причина за нѣгово-то покачваніе на прѣстола сѫ Българе-ти, развали пріятелство-то си съ тѣхъ и въ вторѫ-тѫ годинѫ отъ царуваніе-то си обяви имъ бой. Тогасъ Требель събра доволнѫ войскѫ и опълчи ся противъ непризнателныа Гърцкы царь.

Прѣдъ да ся начне бой-тъ, Іустиніанъ проводи конницѫ-тѫ си по сухо у Tракіѭ и заповѣда ѝ да чяка при Анхыело: а самъ той отиде съ Флотѫ-тѫ си по море. Въ исто-то врѣмя Българскы-ти войскаре бѣхѫ ся установили по высокы-ты мѣста, около тоя градъ и съ живость глядахѫ, отдѣ щѫть ся появять непріятеліе-ти имъ; не ся минува много и тіи

съзырать Гърцкѫ-тѫ конницѫ, че ся располага по равнины-ты, та веднага ѭ нападвать. Гърци-ти испърво стояха добрѣ на срѣщѫ, нъ неможяха да трајать за много, защото ся лишяваха отъ добро мѣстоположеніе, та най-послѣ ся принудиха да ся прѣдадѫть. Тогази Българе-ти имъ обирать оружіе-то, земѫть имъ коньѥ, кола и всичко, що имаха и заробвать гы. Оттамъ нападать право на Анхыело, дѣто едвамъ бѣше достигнѫлъ Императоръ-тъ и държять го три дни въ обсадѫ. Гърци-ти, като изгубиха войскѫ-тѫ си по сухо, нѣмахѫ друго що да правять, освѣнъ да искать миръ, кой-то ся и прѣдложи отъ Јустиніана. Българе-ти ся склонихѫ на това и заключиха ся условія, по кои-то Императоръ-тъ провъзгласи Требеля за *царь* на Българскѫ-тѫ Државѫ. Оттогази пріятелство-то между гърцы и Българе ся постегна (705 г.).

Слѣдъ врѣмя, когато пѫкъ Филипикъ стана противъ Јустиніана за да го свали отъ прѣстола, Требель проводи на послѣдніа 3000 войны на помощь. Нъ най-сѣтнѣ Филипикъ понеже уби Јустиніана и сѣдна на прѣстола му, то на Българскый царь ся отвори случяй да разшири още прѣдѣлы-ты на царство-то си; той намѣри нѣкаквѫ си причинѫ, та нападна на Имперіѭ-тѫ и плѣни много градове и мѣста (711 г.)

Въ врѣмя на Императоръ Теодосіа III Българети ся сдобриха съ Гърцы-ты и заключиха миръ, по кой-то Императоръ-тъ ся обѣща да дава на Българскыа Царь годишенъ данокъ отъ матеріѭ, която да струва 30 литры злато, освѣнъ това при

даде му и еднѫ чясть отъ земѭ-тѫ си въ Тракiѭ (715 г.).

Въ царуванѥ на Лва Исаврянина, Теодосiевый прѣемникъ, Сарацини-ти бѣхѫ нападнѫли на Цариградъ и дьржяхѫ го цѣлѫ годинѫ въ обсадѫ. Българе-ти, като прiятелѥ на Византiйцы-ты, трѣбваше да имъ помогнѫть въ това обстоятелство: заради това тiи излѣзохѫ на срѣщѫ Арабы-ты, нападнѫхѫ отгорѣ имъ, та гы побѣдихѫ и принудихѫ гы да оставять Цариградъ; оттамъ послѣ гы потирихѫ и додѣ да гы изгонять съвсѣмъ изъ Гърцкѫ-тѫ земѭ, избиха имъ до 22,000 душь (719).

ДОБРЕ или *КОРМЕСЪ*.

Въ врѣмя-то на тоя Господаръ Българе-ти бѣха много добрѣ съ Гърцы-ты, и това тѣхно мируванѥ трая до 755-тѫ годинѫ, до когато Константинъ Копронимъ, тогашнiй Гърцкый царь повели да съзидѫть крѣпости на границы-ты, между Имперiѭ-тѫ и Българiѭ. Тогась Българе-ти ся усѫмнихѫ отъ това укрѣпяванѥ на Имперiѭ-тѫ, та поискахѫ да подновять условiя-та на мира; нъ Императоръ-тъ понеже нерачи да чюе прѣдложенiе-то имъ, тiи нападнѫхѫ на оныя, що градяхѫ крѣпости-ты, та гы изсѣкохѫ и съсипахѫ твърдины-ты, послѣ тръгнѫхѫ да опустошявать Гърцкѫ-тѫ земѭ: прѣзъ дѣто поминяхѫ, всичко ставаше на прахъ и пепелъ, додѣ достигнѫхѫ до дългѫ-тѫ Анастасовѫ стѣнѫ. Гърцкый царь, разсьрденъ отъ

това, излѣзе съ голѣмѫ силѫ на срѣщѫ имъ и гы принуди да ся дрыпнѫть въ земѭ-тѫ си.

Българе-ти ся върнѫхѫ, нъ неостахѫ до много врѣмя мирни: въ **759** г. като ся приготвихѫ изново, обявихѫ на Гърцы-ты бой и тръгнѫхѫ камъ Цариградъ. Тогасъ Императоръ-тъ събра доволно войскѫ и излѣзе пакъ на срѣщѫ имъ. Двѣ-тѣ неприятелскы силы ся посрѣщнѫхѫ близу Бѣреговѫ Клисурѫ, дѣто направихѫ много сбиванія, отъ които послѣдне-то быде най-страшно: въ него ся проля много кръвь, нъ Българе-ти побѣдихѫ и, откакъ избихѫ мнозина отъ Гърцкы-ты голѣмцы, принудихѫ Императора да ся върне въ столицѫ-тѫ си (**760** г.)

Слѣдъ тоя бой въ Българіѭ послѣдувало междуособенъ бой, на който причина-та, казвать, было това, че Българе-ти подозрѣли Добря ужь да ималъ таенъ договоръ съ Гърцкыа царь за да направи миръ въ ползѫ на Гърцы-ты. Въ тѭѭ междуособнѫ борбѫ быдохѫ избити всичкы членове отъ царскѫ-тѫ кръвь, освѣнь *Сабина*, който сполучилъ да забѣгне въ Цариградъ. На мѣсто Кормеса Българе-ти си избрали за царь едного юнака и гърделива мѫжя, на имя *Телецъ* (**762** г.) Въ това врѣмя **208,000** Българе, Добревы привърженци, защото небыли благодарни отъ промѣнуванѥ-то на царя, оставили отечество-то си и прѣселили ся въ Малѫ Азіѭ.

Отъ сваляне-то на царь Кормеса до въцарувание-то на Крума, Българско-то правленіе бѣше станѫло избирателно; затова често ся случвахѫ между-

особны боеве, въ които сваляли едного царя и въздигали другыго; а това чясто промѣнуванiе владѣтели-ты правяше Българско-то царство отъ день на день да ослабва, защото ся умножяваха несъгласiя и раздори и народъ-тъ ся раздвояваше.

ТЕЛЕЦЪ или *ТЕЛЕСАНЪ.*

Първа-та грыжя на тоя новоизбранный царь бѣше да ся покаже на народа достоенъ за избиранiе-то си. Той токо като стѫпи на прѣстола, натъкми си войскѫ-тѫ и вдигна орѫжiе противъ Византiйцы-ты, нъ честь-та никакъ му не спомогна на бойно-то поле: побѣда-та, която му нанесохѫ Гърци-ти при Анхыяло, осуети всичкы-ты нѣговы трудове. Константинъ Копронимъ, понеже искаше да му ся чюе дума-та въ Българско, той бѣ турилъ на рѫкѫ Сабиновѫ-тѫ партiѭ, за да работи прѣзъ неѭ. Когато му ся обяви бой отъ Българскѫ странѫ, той испрати еднѫ флотѫ отъ 800 кораба за Дунава и отъ 24,000 душь войскѫ за Анхыело. Съврѣменно и Телецъ тръгна съ 20,000 Българы за истыя градъ, дѣто расположи войскѫ-тѫ си по клисуры-ты (тѣснины-ты). Въ 30 Iунiа 762 г. бой-тъ ся захвана отъ сутрень-тѫ съ еднаквѫ распаленость и отъ двѣ-тѣхъ страны и трая до вечерь-тѫ, па колко ся продължяваше, още толкози повече ся распалваше военный духъ, и честь-та прѣминуваше ту на еднѫ-тѫ ту на другѫ-тѫ странѫ, додѣ най-сѣтнѣ ся запрѣ у Гърцы-ты. Въ послѣдне-то сбиванiе, въ което кръвь-та ся проливаше съвсѣмъ безмылно, Българе-ти изгубихѫ: бой-

но-то поле ся покры съ мъртвы и ранены тѣла по́-вечето отъ Българе, а другы мнозина отъ тѣхъ паднѫхѫ въ непріятелскы рѫцѣ робіе.

Гърцкый царь много радостенъ ся върна отъ тѫѭ побѣдѫ и влѣзе съ голѣмо тържество въ Цариградъ, дѣто отведе голѣмо количество робіе, които исполѣ, по нѣговѫ заповѣдь ся исклахѫ при Златны-ты врата. Тукъ Гърцн-ти безмылно си напоихѫ яростнѫ-тѫ жядность съ Българскѫ кръвь! Всякъ Цареграждaнинъ водеше по нѣколко свързаны Българы и гы заколваше като овцы! Това тържественно празднуванѥ даде причинѫ на Гърцы-ты да съставять игры-ты на цирка, дѣто донесохѫ всичкы-ты многоцѣнны нѣща, между които имаше и два златны ссѫда, отъ Българскыа царь порѫчяни да ся направять въ Сицилiѭ: всякъ отъ тѣхъ теглилъ по 800 литры злато.

Причина, за да изгубять Българе-ти въ тоя бой, быде Сабинова-та партія, защото бѣше ся споразумѣла тайно съ Императора, и като ся побѣди Телецъ, тя намѣри врѣмя, та го свали отъ прѣстола и уби го, а на мѣсто-то му постави Кормесова зять.

САБИНА.

Щомъ стѫпи Сабинъ на прѣстола, заключи миръ съ Императора, съ помощь-тѫ на кого-то стана царь въ Българiѭ. Нъ тоя миръ быде за малко, защо-то нѣговы-ти противници (Българе, които го нещяхѫ), съвсѣмъ неблагодарни отъ нѣгово-то тѣсно спріятеляванѥ съ Византійцы-ты, станѫхѫ на кракъ и събрахѫ народенъ съвѣтъ, на който явно укори-

хѫ царя, като покоренъ на Гърцы-ты, вѣчны Български непріятели. Тоя гласъ противъ новыа царь ся пронесе по цѣлѫ Българіѭ; мълва-та отъ день на день ставаше пó-голѣма; народъ-тъ ся събираше подъ народный прѣпорецъ и бунтъ-тъ си чякаше часа. Сабинъ, като видя, чè ще го постигне сѫща-та злачесть, която постигна и Телеца, побѣгна изъ Българско и остави прѣстола празденъ. Той ся избави въ градъ Заморіѭ (Месемвріѭ), а оттамъ отиде въ Цариградъ заедно съ най-вѣрны-ты си пріятели. Тогази народный духъ въ Българіѭ ся поукроти и отвори ся питанѥ за избиранѥ другы царь, който да е съ чистонароденъ Българскы духъ и достоенъ да защищава народны-ты интересы.

БОЯНЪ или *ПАГАНЪ*.

Подиръ нѣколко народны събиранія Българе-ти си избрахѫ и поставихѫ за царь *Бояна*. Той за да има врѣмя да оздрави Бъгарскѫ-тѫ Държявѫ отъ раны-ты, които ѝ отвори послѣдній бой съ Византійцы-ты въ Телецево-то царуванѥ и за да може да ѭ направи силнѫ и неустрашимѫ прѣдъ непріятели-ты ѝ, намысли да направи съ Гърцы-ты миръ. Заради това съвѣтува ся съ Бояры-ты, членове отъ съвѣта и, съ нѣколкомина отъ тѣхъ отиде въ Цариградъ за да свърже миръ съ Императора (764 г.) Гърцкый царь заключи миръ, нъ неустоя до много врѣмя на рѣчь-тѫ си: наскоро намѣри причинѫ да ся дигне противъ Българіѭ, съ намѣренѥ да ѭ прѣвземе, и отвори войнѫ, която ся продължи до конеца

на царуванѥ-то му. Той поведе прочее войскы-ты си и нападна на Българско-то Царство. А Българе-ти, раздразнени отъ това грьцко навлѣзванѥ въ земѭ-тѫ имъ, земѫть едногласно орѫжіа-та си, та отивать да изгонять нападатели-ты, които бѣхѫ веке прѣминѫли Българскы-ты граници и плѣняхѫ крайнины-ты. Въ това врѣмя Българска-та войска изеднъжь пристигва и напада отгорѣ имъ, та гы разбива и накарва гы да си отидѫть, отдѣто сѫ дошли (765 г.).

На другѫ-тѫ годинѫ Копронимъ пакъ ся приготвя за бой и въ срѣдъ зимѫ отправя войскы-ты си камъ Българско: по сухо провожда доволно конницы, а по морееднѫ флотѫ отъ 2600 малкы корабы съ пешяцы; нъ и сега пакъ му непомогна честь-та: защо-то отъ еднѫ странѫ сухопѫтна-та му войска ся навываше, като неснабдена съ помощь откамъ море-то, а отъ оругѫ странѫ пакъ флота-та му въ часа, въ който бѣше пристигнѫла въ Анхыалско-то пристанище, потопи ся отъ силенъ вѣтъръ въ морскѫ-тѫ безднѫ. Император-тъ, тъй лишенъ отъ всякѫ военнѫ силѫ, принуди ся да ся върне въ столицѫ-тѫ си.

Подиръ това, понеже Бояново-то намѣреніе бѣше да ся усили царство-то му, той пакъ искаше да ся смири съ Византійцы-ты; нъ защото отъ боя бѣхѫ осталы близу до Българскы-ты прѣдѣлы нѣкои отъ Гърцкы-ты войскы, които наврѣмени нападахѫ, та правяхѫ пакости на Българы-ты; то послѣдни-ти, ядосани отъ миролюбиво-то намѣреніе на царя си: защо-то прѣди да отпѫди съвсѣмъ Гърцы-ты, кои-

то нападахѫ тъй на царство-то му, искаше отъ тѣхъ миръ, свалихѫ го отъ прѣстола и на нѣгово мѣсто въцарихѫ

ТЕЛЕРИКА.

Когато Телерикъ пріе въ рѫцѣ правленіе-то на Българско-то царство (771 г.), имаше нуждѫ да ся приготви за войнѫ, защото Държява-та му бѣ въ опасность: Константинъ Копронимъ бѣше испратилъ веке войскы по клисуры-ты и еднѫ флотѫ отъ 2000 кораба за источны-ты Черноморскы брѣгове на Българіѭ, съ намѣреніе да прѣвземе веке Българско-то царство. Главно мѣсто на Гърцкы-ты войскы испърво бѣше Ахыело, послѣ ся прѣмѣсти въ Варнѫ, която въ онова врѣмя была въ тѣхны рѫцѣ. Флота-та бѣше веке достигнѫла и бой-тъ трѣбваше да захване; нъ Българскый царь понеже небѣше още добрѣ приготвенъ, проводи двама отъ бояры-ты си въ Цариградъ за да прѣдложять на съвѣта миръ. Въ това врѣмя съвѣтъ-тъ, защото бѣше повече увѣренъ, че ще ся потроши много воинство, а по́-малко — че щѫть можя да прѣвземѫть Българіѭ, прія прѣдложеніе-то отъ Българскы-ты посланницы и тъй стана миръ. Тогази Императоръ-тъ заповѣда да ся върнѫть войскы-ты му отъ Българскы-ты границы (773 г). Ты ся върнѫхѫ, нъ отведохѫ съ себе и много заробены Българы, та гы заселихѫ въ Имперіѭ-тѫ: отъ тѣхъ многома испослѣ пріяхѫ Христіанскѫ-тѫ вѣрѫ.

Миръ-тъ ся заключи, нъ Телерикъ, като гля-

даше, че всичкы работы на Императора идѫть на това: да ослаби Българіѭ откамъ народонаселеніе-то ѝ, па още и защото бѣше наздраво увѣренъ за тайно-то му рѣшително намѣреніе за да прѣвземе Българскѫ-тѫ земѭ, распали ся отъ ядъ и стана да запази отечество-то си съ противудѣйствуванѥ на всичкы мѣркы, кои-то прѣдпріимаше за това Цареградскый дворъ. Българскый царь испрати тайно отъ 12,000 душь войскѫ за да върне плѣнены-ты Българы, кои-то Гърци-ти бѣхѫ извели изъ Българіѭ. Въ това прѣдпріятіе той щяше да сполучи, ако да небѣхѫ му прѣпятствували на това свято народно дѣло отъ Съвѣта нѣкои голямци, подкупени отъ Гърцкы шпіоны; тіи явихѫ Телериково-то намѣреніе на Императора и той проводи 80,000 гърцы, та нападнѫхѫ на проводены-ты Българы и гы избихѫ.

Тогази Българскый царь усѣти, че има въ Съвѣта си шпіоны, и, за да гы улови, той употрѣби хытрость: писа на Гърцкыа царь писмо, съ което му явява, че му было дотегнѫло веке да управлява такъвъ единъ непокоренъ народъ, та иска, както Сабинъ, да отиде въ Цариградъ за да живѣе въ двора му; нъ защото ужь нѣмалъ въ съвѣта си вѣренъ человѣкъ, комуто да открые намѣреніе-то си, та да му оттърве и отведе домочядіе-то въ Цариградъ; то ся моли Императору да му проводи нѣкои вѣрны мѫжіе или ако ся намирать у Българско да му гы яви, та прѣзъ тѣхъ да може да избѣгне изъ свое-то намразено отечество. Гърцкый царь безъ да ся усѫмни отъ лукаво-то Телериково молитслно писмо, веднага му явява

свои-ты вѣрны человѣцы въ Българіѭ. Тогась Телерикъ излавя тыя вѣрны на Гърцы-ты, а невѣрны и издайницы на отечество-то си мѫжіе и гы изгубва до единъ.

На другѫ-тѫ годинѫ (775) императоръ-тъ събра, колкото веке силѫ имаше и стана противъ Българіѭ съ намѣреніе да ся невьрне, доде цѣлѫ ѭ непрѣвземе. Многобройна-та му войска тръгна по сухо за Анхыело, а флота-та му съ **12000** пѣшцы отвори платна за Месемвріѭ. Провидѣніе-то обаче запази Българско-то царство отъ голѣмѫ-тѫ опасность, която бѣ зинѫла да го погълне: силна буря неостави неприятелскы-ти корабы да доближять до пристанище-то и войска-та, която трѣбваше да излѣзе на Месемвренскыа брѣгъ, погълна ся отъ голѣмы-ты морскы вълны; а Константинъ, кой-то бѣше излѣзълъ съ сѫхопѫтнѫ-тѫ си войскѫ, разболѣ ся и на врьщанье-то си умрѣ съ отворены очи, че неможялъ да испълни желаніе-то си. Тъй ся е увардила Българія неповредена отъ голѣмѫ-тѫ и страшнѫ силѫ на Источно-Римскѫ-тѫ Имперіѭ.

Подиръ това Телерикъ, понеже бѣ наказалъ многома отъ свои-ты боляры за тѣхнѫ-тѫ невѣрность камъ отечество-то си, разяри и умножи противъ себе си таквызы непріятели, кои-то размѫтихѫ народныа духъ до толкова, щото бунтъ-тъ бѣше вече готовъ да ся дигне слѣдъ малко отгорѣ му. Тогази той, като нѣмаше що друго да прави за да ся избави, принуди ся да остави прѣстола и да отиде въ Цариградъ при Гърцкыа царь Лева, сына на Констан-

тинъ Копронима (777 г.). Той го пріялъ добрѣ въ двора си и слѣдъ врѣмя, както казвать, покрьстилъ го, далъ му царичинѫ-тѫ братовчедкѫ за женѫ и ималъ го за първъ съвѣтникъ въ столицѫ-тѫ си.

КАРДАМЪ.

По Телериково-то отхожданіе смѫщенія-та въ Българіѭ ся уталожиха и Българе-ти си поставихѫ за царь *Кардама*. Той заключи съ Лева Порфирогенита миръ, кой-то трая до 789 г. Това направи за да ся поуспокои Българско-то правленіе отъ много-то и чяти боеве и да дойде малко на себе си: защото, като бѣ почти всякога вдадено да гляда военны дѣла, то нѣмаше доволно врѣмя да ся грыжи за работы, отъ кои-то зависяхѫ благополучіе-то и доброденствіе-то на отечество-то му.

Българе-ти, като помирясаха отъ камъ Византійскѫ странѫ, обьрнѫхѫ вниманіе-то си пакъ на Българско-то Господарство въ Панонiѭ; то ся нуждаеше тогази за помощь да брани свои-ты васалны княжества отъ Франкы-ты, кои-то бѣхѫ ся наяли да му гы отнѣмѫть; наши-ти му помогнѫхѫ, и упазихѫ владѣнія-та му отъ Франкско-то орѫжіе. Оттогази сношенія-та между Дунавскы-ты и Тисскы-ты Българы станѫхѫ пò-тѣсни, доде най-сѣтнѣ ся съединихѫ подъ едно правленіе.

Въ 789 г. Българе-ти начепѫхѫ да ся мразять съ Византійцы-ты, та развалихѫ миръ-тъ и заловихѫ ся пакъ за орѫжіе. Въ тоя бой Кардамъ много ся отличи съ свое-то юначество и военныя си духъ;

той порази Гърцкѫ-тѫ войскѫ въ Тракіѭ и нави младаго Константина, кой-то бѣше дошьлъ съ по̀-много-то си войскѫ до Правадіѭ (792 г.). Послѣ отиде да помага на Тисскы-ты Българы, кои-то въ сѫщѫ-тѫ годинѫ бѣхѫ захванѫли шестогодишнѫ-тѫ войнѫ съ Карла Великаго, царя на Франкы-ты. Византійци-ти, като видѣхѫ, че Българе-ти отивать да помагать на Панонскы-ты Българы, мысляхѫ, какво Българія ся лишява отъ нуждны-ты войскы, та е слаба; заради това рѣшихѫ ся да нападнѫть ненадѣйно отгорѣ ѝ и да ѭ прѣвземѫть. Тіи быха могли да постигнѫть намѣреніе-то си, ако да не бѣ ся появилъ на Българскый прѣстолъ *Крумъ,* кой-то съедини Дунавскы-ты Българе съ Тисскы-ты и съ това распространи и усили царство-то на днѣшнѭ Българіѭ. Отъ нѣгово врѣмя ся начина другъ періодъ за народнѫ-тѫ ни Исторіѭ.

Забѣлѣжванѥ върхъ пьрвый періодъ.

Като не ни сѫ извѣстны вѫтрѣшни-ты дѣла на Българскѫ-тѫ държявѫ въ онова врѣмя, то неможемь и да знаемь сѫще-то Българско правленіе, какво е было; т. е. каквы законы и сѫдилища е имало, какъ и отъ каквы чиновницы ся е управлявало и какво политическо положеніе е имало. Само може ся каза, че испьрво е было самодьржявно и наслѣдственно, а отпослѣ, отъ Кормеса нататъкъ, станѫло аристократическо и избирателно.

Въ тоя періодъ достойно за забѣлѣжванѥ е това, че Българско-то царство въ Мисіѭ вмѣсто да ся усили

още повече, колкото отивало на напрѣдъ, а то напротивъ, ослабвало. Причина на това нѣгово ослабване сѫ были, както ся види, несъгласія-та и раздори-ти, на кои-то изворъ-тъ е былъ Цареградскый дворъ; защото, като разглядаме само непрѣстанны-ты боеве измежду Гърцы и Българы и послѣднѭ-тѫ епохѫ на Българско-то правленіе, доста добрѣ щемъ ся убѣдимъ, че Византійскы-ти Императори, като немогли да изгонять Българы-ты изъ области-ты си или да имъ унищожять власть-тѫ, тіи употрѣблявали обикновеннѫ-тѫ си лукавѫ политикѫ за да привличять на своѭ странѫ членове-ты на царскѫ-тѫ фамиліѭ, както и нѣкои отъ боляры-ты, членове на Българскыа съвѣтъ, съ намѣреніе да имѫть съ тоя начинъ всякога рѫкѫ въ Българско-то правленіе за да разсѣвать раздоры между Българскы-ты първенцы. И дѣйствително тыя послѣдни-ти станѫхѫ на партіи, раздвоихѫ народъ-тъ и затрихѫ царскѫ-тѫ кръвь. Съ това тіи безъ да ся догадять, приготвихѫ еднѫ ужяснѫ и смъртоноснѫ пропасть не само на Българско-то царство, нъ и на цѣлыа Българскый народъ, кой-то на малко бѣше остало да падне въ нейѫ и да ся затрые съвсѣмъ отъ свѣта, както ся е случило това съ много другы народы, кои-то ся живѣли въ оныа врѣмена, а днесь и имя-то имъ ся нечюе по земѭ-тѫ. За това ные имаме да благодаримъ на славныа онзи Българскый юнакъ, *Крумъ Великый*, кой-то съ голѣмо-то си остроуміе и отлично-то си юначество можя да подкрѣпи Българско-то царство и народа му.

да наряди правленіе-то си; той издаде законъ, на кой-то нѝ-главны-ты точкы сѫ слѣдуѭщы-ты:

1) Който отъ чиновницы-ты въ правителство-то употрѣби нѣкоѭ интригѫ (кощунство) и клеветѫ, такожде и който отъ членове-ты на съвѣта ся улови за нѣкое подкупване, най-първо ще ся увѣри царь-тъ за него и послѣ строго испытване погрѣшкѫ-тѫ му, ще ся осѫди на смьрть.

2) Никой отъ богаты-ты да неприбира у дома си обвиненаго за неправдѫ или за грабежь чиновника, защото инакъ ще му ся земе имане-то.

3) За да ся неопивать хора-та, та да правять лошявины съ піянство-то си, да ся истъргнѫть всичкы-ты лозя.

4) Който ся улови въ кражбѫ да му ся отрѣжѭть рѫцѣ-тѣ; а ако нѣкой отъ сыромашіѭ е откраднѫлъ, на такъвъ да ся строшять крака-та за да неможе да проси: само за първъ пѫть нѣгови-ти пріятели да съберѫть помежду си нѣщо за да му помогнѫть; а който на такъвъ непомогне, да ся земе имане-то му.

За наряждане тоя законъ, казвать, да сѫ подканили Крума причины-ты, отъ които паднѫло Аварско-то царство. Той като побѣдилъ Авары-ты (Обры-ты), заповѣдалъ да му доведѫть най-старыты отъ затворены-ты робы, та гы пыталъ за причины-ты, които сѫ докаралы царство-то имъ да ся изгуби; а единъ отъ тѣхъ, който ся почиталъ за пѝ-първъ, казалъ, че за да падне царство-то имъ, причины-ты былы сѫщы-ты, отъ които всякога сѫ

пропадали и щѫть пропадать и най-силны-ты Държявы, т. е. интригы-ты и клеветы-ты, неправда-та, подкупванѥ сѫдницы-ты, продаванѥ правдѫ-тѫ, чинове-ты и мылость-тѫ, раскошество-то и піянство-то.

Това накара Крума да ся занимава въ първы-ты 6 годины отъ царуванѥ-то си само за нарѣдбѫ на вѫтрѣшни-ты дѣла въ царство-то си, а въ 807 г. захвана ся на бой съ Гърцы-ты и то съ намѣренiе да разшири прѣдѣлы-ты на Българскѫ-тѫ Държявѫ. Въ първыа си воененъ походъ той ся отправи за Одринъ (Едрене), дѣто ся удари, нъ несполучи. Вторый походъ направи за въ Македонiѭ, кога ся извѣсти, че Гърци-ти ся събирать покрай рѣкѫ Струмицѫ. Тамъ нападна на тѣхъ, та изби голѣмцы-ты имъ и прибра всичкы-ты имъ военны работы, които бѣхѫ оставили побѣгнѫли-ти; послѣ нападна на градъ Срѣдицѫ и го прѣвзе. Тукъ Българе-ти избихѫ 6000 душь Грьцкѫ войскѫ и многома отъ гражданы-ты и отнѣхѫ до 1000 фунта злато, което Гърци-ти бѣхѫ донели въ военныа си станъ за да го раздѣлять на събраны-ты войскы въ Македонiѭ. Като ся извѣсти за това Императоръ Никифоръ, много ся разлюти и излѣзе самъ съ войскѫ-тѫ си изъ Цариградъ за да си отмьсти. Кога стигна до Българскы-ты прѣдѣлы, даде волѭ на своѭ-тѫ размѫтенѫ за заплатѫ войскѫ да нападне на Българскѫ-тѫ земѭ и да плѣни, що намѣри. Въ това врѣмя, додѣ Гърци-ти ся занимавахѫ съ грабителство по прѣдѣлны-ты мѣста, Крумъ ненадѣйно имъ ся показва съ распаленѫ-тѫ си войскѫ

ВТОРІЙ ПЕРІОДЪ.

Отъ утвърждаванıе-то на Българы-ты у новѫ-тѫ имъ землѭ до покрьщаванıе-то имъ (**802—861** г.).

Въ тоя періодъ отъ Българскѫ-тѫ Исторіѭ гля-даме да ся съединявать Тисскы-ты и Дунавскы-ти Българе и да ставать единъ силенъ народъ, кой-то пò-отнапрѣдъ бѣдствуваше отъ могущественно-то орѫжіе на Франкы-ты и Византійцы-ты. Това съединеніе на Аспаруховы-ты и на четвьртый Кубратовъ сынъ Българы поднови и усили основѫ-тѫ на Българско-то царство по край Дунава, което намалко бѣше остало да стане жьртвѫ на несъгласіе-то. Тукъ виждаме да ся приготвя славно поприще за Българскыя народъ; тукъ глядаме Българы-ты да ставать веке значителенъ народъ по всичкѫ Европѫ и да привличять пò-вечко вниманіе-то на съврѣменны-ты лѣтописцы.

КРУМЪ или *КАРАНЪ*.

Както Българе-ти въ Мисіѭ имахѫ почти непрѣстанно бой съ Византійцы-ты и бѣхѫ захванѫти повечето въ воинственны работы, сѫще тъй и Българе-ти въ Панонiѭ неостаяхѫ почти никога мирни, а всякога имахѫ борбѫ ту съ Авары-ты, ту съ Франкы-ты. По едно врѣмя Тисскы-ты Българе подпаднѫли подъ Аварскѫ власть, нъ въ **766** г. тіи ся поддигнѫ-ли подъ прѣдводителство на Крума, та ся освободили. Тогази поставили за върховенъ управитель на свое-то Господарство Крума, кой-то ся прослави съ юначе-

ство-то си въ разны боеве съ Франкы-ты: той можя да устои на срѣщѫ силнѫ-тѫ войскѫ на Карла Великаго, кой-то покори толкози народы въ Германіѭ и гы покрьсти.

Нъ колкото юнашкы и да ся боряше Българското Господарство, пакъ неможяше да устои до много врѣмя на срѣщѫ такъвъ единъ силенъ и могущественъ народъ, както що бѣхѫ Франкы-ты. Заради това Българскый Господарь, като видѣ, че Франкскы-ты войскы щѭть нападнѭть Господарство-то му, той повыка на помощь Дунавскы-ты си единородцы, отъ кои-то получи доволно войскѫ, та ѭ присъедини съ своѭ-тѫ и тъй можя гърдо да ся опрѣ противъ нападанія-та на Карла великаго. Той можя да защити не само свое-то, нъ и другы нѣкои Славенскы княжества, васали на Българы-ты.

Крумъ понеже прѣдвиждаше падание-то на Българско-то царство въ Мисіѭ, рѣши ся да го подкрѣпи, като присъедини два-та Българскы дѣла и състави едно само Българско правленіе. Въ 802 г. той ся пръвъзгласи отъ народа за царь на Българско-то царство покрай Дунава и избра за столицѫ *Прѣславъ*. Въ онова врѣмя Обри-ти пакъ бѣхѫ ся поддигнѫли върху Тисскы-ты Българы и искахѫ да гы владѣѭть. Новый царь отиде самъ съ войскѫ-тѫ си, та гы покори и довърши прѣвземание-то на царство-то имъ. Когато ся врьщаше отъ войнѫ-тѫ съ користи и съ множество робы, Българе-ти го посрѣщнѫхѫ отъ всякѫдѣ съ голѣмѫ славѫ и почесть. По пристигание-то му въ своѭ-тѫ новѫ столицѫ, първа-та му грыжя бѣ

и другы драгоцѣнны матеріи, които да струвать 50 фунта злато.

3) Да върне назадъ всичкы-ты робје, отведены въ прѣминжлы-ты боеве, такожде и всичкы бѣжанцы.

4) Каквыто природны произведенія и стокы ся вносять въ Българско, да носять Българскы печять, такожде и търговци-ти имъ да имжть свидѣтелство отъ Българскы-ты начялства, а Българскы-ти подданници да търгувать свободно по градове-ты на Имперіж-тж.

Никифоровый прѣемникъ Михаилъ, като незнаяше, що да рѣши врьхъ тяжкы-ты Крумовы условія, той поиска мнѣніе-то на Духовенство-то за поданны-ты Христіане, а мнѣніе-то на Сената за другы-ты точкы. Съвѣти-ти не ся минжхж безъ караніе: Патріархъ-тъ и другы духовни и мірскы чиновници казваха да му ся проводять нѣколко отъ Българы-ты, а на тѣхно мѣсто да ся доведжть другы отъ потомцы-ты на оныя Българы, които бѣхж ся прѣселили въ Малж Азіж още въ врѣмя-то на Јустиніана II; нъ Архымандритъ Θеодоръ Студитъ ся противѝ много на това мнѣніе; той думаше, че неприличя на Христіанско-то имя да ся прѣдаджть синове-ти на църквж-тж въ ржцѣ на идолопоклонницы-ты. Отъ другж странж и Сенатъ-тъ незнаяше що да рѣши: защото условія-та врьхъ търговіж-тж и годишни-ты даванія можяхж да ся прѣгълнжть, нъ да ся даде половинж отъ Тракіж и Македоніж, това не бѣ никакъ за прѣглъщаніе. Най-сѣтнѣ Императоръ-тъ отказа на Българскыа посланникъ, какъ

непріема никое условіе. Тогась Драгомиръ ся върна въ Българіѭ, и приказа за всичко това на Крума, а той ся разсьрди, та веднага нападна на Месембріѭ, и слѣдъ тридневнѫ обсадѫ прѣвзе ѭ въ конеца Октомврювъ отъ 812 г.

Слѣдъ усвояваню-то на тоя градъ Българскый царь ся отправи съ войскѫ-тѫ си за Едрене, дѣто ся срѣщна съ Гърцкѫ-тѫ войскѫ, та направи нѣколко сбиванія; нъ болѣсть, що измори многома отъ Българы-ты въ онова врѣмя, принуди го да ся върне назади. Императоръ Михаилъ и всичкы-ты Цареградскы жителю испьрво много бѣхѫ сѫ уплашили, като глядахѫ, че освѣнь що прѣвзехѫ Българети Месембріѭ, па още и успѣшно напрѣдвахѫ, та могѫть достигна и до Цариградъ; нъ кога ся научихѫ за Крумово-то дрьпваню, подойде имъ малко сьрдце на мѣсто. Тіи ся готвихѫ прѣзъ всичкѫ-тѫ зимѫ за бой: Император-тъ заповѣда да ся съберѫть всичкы тѣхны войскы отъ Европѫ и Азіѭ и да ся въорѫжять противъ Българы-ты. Въ сѫще-то врѣмя и Крумъ, колко-то можя, събра войскѫ, и въ 813 г. прѣзъ пролѣть-тѫ потегли право за Едрене. Близу при тоя градъ той ся срѣщна съ Михаила, който такожде самъ прѣдвождаше войскѫ-тѫ си и бой-тъ ся започна.

Испьрво двѣ-тѣ непріятелскы войскы ся ударихѫ нѣколко пѫти, нъ безъ успѣхъ. Най-сѣтнѣ Гърцкый царъ като глядаше, че Българска-та войска е десять пѫти по-малко отъ неговѫ-тѫ, мысляше, какъ навѣрно ще надвіе; заради това рѣши

и безъ да ся удрять, само страшно-то Крумово появяванює накара Гьрци-ти да бѣгать, а многома отъ тѣхъ прибѣгнѫхѫ въ Българскѫ-тѫ странѫ. Между тыя самоволны пришьлцы имало, както казвать, и единъ Арапинъ, на имя *Евшимій*. Той научилъ Българы-ты да правять стѣнобойны сѣчива и другы потрѣбны орѫдія, каквыто тіи до тогази незнаяли.

Никифоръ, ядосанъ и за да си покрые срама, раздаде лъжливо извѣстіе въ Царигадъ, че навылъ и достигнѫлъ да влѣзе въ Крумовы-ты палаты; а пакъ за да неизлѣзе съвсѣмъ налъжѫ, той събра голѣмѫ войскѫ и тръгна пакъ за камъ Българіѭ (811 г.). Крумъ, като видѣ ненадѣйно безбройнѫ-тѫ Никифоровѫ войскѫ, не ся нае испьрво да излѣзе на срѣщѫ ѝ, нъ поиска миръ; а Гьрцкый царь понеже отказа съ голѣмѫ гърдость Крумово-то искание и навлѣзе въ Българскѫ-тѫ земѭ; то Българскый царь заповѣда да стане народно опълченіе противъ Гърцы-ты: тогась отврѣдомъ захванѫхѫ да ся стичять Българе подъ народный прѣпорецъ, та за малко врѣмя ся събра силна войска, коьто самъ Крумъ поведе изъ планинѫ-тѫ, дѣто бѣхѫ пристигнѫли непріятелює-ти. Кога приближи до тѣхъ, изеднъжь заповѣда на войскары-ты си да заловять всичкы-ты тѣсны мѣста, освѣнь странѫ-тѫ, отъ дѣто тіи бѣхѫ дошли; и на 25- й Іуліа прѣзъ нощь-тѫ самъ Крумъ съ мечь въ рѫкѫ напрѣдъ, като гладенъ левъ нападна силно на Гърцы-ты, та отвори борбѫ, коя-то трая цѣлѫ нощь. Сбиваніе-то стана много ужясно: Българе-ти потънѫхѫ до колѣнѣ въ кръвь и бойно-

то поле ся покри съ Гърцкы трупове, които Никифорова гърдость направи да станѫть жъртвѫ на Българскыа мечь. Най-сѣтнѣ и самый Императоръ, послѣ откакъ изгуби почти всичкѫ-тѫ си войскѫ заедно съ голѣмцы-ты си, падна въ Крумовы рѫцѣ. Тогази Крумъ му рѣче: „*кога нещешь мира, на ти сѣкыра!*“ и тосъ чясъ повелѣ да му отрѣжѭть главѫ-тѫ и да ѭ натъкнѫть на еднѫ върлинѫ за да ѭ видять всичкы-ты му храбри и побѣдоносци войскаре. Послѣ заповѣда да ѭ направять на чяшѭ, обкованѫ съ злато и сребро, та изъ неѭ піяше віно за *наздравицѫ*, кога ся веселеше съ бояры-ты си.

Слѣдъ тоя бой Крумъ отиде въ Тракіѭ, по брѣгове-ты на Черно море, та прѣвзе градове: Дебелтъ и Анхыело. А въ сѫще-то врѣмя бѣше проводилъ брата си Мортагона, та прѣвзе градове: Вереѭ и Пловдивъ, а въ Македоніѭ: Филиппи, Струмницѫ и другы. Послѣ това Крумъ отиде, та обсади Месемвріѭ, главнѫ краиморскѫ крѣпость на Имперіѭ-тѫ; нъ додѣ ѭ държеше тъй обыколена, той си прѣсмѣтна, че му сѫ доста оныя мѣста, що прѣвзе отъ Гърцы-ты, та трѣбва да ся върне за да даде нѣкои нарѣдбы въ царство-то си, а пакъ въ Цариградъ проводи войводѫ си Драгомира за да направи миръ, ако пристанѫть Гърци-ти по тыя условія:

1) Мелеонъ въ Тракіѭ да бѫде границѫ между двѣ-тѣ държявы.

2) Императоръ-тъ да бѫде дълженъ да провожда всякѫ годинѫ за облѣкло на царя пурпуровѫ

ся да ѭ нападне съ всичкѫ-тѫ си силѫ. Отъ другѫ странѫ и Крумъ, като ся извѣсти отъ шпіоны-ты си, че Гърцы-ты намѣрявать да направять голѣмо нападанѥ върху му, извыква на храбры-ты си войскаре съ юнашкыя си распаленъ гласъ, изважда мечя си и тръгва съ Левскыя прѣпорецъ непрѣдъ, та напада на Гърцы-ты, кои-то бѣхѫ веке въ нападателенъ вървежь и тъй двѣ-тѣ непріятелскы силы ся заловихѫ пакъ за ножя, та ся пролѣ много кръвь въ 10-й день отъ Іуніа. Насърдчени-ти Михаилови войскаре изгубихѫ всѫкѫ дързость само отъ Крумово-то появяванѥ, кое-то гы направи неволно да си напомнять за пораженіе-то на свои-ты братія що погынѫхѫ заедно съ Никифора, въ послѣдній бой. А пакъ Крумови-ти юнаци напротивъ: безъ да си промѣнять сърце-то, впускахѫ ся съ прѣзрѣніе на мѣкушяты-ты Гърчоля и безмилно постилахѫ съ трупове-ты имъ бойно-то поле, додѣ най-сѣтнѣ малцина, що бѣхѫ остали, зехѫ да бѣгать, та съ това причиниха помежду си голѣмо смѫщеніе, въ което ся избихѫ единъ другы. А Императоръ-то имъ едвамъ можя да избѣгне съ нѣколцинѫ отъ хора-та си. Той отиде съ плачь въ столицѫ-тѫ си, дѣто отчяянъ свали, отъ главѫ-тѫ си царскѫ-тѫ коронѫ, коѭто цареграждане-ти положихѫ на военачялника Лва Арменина.

Слѣдъ тоя бой Крумъ обсади Едрене, гдѣто остави брата си да продължява обсадѫ-тѫ, а самъ той съ помного-то си войскѫ тръгна за Цариградъ, опустоши околности-ты му и ся спрѣ до стѣны-ты му, дѣто принесе жъртвѫ Грѫмнику. Това Българско появяванѥ

подъ стѣны-ты на Гърцкѫ-тѫ столицѫ до толкова уплаши жители-ты ѝ, щото множина отъ тѣхъ зеха да отпращать домочядія-та си въ Малѫ Азіѫ. Гърцкый царь, като незнаяше, що да прави за да си упази столицѫ-тѫ, пусти выкаче да выкать: мало и голѣмо да става и да ся въоржѫжява. Крумъ, ако и да обиколи добрѣ града отъ камъ сушѫ-тѫ, нъ пакъ неможяше нищо да му направи, като нѣмаше нужднѫ-тѫ флотѫ за да прѣсѣче и отъ камъ море-то сношеніе-то на Цариградъ съ отсрѣщнѫ-тѫ Азіатскѫ странѫ, отдѣто граждане-ти пріемахѫ голѣмѫ помощь. Заради това намысли за по̀-добрѣ да извѣсти на Императора, че иска да направи миръ, ако му пристане на тыя условія: Грьци-ти да му плащать дань и матеріѭ всякѫ годинѫ, а сега да го остави Императоръ-тъ да влѣзе на конь въ Цариградъ и да си забіе копіе-то прѣдъ Златны-ты врата. Левъ му отговори, какво трѣбва тіи сами двама да ся видять, та да ся разговарять за това и опрѣдѣли му мѣсто за събиранѥ край море-то, близу до Влахернѫ. Тукъ Гърцкый царь лукавнуваше съ това; той бѣ намыслилъ въ тоя случяй да измами Крума, та да го затріе: заради това бѣ заповѣдалъ на нѣколцина войскары да ся скрыѭть при назначено-то мѣсто и, щомъ имъ даде знакъ, тіи да ся спуснѫть, та да убіѭть Българскыа Царь. Въ това врѣмя Крумъ, съдруженъ отъ нѣколницѫ свои голѣмцы, дохожда и щомъ стѫпя долу отъ коня, веднага ненадѣйно нападать върху му скрыти-ти войници; нъ той въ сѫщѫ-тѫ минутѫ съ невидимѫ скорость ся мѣтва пакъ на коня и тъй сполучва да ся избави отъ ненадѣйнѫ-тѫ за него

опасность. По него испращяхѫ нѣколко стрѣлы, та го ранихѫ, нъ легко: само единъ отъ другары-ты му, министръ-тъ на зиманье-даванье-то ся уби и другы двама быдохѫ уловени и земени като робіе въ Цариградъ.

Слѣдъ това Българе-ти, кои-то почитаха като богъ царя си, распалихѫ ся отъ праведенъ гнѣвъ за причиненѫ-тѫ имъ обидѫ отъ Гърцкѫ низость и направихѫ да имъ заплатять скѫпо Гърци-ти за лукаво-то си покушеніе камъ любимыа имъ Господаръ. За малко врѣмя всичкѫ Цареградска околность ся обьрна на прахъ и пепелъ: Чьркви, манастире, Царскы палати все изгоряхѫ отъ Българы-ты; великолепни-ти стълпове и статуи около манастиръ Св. Мамы быдохѫ испотрошени и сравнени съ землѭ-тѫ; всичко пространство отъ Босфора до Черно море наши-ти опустошиха и разграбихѫ, а колкото Гърцкы робіе имъ паднѫхѫ въ рѫкѫ, тѣхъ избихѫ. Оттамъ Крумъ отиде въ Тракыйскыа Херсонесъ и на пѫтя всичко, що срѣщна, прѣдаде го на огънь; прочютый за хубость-тѭ си и ягчинѫ-тѫ си мостъ надъ рѣкѫ Атиръ (Кара-су) быде развaленъ отъ Българы-ты; градове: Силиврія, Даонъ, Родосто, Апра, Ганосъ и другы по оныя мѣста все быдохѫ съсипани и разграбени, а жителье-ти имъ изсѣчени такожде отъ Българскы рѫцѣ. Само градове Ираклія и Паніимъ, защото бѣхѫ добрѣ укрѣпени: първый съ ягкы стѣны, а вторый съ много защитницы, неможяхѫ да станѫть жьртвѫ на Българскѫ-тѫ мьсть. Жителье-ти, отъ Апра и Ганосъ, кои-то бѣхѫ забѣ-

гнѫли и скрыти въ горѫ-тѫ между тыя два града, наскочихѫ ся отъ Българы, и, мѫжие-ти отъ тѣхъ быдохѫ исклани, а жены-ты съ дѣца-та ся отведохѫ робие заедно съ иманье-то имъ.

Наситенъ отъ тоя обиръ Крумъ ся отправи по теченье-то на рѣкѫ Еврѫ (Марицѫ) и отиде въ Едрене, дѣто завари брата си да го държи още въ обсадѫ. Тамъ събра заедно и двѣ-тѣ войскы, нѣговѫ-тѫ и братовѫ-тѫ му, та за малко врѣмя прѣвзе и тоя вторый градъ слѣдъ столицѫ-тѫ въ Имперіѭ-тѫ. Послѣ това дозволи на войскѫ-тѫ си да разграби града, а 12,000 робие, освѣнь жены и дѣтца, излови и проводи гы оттатъкъ Дунава въ Тисскѫ-тѫ область. Таково быде отмъщеніе-то, съ което Българе-ти си отвърнѫхѫ на Гърцкыа царь за нѣговѫ-тѫ лукавѫ и безчестнѫ постѫпкѫ.

Подиръ това зима-та понеже наближяваше, Крумъ ся върна съ много робы въ Българіѭ, дѣто ся залови пакъ за вѫтрѣшне-то развитіе на отечество-то си. Той опрѣдѣли робы-ты да работять землѭ-тѫ, та съ това усили земледѣліе-то, което отнапрѣдъ бѣше много слабо; распространи искуства-та, рѫкодѣлія-та и занаяты-ты, кои-то ся донесохѫ изъ Гърцко; писа да му проводять нѣколко вѣщы Арапы, кои-то да могѫть да научять Българы-ты да правять не само корабы и орѫдія за бой, нъ и другы разны машины, нуждны за въ общежитіе-то. Освѣнь тыя той ся грыжяше много и за улесненіе-то на народнѫ-тѫ търговіѭ заради това заповѣда да съзидать по Черно море корабы, отъ кои-то едни да служять за прѣнасяние стокы, а

другы за съставяніе Българскѫ флотѫ. Укрѣпи такожде и нѣколко крайморскы градове, отъ кои-то най-първъ бѣше Анхыело, прославенъ за добро-то си пристанище и за згодно-то си мѣстоположеніе за корабпестроеніе. Крумъ понеже много желаеше да живѣе въ нѣкой крайморскы градъ, той прѣнесе столицѫ-тѫ си отъ Прѣславъ въ Анхыело.

Между това война-та съ Византійцы-ты още ся продължяваше; Българе-ти, що бѣхѫ поставени да вардять новопрѣвзеты-ты мѣста въ Тракыѭ и Македоніѭ, дигахѫ оттамъ жители-ты, Българе, по̀-отнапрѣдъ прѣселены по тыя мѣста и гы провраждахѫ да ся заселявать пакъ въ Българіѭ; повече-то отъ тыя Българы бѣхѫ пріяли вече Христіанскѫ-тѫ вѣрѫ. Додѣто Великый Крумъ ся занимаваше съ вѫтрѣшни-ты работы на царство-то си, имаше още прѣзъ зимѫ-тѫ проводенѫ войскѫ отъ 30,000 душь, за да продължява опустошенія-та въ Гърцкѫ-тѫ землѭ; тя бѣ достигнѫла до Аркадіополъ, когото обсади и слѣдъ малко время прѣвзе. Тогази ся испроводихѫ още 50,000 робіе за да ся населять въ Българско (814 г.).

Византійци-ти неможяхѫ вече да търпять пагубы-ты, кои-то имъ ставахѫ отъ Българскѫ странѫ; заради това събрахѫ всичкѫ-тѫ си силѫ и тръгнѫхѫ съ голѣмѫ войскѫ да нападнѫть на Българіѭ и отъ по сухо и отъ по море. По едно врѣмя бой-тъ ся започна, нъ въ едно сбиваніе, близу до Анхыело, Българе-ти изгубихѫ; мнозина отъ тѣхъ паднѫхѫ мъртви и ранени, а другы отидохѫ въ плѣнъ. Тая случка силно распали изново Крума, та заповѣда да станѫть

такывы приготовленія, кои-то другы пѫть не сѫ ставали; той душаше: „въ тоя бой трѣбва или да загынѫ или да прѣвземѫ Цариградъ". И така събра не само Българы, нъ и Авары и Славяны; направи много стѣнобитны и другы потрѣбны орѫдія за бой, а за прѣнасяніе-то имъ ся приготвиха 5000 кола (815 г.). Всичко бѣше готово и Царь-тъ бѣ вече въ чяса да тръгне за Цариградъ, когото намѣряваше да прѣвземе откамъ Влахернскѫ-тѫ странѫ; нъ ненадѣйна болѣсть го въспрѣ отъ пѫть: тя го хвьрли на лѣгло, разслаби го много и слѣдъ малко врѣмя прѣкѫса живота му на 1-й Априліа. Нѣгова-та смьрть причини неутѣшимѫ скърбь въ сьрдца-та на всичкы Българы; цѣлый народъ много врѣмя оплаква и жяли великыа си царь и добрый отецъ Крума· Въ това врѣмя, колкото Българе-ти ся ужялихѫ, толкова повече Гърци-ти ся зарадвахѫ и развеселихѫ; Цареграждане-ти отъ радость бѣхѫ си направили прикаскѫ, че ужь кога былъ Българскый Царь въ сѣтны чясове, Ангели отъ небе-то извѣстили на оныя Гърцы, що бѣхѫ отишли съ флотѫ-тѫ по Черно море на Българіѭ, какво языческый царь умира, та да ся радвать Христіане-ти. Крумъ остави двама наслѣдницы, *Докума* и *Цока*.

ДОКУМЪ.

Когато наслѣди Докумъ Бащиныа си прѣстолъ, на Гърцы-ты ся искаше да направять миръ съ Българы-ты, та имъ го и прѣдложихѫ; нъ новый Царь имъ го отказа: защото немысляше по-малко отъ своя прѣдшественникъ за отмьщеніе на непрія-

тели-ты на Българско-то царство. Той, за да испълни онова намѣреніе, което баща му имаше въ послѣдни-ты си дни, тръгна съ приготвенѫ-тѫ войскѫ и близу при Месемврійѫ ся срѣщна съ Грцкѫ-тѫ войскѫ, та веднага ѭ удари и въ перво-то си сбиваніе сполучи: защото направи непріятели-ти да ся разбѣгать; нъ въ второ пѫкъ изгуби, та трѣбаше да ся върне въ землѭ-тѫ си за да доѫкми щетѫ-тѫ, която добы въ послѣдне-то сраженіе.

Слѣдъ врьщаніе-то си въ Българіѭ Докумъ допълни всичко, отъ щото ся лишяваше, и, откакъ ся приготви добрѣ, на другѫ тѫ годинѫ (816) излѣзе пакъ на бойно поле. Въ това врѣмя Гърцкый царь ся извѣсти отъ шпіоны-ты си за опрѣдѣленый день, въ който Българе-ти намѣрявахѫ да нападнѫть на Гърцы-ты, та зе единъ дѣлъ войскѫ и отиде да ся скрые тайно задъ единъ рѫтъ, близу до Българскыа станъ; па става прѣзъ нощь-тѫ, додѣто Българе-ти спѣхѫ, та гы нападва тайно съ скрыты-ты си войскары и избива мнозина отъ тѣхъ. Между другы-ты ранены въ тѫѭ нечяяннѫ борбѫ, случи ся да ся рани тяжко и самый Докумъ, който слѣдъ малко умрѣ въ млады-ты си годины. Тогази Гърци-ти намѣрихѫ врѣмя да прѣминѫть въ Българіѭ и да направять поне единъ пѫть онова, което Българе-ти толкось пѫти имъ направихѫ въ врѣмя-то на славныа си царь Крума. Нъ Българе-ти, ненавыкнѫли да глядать да ся тъпче земя-та имъ отъ мекушяты Гърцы, ставать гърделиво, та гы изгонвать вънь отъ прѣдѣлы-ты на Българіѭ.

ЦОКО.

За наслѣдникъ на Българскый прѣстолъ Докумъ остави брата си Цока. Той ся показа страшенъ гонитель на заробены-ты Христіане, които Крумъ бѣше прѣселилъ отъ Тракіѭ и Македоніѭ въ Българіѭ: съ лютѫ смьрть наказа, колкото Христіанскы поучители намѣри въ земѭ-тѫ си и множина отъ Христіаны-ты изби. Нъ и той слѣдъ малко врѣмя ослѣпѣ и быде убитъ отъ свои-ты си, които много бѣхѫ го намразили за безпѫтны-ты му дѣла: защото, вмѣсто да ся занимае съ полезны работы за Царство-то, той гоняше и затриваше безъ никаквѫ причинѫ оныя, които трѣбаше да работять земѭ-тѫ. По тыя причины тоя Българскый Господаръ царува твърдѣ малко врѣмя.

МОРТАГОНЪ.

Подиръ Цоковѫ-тѫ смьрть, като нѣмаше за наслѣдникъ другы, то Българе-ти възкачихѫ на праздныа прѣстолъ Крумовыа братъ *Мортагона*. Въ нѣгово-то царуванiе Българе-ти помирясаха съ Гърцы-ты: Императоръ Левъ, за да ся поуспокои отъ камъ Българскѫ странѫ, прѣдложи договоръ на новыа царь, който го прія и заключи тридесятогодишній миръ. Приказва ся, че при заключванiе-то на тоя миръ, Гърцкый царь ся заклялъ въ имя на Българскы-ты богове, а Българскый — въ имя на Христіанскыа Богъ. Въ 820 г. нѣколко съзаклятни-

ци убихѫ Лва Арменина и на нѣгово мѣсто поставихѫ Михаила II Балба. И тоя новъ Императоръ потвърди мира съ Българы-ты и спріятели ся съ Българскыя царь; затова въ 822 г. когато Ѳома завлада еднѫ чясть отъ Имперіѭ-тѫ въ Малѫ Азіѭ и провъзгласи ся за царь, а послѣ нападна и на Цариградъ съ намѣреніе да го прѣвземе, тогась Мортагонъ отиде на помощь Императору. Ѳома, като видѣ, че иде Българска войска отгорѣ му, остави столицѫ-тѫ, коѭ-то държеше въ обсадѫ и обърна ся върху Българы-ты. Нъ и тіи безъ да губять врѣмя, нападнѫхѫ немылостиво на Ѳомовѫ-тѫ войскѫ, та избиха повече отъ половинѫ-тѫ, а остала-та ся резбѣга по горы-ты. Въ тоя бой Мортагонъ зе много робы, награби ся съ много военны работы и отнесе гы въ землѭ-тѫ си. Ѳома понеже неможяше вече съ малко-то си войскѫ да бѫхте Цареградскы-ты стѣны, потегли ся на назадъ; нъ въ врѣмя на врьщанье-то му, Михаилъ нападна отгорѣ му, та го улови и наказа съ лютѫ смьрть.

Въ Мортагоново врѣмя най-важно събытіе сѫ былы сношенія-та на Българско-то царство съ Франкско-то, когато Българе-ти сѫ искали да завладѣѭть три славянскы племена: Бодрици, Тимочяни и Кучяни, които сѫ ся намирали между рѣкы Тимокъ и Дунавъ. Въ това врѣмя (824 г.) тѣхный князь *Борна* искалъ помощь отъ Франкскыя царь Лудовикъ Благочестивый; нъ той непріялъ прошеніето му особно за това, защото имало въ Ахенъ Българскы посланници, проводени за да свържять прія-

телскы съѭзъ съ Франкы-ты. Въ 825 г. пакъ друго посланство отъ Българскѫ странѫ отишло за да опрѣдѣли и установи прѣдѣлы-ты между Франкското царство и Българскѫ-тѫ землѭ въ Панонїѭ. Па най-сѣтнѣ въ 826 г. и трете посланство было испроводено да иска или опрѣдѣленіе на границы-ты или да обяви отъ Българскѫ странѫ бой на Франкы-ты. Слѣдъ нѣколко прѣнія Мортагонъ ся рѣшилъ за послѣдне-то, и въ 827 г. прѣминѫлъ прѣзъ рѣкѫ Дравѫ въ Панонїѫ, а оттамъ нападнѫлъ на Франкскы-ты области, т. е. влѣзлъ въ оныя мѣста, за които бѣше ся породило прѣніето и въ които живѣяхѫ казаны-ты Славенскы племена, та гы прѣвзелъ и покорилъ подъ Българскѫ власть. Лудовикъ ся дигна противъ Българы-ты за да гы изгони, нъ понеже неможя никакъ да успѣе въ боя, той ся върна назади, а Българе-ти сполучихѫ да распространять власть-тѫ си и да разширять прѣдѣлы-ты на землѭ-тѫ си въ Панонїѭ да достигать отъ Будинъ до изворы-ты на р. Тиссѫ и отъ другѫ-тѫ странѫ на Дунава, между Тимокъ и Сърбскѫ Моравѫ.

Въ тыя врѣмена Христіанство-то ся сѣяше отъ прѣселенцы-ты Христіаны и тѣхны проповѣдницы измежду Тисскы-ты Българы, отъ които мнозина бѣхѫ пріяли Христовѫ-тѫ Вѣрѫ; а Мортагонъ, като небѣше никакъ расположенъ камъ това свято нѣщо, наказа съ люттѫ смърть мнозина отъ новообращены-ты Българы и отъ проповѣдницы-ты имъ. Въ число-то на послѣдни-ты е былъ и Едренскый Епископъ, Еммануилъ, който прія мѫченическый вѣнецъ за

Христіанскы-ты си дѣла, що бѣ прѣдпріялъ за покрыщание на Българы-ты.

Цареградскый съвѣтъ искаше да защити гонимы-ты Христіаны въ Българіѭ, нъ неможя да направи нищо по причинѫ на тридесятогодишній миренъ договоръ; заради това Императоръ-тъ ся споразумѣ тайно съ Унгры-ты (Маджяры-ты, които бѣхѫ ся появили тогазь на-скоро) и поддигна гы за да помогнѫть на Христіаны-ты, които искахѫ да си упазять вѣрѫ-тѫ, та да оставять Българско и да отидѫть да живѣѭть пакъ въ Гърцкѫ-тѫ землѭ. Оттогазь Унгри-ти чясто хванѫхѫ да нападѫть на Българско-то Господарство въ Панонііѫ, доде най-сѣтнѣ го прѣвзехѫ и станѫхѫ му управителие.

Мормагонъ никакъ нещяше да отпусти Христіаны-ты изъ землѭ-тѫ си, а напротивъ: принуждаваше и покрьстены-ты Българы да ся откажять отъ новѫ-тѫ си вѣрѫ и да припознаѭть пакъ идолопоклонство-то; нъ най-сѣтнѣ умрѣ около 836 г.

ПРЕСІЯМЪ или *ВЛАДИМИРЪ*.

Слѣдъ смърть-тѫ Мортагоновѫ на Българскый прѣстолъ възлѣзе сынъ му *Пресіамъ*, нарѣченъ и Владимиръ (836 г.). Той като добръ и благосклоненъ Господаръ освѣнь що подтвърди заключеныя миръ отъ баща му съ Византійцы-ты, склони ся още и на Императорово-то искание, за да освободи плѣнены-ты Христіаны да си отидѫть въ отечество-то. Нъ това нѣгово дозволеніе за да си идѫть Христіане-ти не ся мина безъ кръвопроливание; нѣкои си боляре отъ

Българскый съвѣтъ, послѣдователе Мортагоновы, противихѫ ся за нѣколко врѣмя на Христіанско-то отпущаніе. Между това Пресіамъ излѣзе да пѫтува по държявѫ-тѫ си за да обиде нѣкои градове въ Македоніѭ, а послѣ отиде въ Солунъ. Тукъ той ся прѣбави много врѣмя, защото околность-та на тоя градъ бѣше населена повечето съ Българы, Христіане, както и първенци-ти въ града бѣхѫ повечето такывы. Достойно за забѣлѣжваніе е, че мнозина отъ тыя Българе бѣхѫ влѣзли въ службѫ у Византійскѫ-тѫ Имперіѭ, и достигнѫхѫ до голѣмы чинове и достоинства.

Въ това врѣмя, додѣто отсѫтствуваше Пресіамъ изъ столицѫ-тѫ си, дошла една флота изъ Дунава по Влашкы-ты брѣгове за да земе плѣнены-ты Христіане изъ Българіѭ. Вижда ся, да е станѫло това по тайно съгласіе на Българскый царь съ Гърцкый; нъ Българскы-ти войводы, що бѣхѫ по границы-ты, противихѫ ся и нещяхѫ да отпуснѫть Христіаны-ты, па най-сѣтнѣ слѣдъ нѣколко сбиванія между Унгры и Гърцы отъ еднѫ странѫ и Българы отъ другѫ, 12,000 душь Христіане сполучихѫ да ся нахвърлять въ корабы-ты, та си отидохѫ прѣзъ Цариградъ въ Македоніѭ. Това даде причинѫ да подозрять Българе-ти на царя си, че е станѫлъ тайно Христіанинъ, та кога ся върна въ Българіѭ, намѣри много противницы, кои-то го имахѫ за таенъ Христіанинъ, а прѣдатель на богове-ты имъ; нъ той съ свое-то търпѣніе и добродушіе умѣеше да гы укротява да мирувать.

При отхожданіе-то на плѣнены-ты Христіаны, трѣбва да забѣлѣжимь, че отъ тѣхъ нѣкои родомъ Българе остали въ Цариградъ; между тѣхъ е былъ единъ младъ момъкъ на имя *Василъ*, кой-то влѣзлъ въ Царскѫ службѫ при единъ Сенаторъ, та достигнѫлъ до най-высокъ чинъ въ Цареградскый дворъ и най-сѣтнѣ, въ 867 г. възлѣзлъ на Византійскый прѣстолъ. Той е извѣстенъ подъ имя *Василій Македонецъ*. Слѣдъ него възлѣзохѫ сынове-ти му: *Левъ Философъ* и *Александръ* и внукъ му *Константинъ Багрянородный*, а послѣ потомци-ти му: *Романъ II, Василій II* и *Костантій* царувахѫ и славно подържяхѫ Источно-Римскѫ-тѫ Имперіѭ.

Около 840 г. захвана тригодишнѫ войнѫ съ Властимира, Сърбскыа Краль, нъ свърши ся безъ никаквъ успѣхъ. Пресіамъ си почина около 843 г. а на свое мѣсто остави сына си *Бориса*, чрѣзъ когото Българскый народъ трѣбвало да ся просвѣти съ Евангелскѫ истинѫ и да припознае сѫщіа небесенъ Отецъ.

БОРИСЪ.

Тоя славный Господарь пріе въ рѫкѫ жезлъ-тъ отъ правленіе-то на Българско-то царство въ 843 год. А прѣди годинѫ врѣмя, слѣдъ смърть-тѫ Ѳеофановѫ (842) на Византійскый прѣстолъ бѣше възлѣзлъ малолѣтный му сынъ *Михаилъ* III подъ настоятелство на Майкѫ си Ѳеодорѫ. Тридесятогодишній миръ, заключенъ между Българы и Гърцы, наближяваше да ся свърши (въ 845 г.) и Борису ся искаше да захване бой съ Гърцы ты: защото си

мысляше, че ще може лесно да распространи прѣдѣлы-ты на държавѫ-тѫ си въ Имперіѭ-тѫ при царуваніе-то на еднѫ женѫ, която лесно може да ся уплаши. И тъй той ся приготви за бой и извѣсти ѝ намѣреніе-то си, а Императрица-та му отговори съ тыя думы: „азъ сьмь готова за бой, нъ мысли добрѣ, че ако ми надвыешь, съ това малкѫ славѫ щешь придобыешь: защото си надвылъ на женѫ; а ако ли пакъ азъ ти надвыѭ, тогась за тебь ще бѫде голѣмъ срамъ“. Както и да е работа-та недостигнала до бой, нъ станѫло сговоръ помежду, та ся подтвърди миръ и отъ двѣ тѣ страны.

Между условія-та отъ тоя миренъ договоръ найглавны сѫ былы слѣдуѭщы-ты: 1) Да ся върнѫть нѣкои плѣнници и отъ двѣ-тѣхъ страны: Борисъ искаше отъ Ѳеодорѫ сестрѫ си, която была заробена и отведена въ Цариградъ прѣди 38 годины, въ врѣмя-то на Лва Армянина; а той отъ своѭ странѫ да ѝ върне знаменитаго монаха Ѳеодора Куфаря, който пакъ отъ Българы-ты былъ заробенъ и отведенъ въ Прѣславъ; и 2) Императрица-та да остави на Българіѭ еднѫ странѫ, която была область на Загорѫ. Слѣдъ подновяваніе-то мира съ Византійцы-ты, Борисъ влѣзе въ сношеніе съ Лудовика, Нѣмскыа Императоръ, а между това все глядаше отъ еднѫ странѫ да притѣснява и да подчинява Славенскы-ты племена въ Тракіѭ и Македоніѫ, които ся управляваххѫ отъ свои си князове. Около 853 г. Борисъ ся съедини съ Савскы-ты Славяны, та проводи войскѫ въ Паноніѫ, дѣто Нѣмскы-ти пълководци ѭ избихѫ.

Въ сѫщѫ-тѫ годинѫ Борисъ отвори войнѫ съ Сърбы-ты и Хърваты-ты съ намѣреніе да гы подчини подъ власть-тѫ си, и би ся съ тѣхъ до **860** г. нъ и той както бащѫ си срѣщна голѣмы съпротивленія. Въ едно сраженіе съ Сърбы-ты, наши-ти изгубихѫ много мъртвы и заробены, между които бѣше и старый Борисовъ сынъ съ дванадесять боляры: нъ Борисъ заключи миръ съ Сърбы-ты, та избави сына си и боляры-ты и върна ся въ държявѫ-тѫ си. Съ Сърбы-ты и прѣдни-ти Българскы царіе ся бихѫ за да гы покорять, нъ съ Хърваты-ты Борисъ първъ начна да ся біе.

Тѣсно-то пріятелство измежду Цареградскый и Прѣславскый дворове быде причина да ся убѣди Българскый Царь въ Христіанскѫ-тѫ вѣрѫ, и да пожелае да ѭ пріиме не само той, нъ и народъ-тъ му. И дѣйствително той пріе св. крьщеніе отъ Св. Методіа въ **861**-вѫ годинѫ, отъ коѭто ся захваща другъ періодъ за Българскѫ-тѫ Исторіѭ.

ТРЕТІЙ ПЕРІОДЪ.

Отъ покрьщаніе-то на Българы-ты до паденіе-то на царство-то имъ подъ Византійцы-ты (**861—1190**).

Въ тоя періодъ отъ народнѫ-тѫ ни Исторіѭ глядаме вече на Българскыа народъ като на народъ Христіанскый: Евангелска-та свѣтлина му открыва пѫтя на истинѫ-тѫ и поставя го въ ряда на просвѣщеніе-то отъ това врѣмя. Тукъ отъ еднѫ странѫ Българско-то царство ся усилва още повече; разширява си

прѣдѣлы-ты; развива ся; влиза въ по-добро политическо отношеніе съ другы-ты Христіанскы силы и достигва до най-горенъ стъпень съ славѫ-тѫ си. А отъ другѫ странѫ Българска-та книжнина ся възраждава и за малко врѣмя направя такывы успѣхы, съ които трѣбваше да ся просвѣтять не само Българе-ти, нъ и другы-ти Славенскы племена, които пріяхѫ испослѣ на себе си Христово-то имя; На късо да рѣчемь: въ врѣмя отъ тоя періодъ е была всычка-та слава на Българскыа народъ, на нѣгово-то царство и на книжевность-тѫ му; нъ както славно ся захваща то, тъй ся и несвършя: въ конеца му съ жялость глядаме Българы-ты да подпадать за нѣколко врѣмя подъ Византійскѫ власть.

ПОКРЪЩАНІЕ НА ПРѢСЛАВСКЫА ДВОРЪ И НА БЪЛГАРЫ-ТЫ.

Христіанство-то, което бѣше станѫло търпимо въ Българіѭ въ Пресіамово-то врѣмя, още тогази бѣше привлѣкло любопитство-то на Прѣславскыа дворъ, въ който безъ сѫмнѣніе и царскый сынъ Борисъ ся е въспиталъ. Заради това испослѣ въ царуванье-то си Борисъ, още когато подтвърди съ Гърцы-ты мира заедно съ вѣротърпимость-тѫ, коѭ-то баща му бѣше въвелъ, намысли да постави Българскѫ-тѫ Държявѫ въ ряда на Христіанскы-ты държявы: защото виждаше вече, че слава-та на Гръмника и на другы-ты богове отъ день на день ослабваше прѣдъ Христіанскѫ-тѫ образованость, която напрѣдваше и пра-

вяше блистателны успѣхы; а язычество-то на противъ: оставше въ всичко на назадъ. По тѫѭ причинѫ той пожела да разбере добрѣ Христіанскѫ-тѫ Вѣрѫ, нѣйны-ты законы и обряды, съ намѣреніе да гы въведе въ Царство-то си; и, за да си испълни желаніе-то за това, той ся допытвалъ отъ посланницы-ты на Императрицѫ Өеодорѫ, които чястяхѫ въ Прѣславскыа дворъ за подновяванье пріателство-то можду Българско-то и Гърцко правителства. И явно е, че тіи още повече сѫ възбуждали любопитство-то на Българскыа царь. На това много е помогнѫлъ и Монахъ Өеодоръ Куфаръ, който, въ робство-то си у Българіѭ, живѣяше въ Царскыа дворъ, та много пѫти е ималъ случяй да разказва на Бориса за истыны-ты на Христіанскѫ-тѫ Вѣрѫ. X

Аспорядъ условія-та на послѣдній миръ, когато ся върнѫ въ бащины-ты си палаты царска-та сестра, покрьстена въ Цариградъ отъ малкѫ, въспытана и изучена въ правила-та на Православнѫ-тѫ Вѣрѫ, тя най-добрѣ можя да увѣри брата си Бориса не само съ благочестивы-ты си слова, нъ и съ самыа примѣръ отъ нравственно Христіанско поведеніе. Подиръ нейно-то дохожданье явява ся въ Прѣславскыа дворъ и *Св. Меѳодій*. Тоя Българскый Апостолъ най-много подѣйствува съ убѣжденія-та си прѣдъ Българскыа царь; той му показа срѣдство, какъ може ся обьрна народъ-тъ въ Христіанство и най-сѣтнѣ склони Бориса да пріиме св. Крьщеніе. Св. Меѳодій живѣяше въ царскый палатъ подъ имя *Римскы живописецъ*, ако и да бѣше сѫщъ Българинъ и по́-старъ братъ

на Константина философа, който въ монашество-то си ся нарѣче *Кириллъ.* Тыя двама братіа Българскы просвѣтителю происхождахѫ отъ благочестивы родители, Българы въ Солунъ и бѣха въспытани добрѣ въ Христіанскѫ наукѫ. Тѣхна-та голѣма ревность за да приведѫть единородцы-ты си братія Българы въ недро-то на Христіанскѫ-тѫ Чьрквѫ гы поддигна най-много да дойдѫть въ Българіѭ и да станѫть причина на нейно-то просвѣщеніе.

И тъй единъ день, додѣто владѣеше пощна тишина въ великый градъ Прѣславъ, Борисъ, тайно отъ свои-ты подданницы, пріе св. Крьщеніе отъ св. Методіа заедно съ двама-та си сынове *Владимиръ* и *Симеонъ,* а слѣдъ тѣхъ и всичко-то му домачядіе заедно съ дворяны-ты му. Въ крьщеніе-то си Борисъ ся нарѣклъ *Михаилъ,* по имя-то на Императора Михаила.

Слѣдъ покрьщаніе-то на Прѣславскый дворъ не ся мина много и Царь-тъ проводи нарочно посланницы въ Цариградъ, въ Германіѭ и Римъ за да явять на тамошни-ты владѣтели това велико събытіе въ Българіѭ. А пакъ въ Държявѫ-тѫ си издаде указъ на свои-ты подданницы да ся въвожда общенародно Христіанска-та Вѣра. Това царско повеленіе неможя да разгнѣви толкова народа, колкото болярыты и управители-ты. Тіи възмѫтиха народа и поддигнѫхѫ го противъ царя: отъ десять области Българе подигнѫхѫ главѫ и за малко врѣмя Прѣславскый дворъ ся видѣ въ опасность. Нъ Борисъ, въорѫженъ съ крьста на грѫды-ты си и съ 48 душь отъ дворя-

ны-ты сы, дързновенно излиза срѣщѫ размирницы-ты, та гы ударя и покорява гы. Тогази всякой ся почюди на необикновеннѫ-тѫ царевѫ силѫ, съ коѭ-то можя да смири бунта. На другыа день 52 душь боляре быдохѫ изловени и смъртно наказани; тоя примѣръ подѣйствува на народа, та пò-голѣма-та часть отъ Прѣславцы-ты склонихѫ да ся покрьстять: нъ съ това бунтъ-тъ ся несвърши: по всичкы другы градове и области възмѫщенія-та ся умножявахѫ и царь-тъ нѣмаше друго що да прави, освѣнь да ся приготви за вѫтрѣшенъ религіозенъ бой, който ся продължи цѣлы осъмь годины, додѣ най-сѣтнѣ въ 869—870 г. Христіанство-то въстържествува всѫду изъ Българіѭ.

Въ тыя размирны годины между другы-ты си работы Борисъ ся грыжяше още да постави и новѫ-тѫ вѣрѫ въ рядъ. Той щомъ ся крьсти, проводи посланникъ въ Цариградъ да иска отъ Императора Михаила да му испрати проповѣдници и учители отъ Христіанскы-ты Българы, що живѣяхѫ въ Македоніѭ. Въ всякой градъ опрѣдѣли да ся направять чьркви и училища и врѣдомъ распрати учены хора да проповѣдать и да поучявать народа по языка му. Той поднови мира съ Грцы-ты и го направи вѣченъ, а спротивъ условія-та па тоя миръ Императоръ-тъ прѣдаде на Българы-ты всичко-то княжество Загорѫ, което отдавна бѣ населено съ Българы Христіаны, та зато бываше много пѫти причина за кръвопроливны боеве между Гърцы и Българы. Явно е, че тогази Борисъ е намѣрилъ тукъ много учены Бъл-

гары, отъ които е съставилъ пьрво-то Българско духовенство.

Продължение отъ Борисово-то Царуване.

5 Слѣдъ покрыщанье-то на Българы-ты по едно врѣмя ся породихѫ прѣпирны измежду двѣ-тѣ Чьрквы Восточнѫ и Западнѫ, подбудены отъ интересъ врьхъ Българы-ты. Цареградскый Патрикъ искаше да подчини Българы-ты подъ духовнѫ-тѫ си власть по причинѫ, че ужь Гьрци-ти гы были покрьстили и че той имъ былъ проводилъ за прьвъ пѫть священницы, които ако и да были Българе, нъ были Гьрцкы подданницы. Отъ другѫ странѫ и Римъ-Папа пакъ съ другы доказателства ся мѫчяше да прѣвземе Българы-ты, та да си распространи власть-тѫ и умножи славѫ-тѫ. И тъй и единый и другый глядаше да ся ползува нѣщо си отъ новопокрьстены-ты.

Между това Михаилъ-Борисъ, понеже желаяше да установи Българскѫ народнѫ Јерархыѭ, искà отъ Патрика да му рѫкоположи единъ Архыепископъ надъ Българско-то духовенство; нъ Гьркъ-тъ му отказа исканье-то. Тогази Царь-тъ проводи пѫкъ до Папѫ Николая посланникъ съ дарове за да иска да му направи единъ Архыепископъ, който да бѫде Българинъ 866 г. Папа-та вмѣсто Архыепископъ проводи му двама священницы *Павла* и *Формоза* за да залъжять Българы-ты и да гы подчинять подъ власть на Господаря си. А Борисъ безъ да даде нѣкое вниманіе на проводены-ты Папскы хора, въ 867 г. провожда въ Цариградъ Болярина

си Петра до събора, въ който присѫтствувахѫ папскы-ты легенди (посланници) и въсточны-ты патрици, та да прѣдложи: кой отъ два-та прѣстола, Римскый ли или Цараградскый ще даде на Българы-ты Архыепископъ? Рѣшеніе-то на тоя въпросъ быде въ ползѫ на Въсточнѫ-тѫ Чьрквѫ: Императоръ Василій Македонскый принуди Патріарха Игнатіа да рѫкоположи за Българскы Патрикъ *Архыепископа Өеофилакта,* който послѣ дойде въ Българіѭ съ нѣколко Гърцкы служители и имà прѣстола си въ Прѣлавъ.

Въ врѣмя на Цариградскыа патрикъ Фотіа Гърцко-то духовенство захвана да извличя много злато и сребро изъ Българіѭ и да прави злоупотрѣбленія изъ между народа; затова Борисъ испѫди всичкы-ты Гърцкы священницы изъ Държявѫ-тѫ си и направи да ся отдѣли Българска-та Јерархія отъ Гърцкѫ-тѫ.

Новопросвѣщенный-тъ и родолюбивъ Българскый царь освѣнь що ся трудеше да покрьща народа си, грыжяше ся съвременно и да го просвѣти съ истинско ученіе. По нѣговѫ заповѣдь Св. Кириллъ и Методій прѣведохѫ най-нуждны-ты книгы отъ Св. Писаніе, та съ това дадохѫ голѣмѫ леснинѫ народу да ся учи и просвѣщава на матерныа си языкъ, а отъ другѫ странѫ быдохѫ причинѫ да ся захване Българска книжнина, за развиваніе на коѭто царь-тъ съ голѣмѫ ревность ся стараеше. И тъй тя испослѣ ся обогати, та освѣнь дѣто послужи на Българскый народъ, быде за въ ползѫ сѣтнѣ и на другы

Славянскы племена, както и до днѣсь още ся служять съ неѭ Русси-ти и Сърби-ти въ църковно-то Богослуженіе.

Двама-та Българскы просвѣтителю, откакъ учихѫ и проповѣдахѫ слово Божіе на наши-ты прадѣды, въ **861** г. трѣбвало да оставять Българіѭ и да отидѫть въ Моравіѭ, за да поучявать пакъ новопокрьстены-ты моравцы, на които прѣдадохѫ Св. Писаніе и учихѫ гы также на Българскый языкъ. Тукъ тіи прѣсѣдѣхѫ доволно врѣмя и извадиха ученицы, които сѫ *седмопочетници-ти*, а именно *св. Климентъ, Гораздъ, Ангеларій, Наумъ, Савва* и др. Отъ тѣхъ св. Климентъ е былъ родомъ Българинъ, а и друзи-ти были учени на Българскый языкъ. Въ това время Католическо-то духовенство, понеже гонеше на Българскыа языкъ Богослуженіе-то заедно съ служители-ты му въ Моравіѭ, то казани-ти седмопочетници быдохѫ принуждени да оставять оныя мѣста и да дойдѫть въ Българіѭ (885 г.), дѣто Българскый царь гы прія съ радость и опрѣдѣли гы да работять за просвѣщеніе-то на народа му. Слѣдъ нѣколко врѣмя Климентъ, който ся намираше въ царскый дворъ, быде проводенъ отъ царя за вѣроучитель въ область Кутмавицѫ, у Албаніѭ, дѣто былъ управителъ Добетъ. Тукъ Св. Климентъ достигнѫлъ да има до **3500** ученицы.

При всичкы-ты си другы старанія Борисъ ся грыжилъ также да даде добрѫ отхранѫ и на сынове-ты си: слѣдъ покрьщаваніе-то имъ той гы далъ въ учителскы рѫцѣ за да ся изучять първо на

Христіанско ученіе, т. е. законы-ты и длъжности-ты на вѣрѫ-тѫ. Владимиръ като по̀-возрастенъ недавалъ твьрдѣ вниманіе на щото го учили; той обичялъ да прѣминува время-то си повече съ увеселителны дружства: тѣхны-ты ласкателства го благодаряха много по̀-добрѣ отъ тяжкы-ты уроцы, що му доказвахѫ неистинство-то на бога Колада, който впълно дозволяваше человѣку да ся весели. А малкый Симеонъ съ голѣмѫ ревность и прилѣжяніе ся учеше, та всякога успѣшно напрѣдуваше въ ученіе-то си; заради това и добрый му отецъ го проводи за да свьрши наукы-ты си въ Цариградъ. Тамъ понеже ся учи при най-добры-ты и учены учители, той можя да свьрши философіѭ-тѫ, да изучи Гьрцкѫ-тѫ словесность и да прочете както съчиненія-та на старыты философы, така и списанія-та на новы-ты чьрковны учители. И тъй въ нѣгово-то лице ся приготви единъ мѫдръ и достоенъ наслѣдникъ на Българскыа прѣстолъ. Симеонъ, откакъ свьрши ученіе-то си, пѫтува по различны градове и области въ Импеpiѭ-тѫ, па тога ся вьрна въ отечество-то си.

Борисъ, послѣ откакъ обсипа съ толкось добрины държявѫ-тѫ си, най-сѣтнѣ пожела да прѣмине послѣдни-ты дни отъ живота си въ постъ и молитвѫ, та въ 885 г. остави прѣстола на по̀-голѣмыа си сынъ Владимира, а той отиде да живѣе въ монастырь. Нъ слѣдъ три годины быде принужденъ да остави монашеско-то жилище и да ся вьрне пакъ въ своя палатъ за да накаже недостойныа си намѣстникъ, който токо що ся отдалѣчилъ баща му, прѣдалъ ся на вся-

какъвъ видъ развратность, грабежь, злодѣяніе и найсѣтнѣ поискалъ да възвьрне и новопокрьстеныа народъ пакъ въ язычество. Заради това Борисъ го свали отъ прѣстола, извади му очи-тѣ и хвьрли го въ тьмницѫ, а на нѣгово мѣсто постави Симеона, комуто послѣ откакъ даде приличны-ты си отеческы съвѣты и наставленія, вьрна ся пакъ въ монастыря, дѣто си почина въ 907 год.

СИМЕОНЪ.

Въ 888 г. Кога прѣдаде Борисъ правленіе-то на сына си Симеона, Българска-та Държява ся простирала отъ великѫ или Българскѫ Моравѫ до устıе-то на Дунава и оттукъ по всичко-то Черноморско прибрѣжіе до Бургазскый заливъ, но чясть отъ сѣвернѫ Тракіѭ, почти по цѣлѫ Македоніѭ до рѣкѫ Ибаръ, по горнѭ Албаніѭ и по земи-ты въ Влашко и Паноніѭ. А всичко това пространство на Българско-то Царство дѣлило ся на десять голѣмы области или Господарства, отъ които едно было въ Влашко; двѣ въ Сьрбіѭ и Кроаціѭ, едно въ Паноніѭ (отвѫдъ Дунава); другы двѣ былы въ населены-ты страны отъ сѫщы Българы, въ Паноніѭ (отсамъ Дунава); едно въ Албаніѭ и едно въ Загорѫ; а пакъ осталы-ты двѣ былы въ истѫ-тѫ Българіѭ. Управителе-ти на тыя области сѫ ся наричали господаре, а ако произходили отъ царскѫ кръвь — князове. Всяко Господарство ся дѣлило на уряды или окрѫгы. За всичкы-ты Господарства имало е въ Българіѭ единъ върховенъ Господарственъ съвѣтъ, съставенъ

отъ шесть душь великы войводы и толкова боляры, та на тоя съвѣтъ сѫ ся доносялы отвънь всичкы военны (иностранны) и господарственны (вѫтрѣшни) работы на прѣглядваніе. Членове-ти на съвѣта, както ся види, сѫ ся избирали и промѣнували.

Общенародный Съвѣтъ или Сенатъ е былъ непромѣняемъ и съставлявалъ ся е отъ другы велможи, нарѣчени боляре, които сѫ управлявали вѫтрѣшниты работы; началници-ти, които сѫ управлявали войскѫ-тѫ, наричали ся войводы и намырали сѫ ся съ войскѫ-тѫ повече по границы-ты за да пазять Държавѫ-тѫ отъ непріятели; а пакъ нѣкои си отъ войводы-ты были опрѣдѣлени като началници въ укрѣпены-ты градове и въ твърдины-ты по Българіѭ, както що сѫ былы твърдини-ты по край устюто на Дунава, по границы-ты срѣщѫ Византійскѫ-тѫ Имперіѭ и по границы-ты въ Кроаціѭ и Панопіѭ срѣщѫ Франкы-ты; такъвъ е былъ укрѣпеный градъ Будинъ.

Симеоново-то царуваніе е най-славна-та епоха въ Българскѫ-тѫ Исторіѭ. Той като истинно образованъ и ученъ човѣкъ знаяше какъ да управлява Българскѫ-тѫ Държавѫ и съ това да увеличява нѣйнѫ-тѫ славѫ. Най-първа-та му грыжя бѣше за да усили царство-то си и отвѫтрѣ и отвънь; заради това най-първо очисти всичкы противны духове на христіанство-то, които ся потаяхѫ въ сърдца-та на нѣкои стары боляры, та съ това направи по всичкѫ Българіѭ врѣдомъ да блѣсне Евангелска-та свѣтлина. Въ нѣгово врѣмя въ всякѫ чьрквѫ ся проповѣдаше отъ

учены проповѣдницы на Българскы слово Божіе на народа, който бѣше убѣденъ въ истинѫ-тѫ, та съ голѣмо усьрдіе ся стичяше да слушя мѫдры-ты христіанскы и нравственны поученія. Симеонъ, освѣнь дѣто насьрдчяваше учены-ты да списвать и да прѣвождать на Българскы языкъ различны книгы, та съ това да ся умножява новопочета-та нашя книжнина; нъ и той самъ много пѫти зимаше перо-то, та списваше по нѣщо, полезно за народа си, кого-то много желаеше поскоро да въведе въ пѫтя на образованность-тѫ. и дѣиствително: въ негово врѣмя глядаме Българы-ты по прозвѣщеніе-то си да ся сравнявать съ товрѣменны-ты просвѣщены народы.

Въ 889. г., когато ся въскачи на Византійскый прѣстолъ Левъ Философъ, дълговрѣменный миръ измежду Българіѭ и Имперіѭ-тѫ ся развали отъ Гърцы-ты; защо-то прѣстѫпяхѫ условія-та му, съ които прѣжни-ти Императори давахѫ особны правдны на Българскы-ты търговцы за да си правять свободно търговіѭ-тѫ по Имперскы-ты градове.

Подбудени отъ завистъ нѣколко пьрви цареградскы търговци, на които глава-та были двама най-богати *Ставраки* и *Козма*, забрахѫ да притѣснявать Българскы-ты търговцы въ Цариградъ и Солунъ и да имъ зимать безъ мѣрѫ мыто (гюмрукъ). Наши-ти ся отнесохѫ за това до Симеоново-то покровителство, а той като ся извѣсти за всичко подробно, прѣдстави тѫѭ работѫ на Императора и поиска, спорядъ условія-та на мира, да ся оздрави търговія-та на Българ-

скы-ты търговцы въ Имперіѭ-тѫ; нъ Императоръ-тъ зе за нищо Симеоново-то искание.

Това даде причинѫ на Българскыа царь да отвори бой противъ Гърцы-ты, та веднага навлѣзе съ войскѫ-тѫ си въ Тракіѭ. Тогази Императоръ-тъ проводи насрѣщѫ му Прокопіа Кринита съ войскѫ, та ся посрѣщнѫхѫ и ударихѫ нѣколко пѫти, нъ въ последне-то сбиванѥ Гърци-ти изгынѫхѫ заедно съ военачалника си, а колкото Българе, служителѥ на Императора ся уловихѫ робѥ въ тоя бой, царь-тъ заповѣда да имъ изрѣжять носове-ты и да гы проводять въ Цариградъ.

Левъ, като видѣ голѣмѫ-тѫ Симеонвѫ силѫ, не ся нае да продължи самъ войнѫ-тѫ; заради това проводи генералъ Никита Склира съ много дарове да иска помощь отъ унгарскы-ты прѣдводители Арпада и Курсана, които били въ това врѣмя отвѫдъ Дунавско-то устіе. Въ исто-то врѣмя проводи по Дунава флотѫ, а по сухо войскѫ подъ прѣдводителство на Фока. Императоръ-тъ, понеже ся уповаваше на Унгары-ты, намисли да залъже Симеона, та му проводи посланникъ да иска ужь да направять миръ, и съ това да му отложи приготовленія-та; нъ Симеонъ знаяше вече за Левовы-ты сношенія съ Унгары-ты, такожде и за военны-ты приготовленія, които стаяхѫ въ Цариградъ; заради това заповѣда да турять посланника подъ стражѭ и въ исто-то врѣмя тръгна срѣщѫ военачелника Фока.

Кога-то Българскый царь былъ наближилъ вече до непріятеля, пріялъ ненадѣйно извѣстіе, какво Ун-

гри-ти прѣминѫли съ Гърцкы корабы Дунава, разбили тамошнѫ-тѫ Българскѫ войскѫ и хванѫли да опустошявать край-Дунавскы-ты мѣста; тогазь той оставя Фока и отправя ся камъ Унгры-ты, които въ това врѣмя бѣхѫ ся наплѣнили и усилили отвѫдъ Дунава. Той прѣмина рѣкѫ-тѫ за да нападне на тѣхъ съ малко-то си войскѫ; нъ быде принужденъ да ся оттегли въ Доростолъ (Силистрѫ) 890 г. Колкото робы му зехѫ Унгри-ти въ тоя бой, прѣдадохѫ гы на Гърцы-ты.

Симеонъ за да ся избави отъ единый непріятель, та да може да гляда само на другыа, проводи да иска миръ отъ Императора, който го прія съ радость и спорядъ условія-та отпусти му, колко то Българы робы бѣше зелъ отъ съѭзницы-ты си. Сега Българскый царь възви всичко-то си орѫжюе възъ Унгры-ты: той нападна съ всичкѫ-тѫ си силѫ на тѣхъ, та гы нави и не само що гы принуди да оставять Българскы-ты мѣста, нъ пропѫди гы и отъ самы-ты имъ жилища: отъ еднѫ странѫ Българе, а отъ другѫ Печенези принудихѫ разбиты-ты Унгры да идѫть въ Панонїѭ (892 г.).

Симеонъ, като прогони единыа непріятель, дойде рядъ пакъ за другыа, за когото му бѣше главно-то намѣреніе. Прѣзъ всичкѫ-тѫ годинѫ той ся готви добрѣ за бой, и въ 893 г. навлѣзе съ силны войскы въ области-ты отъ Имперіѭ-тѫ. Близу при Българофигъ, малъ градецъ между Цариградъ и Едрене, срѣщна ся съ Гърцкы-ты войскы, та нападна съ голѣмѫ распаленость отгорѣ имъ и избива гы до

единъ. Тая побѣда надъ Гърцы-ты принуди Императора да иска миръ, който ся заключи по сѫщы-ты условія отъ прѣжніа дълговрѣмененъ миръ. И дѣйствително тоя миръ ся уварди до самѫ-тѫ Императоровѫ смьрть (**911** г.) Разстояніе-то на това осьмнадесятогодишно мирно врѣмя е славна-та епоха на Българскѫ-тѫ книжнинѫ.

Прѣзъ всичкы-ты тыя **18** години Българія бѣше мирна и захванѫта въ книжевно развитіе и образованіе; само между **905** и **908** г. Унгри-ти съдружени съ Руссы два пѫти нападахѫ на Българскы-ты области въ Панонііѫ, които ся управлявахѫ отъ двама намѣстницы: южна-та ся управляваше отъ *Менумораша*, а сѣверна-та — отъ *Золона*; нъ Симеонъ проводи срѣщѫ нападатели-ты доволно войскѫ прѣзъ Влашкѫ, та гы пропѫди и два-та пѫтя изъ Землѭтѫ си.

Въ **911** г. кога умрѣ Императоръ Левъ, Симеонъ проводи пълномощны посланницы за да искать отъ новыа Императоръ *Александра* да потдвьрди заключеныа миръ съ прѣдшественника му; нъ гърделивый Александръ повелилъ да испѫдять съ безчестіе Българскы-ты посланницы. Тогази примиріе-то между Българы и Гърцы ся развали, та ся начнѫхѫ изново кървави боеве измежду едны-ты и другы-ты.

Симеонъ за да си отмьсти заради нанесено-то му безчестіе отъ Гърцкѫ странѫ, поведе войскы-ты си за камъ Цариградъ **912** г. Въ това врѣмя въ него владѣеше междуособенъ бой за царско наслѣдіе, и слѣдъ много-то кръвпролитія между самы-ты Визан-

тійцы, на прѣстола ся качи *Константинъ Дуксъ*. Додѣто бѣхѫ тъй забунени Гърци-ти въ Цариградъ, Симеонъ ся яви подъ стѣны-ты му и наряди си войскѫ-тѫ отъ Влахернѫ до Златны-ты врата. Това е было по мѣс. Августа. Уплашенити-ти Гърци, като още несъземени отъ вѫтрѣшни-ты смѫщенія, небѣхѫ въ състояніе ни да размыслять за бой; заради това за да отдалѣчять непріятеля отъ столицѫ-тѫ, прѣдложихѫ му голѣмо количество отъ злато и сребро: а Българскый царь понеже бѣше прѣглядалъ градскы-ты крѣпости и увѣрилъ бѣше ся, че има да срѣщне голѣмы мѫчнотіи, доде прѣвземе града, той ся склони на това, що му прѣдложихѫ Гърци-ти и оттегли ся въ мѣсто, нарѣчено *седмо поле*. Оттамъ проводи войводѫ Тодара съ двама-та си сынове *Михаила* и *Петра* въ Цариградъ, та да ся разговорять за миръ. Симеонови-ти Сынове быдохѫ пріяти съ голѣмѫ честь у Царскыа палатъ въ Влахернѫ. Тамъ вечеряли съ младыа Императоръ Константинъ Багрянородный, който бѣше още непълнолѣтенъ, та на нѣгово мѣсто владѣеше Константинъ Дуксъ; а на другыа день Патріархъ Николай отиде съ дарове при Българскыа царь за да заключять прѣдложеный миръ. Царь-тъ го пріялъ съ Христіанскѫ почесть, нъ нестанѫло нищо: защото прѣдложены-ты Симеоновы условія былы много тяжкы за Гърцы-ты, та неможяхѫ да ся съгласять. Слѣдъ това Българети ся оттеглихѫ въ землѭ-тѫ си и на другѫ-тѫ годинѫ прѣдпріяхѫ другъ воененъ походъ.

Въ 914 г. Симеонъ нападна на Едрене, та го

обсади и прѣвзе; нъ *Зоя*, управителка на Имперіѭ-тѫ, откупи съ злато прѣвзетыя градъ. Послѣ тя проводи посланницы съ много дарове до Печенегы-ты да иска отъ тѣхъ помощь а тіи ѝ ся обѣщахѫ (**915** г.) и тръгнѫхѫ камъ Дунава, дѣто гы чякахѫ вече Гърцкы корабы за да гы прѣнесѫть на отсамныя брѣгъ, въ Българіѭ. Кога ся научилъ Симеонъ за сношенія-та на Императрицѫ-тѫ съ Печенегы-ты, влѣзлъ въ прѣговоръ съ Римскыя дворъ; нъ това незадало никакъвъ страхъ на Зоѭ, защото тя свързала миръ и съ Сарацины-ты и заповѣдала да прѣминѫть всичкы войскы изъ Азіѭ въ Европѫ и да вървять на Българскы-ты прѣдѣлы. Въ исто-то врѣмя и Симеонъ събра свои-ты войскы и поведе гы противъ неприятеля (**917** г.).

Двѣ-тѣ непріятелскы силы ся срѣщнѫхѫ при Анхыало, дѣто, откакъ бѣхѫ ся утвърили добрѣ Гърци-ти у нѣговѫ-тѫ крѣпость, тѣхни-ти стари и опытни военачялници ся рѣшявать и излизать, та ударять първо тіи Българы-ты, които токо едвамъ бѣхѫ пристигнѫли; нъ неможяхѫ нищо да имъ направять. Испослѣ станѫхѫ още нѣколко нападанія отъ Гърцкѫ странѫ, додѣ най-сѣтнѣ и Симеонъ отъ своѭ странѫ ся рѣши, та нападна съ всичкѫ-тѫ си силѫ (въ **20**-й день отъ Августа). Въ това сбиванѥ, при рѣкѫ Ахелоа, Гърци-ти опытахѫ таково пораженіе, каквото отъ много врѣмя небѣхѫ виждали. Тукъ почти всичкы-ти имъ войни заедно съ военачялницы-ты си паднѫхѫ мъртви; а испроводена-та имъ Флота на Дунава подъ управленіе на адми-

рала Романа Лакатина за да прѣведе Печенегы-ты, быде принуждена отъ Българскы-ты войводы да ся върне назадъ. Слѣдъ тоя бой Българи-ти побѣдоносно отидохѫ до Цариградъ. Главный-тъ Командантинъ Левъ Фока, за да запази столицѫ-тѫ отъ нападателя, събра колкото Гърцкы войскаре бѣхѫ сполучили да побѣгнѫть отъ боя, та гы присъедини съ оныя, които бѣхѫ пристигнѫли изъ Цариградъ и гы расположи по странѫ-тѫ, нарѣчена *Катасиртъ;* нъ Българскый царь и тукъ нападна прѣдъ разсъмванѭ на расположенѫ-тѫ Гърцкѫ войскѫ, та ѭ распрьсна. Фока едва сполучи да побѣгне въ Столицѫ-тѫ, а между другы-ты убиты падна и прочютый военачялникъ Николай Дука. Подиръ това Симеонъ ся върна съ голѣмо тържество въ Българіѭ за другы по̀-голѣмы приготовленія, а войскѫ-тѫ си остави да варди прѣвзеты-ты мѣста въ Тракіѭ (921 г.).

Въ това время Симеонъ събра още много войскѫ, та ѭ прѣдаде на двама-та си войводы Хакана и Милица и заповѣда имъ да отидать, та да обсадять Цариградъ, а той отиде да прѣвзима Едрене. Спорядъ царско-то повеленіе Българскы-ты войводы потеглихѫ право камъ столицѫ-тѫ и захванѫхѫ околность-тѫ ѝ Маглавѫ и извънъ великолѣпны-ты градскы палаты на Пегійскы-ты полета. На Романа, тогавашній Императоръ докривяло най-много за Пегійскѫ-тѫ долинѫ и за палаты-ты, които за нѣговѫ жялость, бѣхѫ ся заловили отъ Българы-ты. Той заповѣда, та ся приготвихѫ наскоро рядовни-ти

полскы пълкове, гарнизонъ-тъ на столицѫ-тѫ и Императорска-та гвардія, па гы прѣдаде подъ главно прѣдводителство на военачялника Јоанна да излѣзе насрѣщѫ нападатели-ты, а Адмиралъ Музелай отиде да подпомага нападанье-то откамъ морскѫ-тѫ странѫ. Най-сѣтнѣ Гърци-ти нападнѫхѫ на Българы-ты, та ся отвори страшенъ бой, въ който Българскы-ты войводы нанесохѫ славнѫ побѣдѫ надъ Гърцы-ты: военачялници-ти Јоаннъ и Алексіа Партикій едвамъ сполучихѫ да избѣгнѫть и да ся скрынѫть въ столицѫ-тѫ; генералъ Фотинъ и много другы паднѫхѫ убити; адмиралъ-тъ, който бѣше излѣзлъ на сухо да помага, быде нараненъ и додѣто бѣгаше съ войскары-ты си за да ся хвърли въ корабы-ты, падна въ море-то, та ся удави съ повечето отъ дружинѫ-тѫ си; а двама-та войводы Левъ и Пота, които защищавахѫ палатскы-ты крѣпости, быдохѫ притѣснени, та ся принудихѫ да бѣгать; а пакъ когато Българскы-ты войводы съглядали, че Пегійскы-ты палати и укрѣпленія при градскы-ты стѣны още ся защищавать отъ Гърцы-ты, тіи повелили едни-ти да ся прѣдадѫть на огънь, а другы-ты да ся съсипять (922 г.). Това е было прѣди пятѫ-тѫ недѣлѭ отъ Великы посты.

Между това царь-тъ обсаждаше градъ Едрене, който силно ся защищаваше отъ нѣговый управитель Левъ Патрикій, нарѣченъ послѣ Моро. Той много ся противи на Симеона, па най-сѣтнѣ слѣдъ дълговрѣменнѫ обсадѫ, принуди ся отъ гладъ да прѣдаде града на Българы-ты (923 г.). Додѣто Царь-тъ прѣвземаше

Едрене, войводы-ты му успѣвахѫ съ обсадѫ-тѫ при Цариградъ: тіи достигнѫхѫ до Θеодориный Палатъ, та го изгориха и разбихѫ, колкото Гърцка войска бѣше имъ излѣзла на срѣщѫ.

Побѣдоносно-то Българско орѫжіе, понеже успѣваше въ това время на вcѣкѫдѣ, Симеонъ си помысли, че е вече чясъ да ся прѣвземе Цариградъ, и, за да ся улесни откамъ море-то, той проводи до Сарацинскыа Калифъ посланицы за да свържять съ него противъ Гърцы-ты съюзенъ договоръ, по който Сарацини-ти да нападнѫть по море, а Българе-ти по сухо, та да прѣвземѫть Имперскѫ-тѫ Столицѫ и откакъ ѭ оберѫть, користи-ты да си раздѣлять и два-та съюзни народа, а прѣвзето-то мѣсто да остане на Българы-ты. Нъ Когато Българскы-ти посланници заедно съ Сарацинскы-ты минувахѫ море-то за да дойдѫть въ Българіѭ при Симеона да подтвьрди и той договора, Гърци-ти нападать на кораба, та излавять и на двѣ-тѣ силы посланницы-ты и отвеждать гы въ Цариградъ. Тогазь Романъ, който глядаше съ четыре очи да развали съюзныа договоръ между два-та нѣму непріятелскы народа, заповѣда да хвьрлять Българскы-ты посланницы въ тьмницѫ, а на Сарацинскы-ты отдаде голѣмѫ честь: разговаря ся самъ съ тѣхъ, распытва гы за намѣреніе-то имъ и слѣдъ това испроводи гы съ голѣмы дарове до Калифа, съ когото ся спріятели, а договоръ-тъ му съ Симеона развали.

При всичко това Симеонъ не ся остави отъ намѣреніе-то си. Той събра всичкы-ты си военны

силы и въ 923 годинѫ прѣзъ Септемвріа нападна на Цариградъ по сухо. А Императоръ-тъ, като ся ненаемаше да излѣзе на срѣщѫ Българско-то орѫжіе, проводи Патріарха Николая съ Михаила Стипіона и Јоанна Мистика за да молятъ Симеона да склони за миръ, нъ той гы върна назадъ и каза, че иска да ся види лично съ Императора.

Между това войскы-ты му опустошявахѫ Цариградскы-ты околности, а градъ-тъ отъ часъ на часъ въ пò-голѣмъ страхъ ся нахождаше: всичкы мѫжіе, въоружени тичяхѫ и денѣ и нощѣ да вардять по стѣны-ты, а жены-ты съ дѣца-та имъ ся готвяхѫ да минувать на Азіатскѫ-тѫ странѫ; нъ отъ всичкы най-много Императоръ-тъ бѣше ся уплашилъ и смутилъ, та кога ся извѣсти, че Симеонъ иска да ся видять, подойде му сърдце на мѣсто и заповѣда да приготвять надъ море-то единъ палатецъ за вижданіе на двама-та владѣтели. Въ това врѣмя почти по всичкы Цариградскы чьрквы ежедневно ся въздавахѫ молитвы Богу за спасителенъ миръ; и самый Императоръ заедно съ Патріарха припадахѫ въ Влахерискыа храмъ да ся молять съ сьлзы за небеснѫ помощь. Най-сѣтнѣ въ деня, въ който прѣбваше да тръгне за вижданіе съ Симеона, облѣче си отдолу ризѫ-тѫ на св. Богородицѫ и отплува съ пò-много-то си корабы, пълны съ въоружены войны за да го вардять и като стигна на опрѣдѣлено-то мѣсто, чякаше съ нетърпѣніе и растрѣперано сърдце пристигваніе-то на Българскыа царь. Кога быде слѣдъ пладнено врѣмя, Гърци-ти съзрѣхѫ отъ корабы-ты си, че брѣгъ-тъ от-

камъ Българскѫ-тѫ странѫ ся льсна отъ Българскы войницы, отъ които, както казвать лѣтописцы-ти, едни били украсени съ златны щитове и позлатены копія; у другы ся свѣткали сребрни щитове и посребрены копія, а трети были натруфени съ различны орѫжія—„*Ахъ! тыя сѫ былы златны-ты Българскы врѣмена!*" (казва Венелинъ). Най-сѣтнѣ дохожда Симеонъ, обиколенъ отъ свои-ты войводы и тѣлохранители; нъ прѣди да стигне до палатеца, проводи пьрво да разглядать добрѣ мѣсто-то, па тогазъ слѣзе отъ коня и отиде при Романа, който го пріе съ голѣмо смиреніе. Въ исто-то время Цареградскы-ты стѣны бѣхѫ почьрнѣлы отъ хора за да глядать това блистателно позорище (927 г.). Слѣдъ обикновенны-ты поздравленія Романъ просилъ миръ, а Симеонъ ся склонилъ, откакъ ся пріяли прѣдложены-ты нѣговы условія, и тъй ся сговорили. Послѣ ся опрѣдѣлихѫ и отъ двѣ-тѣ страны чиновницы, та заключихѫ мира, който ся рѣши по Симеоново щеніе. Тогазъ двама-та владѣтеле ся раздѣлихѫ и Българскый царъ ся отправи съ войскы-ты си за въ Българіѭ.

Симеонъ затова повече побързалъ да заключи по́-скоро миръ съ Гьрцы-ты, защото трѣбало да иде да покори възстанѫлы-ты Сьрби. Още прѣди да ся заключи миръ-тъ, Гьрци-ти, като видѣхѫ, че изгубихѫ всичко дори до самыа Цариградъ, проводили тайно да възбунтувать противъ Българы-ты Сьрбіѭ (920 г.), която бѣше въ това врѣмя подъ Българскѫ власть и съставляваше едно отъ Българскы-

ты Господарства. Кога ся извѣстилъ Царь-тъ за това, проводилъ войводы *Магранса* и *Сигрицѫ* съ заповѣдь да уловять *Петра*, Господарь-тъ надъ Сьрбы-ты и да накажять бунтовницы-ты. Казаны-ты войводы отидохѫ, та наказаха немирницы-ты и съ това удушихѫ бунта, а Петра свьрзахѫ и проводихѫ го въ Прѣславъ до Царя, който повели, та го хвьрлихѫ въ тьмницѫ, а на нѣгово мѣсто опрѣдѣли *Павла Враняновичя* за Господарь въ Сьрбіѭ. Слѣдъ нѣколко врѣмя Сьрби-ти пакъ ся поддигнѫли по побужденіе отъ Захарія Прибиславичя, нъ и тогази Симеонъ проводилъ доволно войскѫ подъ прѣдводителство на войводы *Коняна, Емника* и *Ецбокліа*, които разбихѫ бунтовницы-ты и изловихѫ пьрвенцы-ты имъ, та гы проводихѫ подъ стражѭ въ Прѣславъ, а самъ Захарій ся уплашилъ и побѣгнѫлъ въ Кроаціѭ. Слѣдъ усмиряваніе-то на тѫѭ странѫ, Българскы-ты войводы отидохѫ пѫкъ въ Кроаціѭ за да накажять и тамошни-ты бунтовницы, нъ несполучихѫ 927 г.

Слѣдъ толкози славны дѣла, които направи Симеонъ въ Българіѭ, почина си прѣзъ Маіа въ 927 годинѫ. *) Той ся водилъ съ двѣ жены. Отъ пьрвѫ-

*) Гьрци-ти, както за Крума бѣха измыслили прикаскѫ, че когато щялъ да умира, станѫло ужь нѣкакво си чюдо, тъй пишять и за Симеона, че нѣкой си звездоброецъ Јоаннъ прѣдказалъ, какво, ако ся отсѣче глава-та на статуѭ-тѫ, която стояла на Ксироловъ; то въ сѫщій часъ Симеонъ ще умре. Императоръ Романъ повѣрвалъ думы-ты на

тѫ добылъ единъ сынъ *Михаилъ*, за когото, казвать, да е станѫлъ чьрноризецъ (монахъ). Втора-та му жена была дьщеря на единъ Българскый войводѫ, *Георгый Сурсовулъ;* отъ неѭ му ся родили троица сынове: *Петръ, Иванъ* и *Боянъ*. Последній былъ много ученъ и искусенъ поетъ и пѣвецъ народенъ, та затова народъ-тъ го наричялъ могесникъ. Слѣдъ нѣколко смѫщенія и раздоры за наслѣдство на прѣстола быде избранъ Петръ за Българскый царь.

БЪЛГАРСКА КНИЖНИНА ВЪ СИМЕОНОВО ВРЕМЯ.

Двама-та основателю на *Българскѫ-тѫ книжнинѫ*, св. Кириллъ и Методій слѣдъ смьрть-тѫ си оставихѫ почти всичко св. Писаніе прѣведено на Българскый языкъ заедно съ нѣколко другы съчиненія, както що сѫ: *Канонническая книга, Номоканонъ* или *Кормчія, Отеческа книга* или *Патерикъ* и другы. Освьнь това тіи оставихѫ и наслѣдници, свои-ты мѫдры и достойны ученицы за да продължятъ развитіе-то на древнѭ-тѫ ни книжевность. Отъ тыя ученицы пьрвъ е *св. Климентъ*, който още въ Борисово время захвана да работи въ книжевно-то поприще, а нѣгова-та дѣятелность ся усили още повече при царуваніе-то на ученолюбиваго Симеона. Голѣмо-то му желаніе за распостраненіе просвѣщеніе-то между

звѣздоброеца и заповѣдалъ да отсѣчять главѫ-тѫ на тѫѭ статуѭ, та въ сѫщій чясъ ужь и Симеонъ былъ умрѣлъ (?).

Българы-ты тѣсно го сближи съ Симеона, който го въздигна послѣ на Епископско достоинство и проводи го въ Велицкѫ-тѫ Епархіѭ. Нъ и въ свое-то Епископствуване св. Климентъ пакъ непрѣстана отъ да е Българскый списатель. Неусипни-ти нѣгови трудове за Българскѫ-тѫ книжнинѫ ся виждать въ слѣдуѭщы-ты до сега открыты нѣговы списанія: 1) *Проповѣди,* написаны тъй на простъ языкъ, щото всякой Българинъ да може да гы разумѣва; 2) *Похвала Јоанну Кръстителю;* 3) *Похвалны слова на Прѣсвятѫѭ Дѣвѫ;* 4) *Житія на много Пророцы и Апостолы;* 5) *Житія и подвигы на мѫченицы;* 6) Цвѣтный Тріодъ (приводъ) и другы неизвѣстны още.

Другы Българскы познати списателю въ Симеоново время сѫ: *Јоаннъ Екзархъ Българскый* или *Строитель Чърковный,* единъ отъ най-трудолюбивы-ты и богатоплодны Български учены и списатели отъ това врѣмя (888—927 г.) Главни нѣгови съчиненія и прѣводи сѫ: 1) съчин. *Шестодневникъ* или пространно истълкуваны първы-ты главы отъ първѫ-тѫ Моисеевѫ книгѫ; 2) прѣв. *Богословія-та* на св. Јоанна Дамаскина съ наднисъ: *Небеса;* 3) *Философія-та* или *Діалектика-та* отъ истыа раздѣлена на 70 главы; 4) *Граммашыка* за Старо-Българскый языкъ спорядъ Гърцкѫ-тѫ Граммашикѫ отъ Јоанна Дамаскина; 5) Нѣколко *слова на разны праздницы.* — Въ начяло въ прѣдисловіе-то отъ Шестодневника Ј. Екзархъ казва: ıако и се ты, Господи мой Царю Симеоне.... и проч., а въ четвърто-то слово пакъ отъ сѫщѫ-тѫ книгѫ укорява язычницы-ты и ерети-

цы-ты и дума: да срамлаыжть са убо въси пошибени и скврьни Манихеи и въси погани Славжни и въси азицы зловѣрніи; а пакъ въ начяло отъ шесто-то си слово нашій списатель описва великолепіе-то на царскы-ты палаты, храмове и дума: мраморомъ и медіж, сребромъ и златомъ и на края за Царь Симеона казва: сѣдащаго на прѣстолѣ въ срацѣ бисеромъ покыданѣ гривнж цетавж на выи носеща, и обржчи на ржкж, поасомъ вълъръмитомъ поасана, и мьчь златъ при бедрѣ висещъ: при това доказва и какъ боляри-ти сѣдять отъ двѣ-тѣ му страны, натруфены въ златы гривны, поясы, прьстени и проч. — Тоя плодовитый списатель освѣнь дѣто е самъ съчинявалъ и прѣвождалъ, подканялъ е и другы учены Българы да ся занимавать въ книжевны трудове.

Българскый Епископъ, *Константинъ,* който бѣ ученикъ и ревностенъ послѣдователь на Константина Философа или св. Кирила, по Царь-Симеоновж заповѣдь прѣвелъ: 1) *Четыре-тѣ слова* на Атанасіа Александрійскый противъ Аріаны-ты, въ 906 г.; 2) *Избраны слова* на недѣлны-ты Евангелія отъ св. Іоанна Златоустаго, въ 898 г.; 3) *Пять слова,* съчинены отъ Исидора Пилусіотскаго, прѣведены и допълнены съ негови введенія и заключенія и съ едно негово слово и прѣдисловіе, около 898 г. На сжщаго Константина отдавать и съчиненіе-то на пространно-то проповѣданіе за Вѣрж-тж: *Написаніе о правѣй Вѣрѣ,* и житіе-то на Константина Философа е отъ него списано.

Священникъ Георгый прѣвель за Царь Симеона *Краткѫ Гражданскѫ и Църковнѫ Исторїѭ*, въ коѭ-то най-забѣлѣжително е прѣвземаніе-то и разореніе-то на гр. Троадѫ отъ Гърцы-ты. Писалъ между 888 922 г.

Храбръ Чьрноризецъ (монахъ) написалъ е весма забѣлѣжително дѣло за Българскѫ-тѫ Писменность: **Сказаніе како състави Св. Кирилъ Славѧнъмъ (Българъмъ) писмена сппротивꙋ ѧзикꙋ ихъ**; а въ друго едно негово списаніе ся намѣрва това: **Св. Константинъ философъ, нарицаемый Кирилъ, тъ писмена сътвори и книгы прѣложи и Мефодій братъ его; сѫтъ бо еще живи, иже сѫтъ видѣли ихъ.**

Тодъръ Дуксовъ или *Дуксъ*, чьрноризецъ, на когото имя-то ся спомянува у Јоанна Екзарха като ревностенъ любитель и помощникъ на Старо-Българскѫ-тѫ книжнинѫ. Той по побужденіе отъ Ј. Екзарха былъ такожде прѣдаденъ въ съчиняваніе и прѣвождаціе различны книгы.

Безименный Прѣводитель, който е прѣвелъ житіе-то на св. Антоніа Великый и житіе-то на св. Панкратіа.

Нѣма сѫмнѣніе, че освѣнь тыя има и другы Старо-Българскы спитателю, на които имена-та не е открыло още врѣмя-то, нъ глядать повече на Българскы-ты юноши *).

---

*) **Всичкы досега познати Българскы Списателю сѫ издирени, отъ чюжды учены мѫжие; а списанія-та имъ ся намирать днесь на рѫкописы, които ся**

До тукъ изрядихми и назначихми (казва Шафарикъ) най-главны-ты учены мѫжие, които неуморно сѫ ся трудили да нарядять, украсять и распространять Старо-Българскѫ-тѫ книжнинѫ въ Царь-Симеоново врѣмя у Българіѭ, и на които дѣла-та и имена-та сѫ дошли до наше знаніе — най-послѣ достойно е да ся каже съ почитаніе и важность и за самыа царь, комуто ся стои най-голѣма честь, слава и благодарность за всичкы тыя богоугодны дѣла и прѣполезны прѣдпріятія, които е извьршилъ въ отечество-то си.— Самъ тоя голѣмый Българскый владѣтель *Симеонъ Великый* не само въ бойно поле е придобылъ голѣмѫ славѫ съ свои-ты свѣтлы побѣды, противъ непріятеля на народа си, отечество-то си и държавѫ-тѫ си, нъ и въ мирно-то и тыхо поле на наукы-ты съ неуморны-ты си борбы за умно-то просвѣщеніе на своя народъ, уплелъ е на себе неувядаемы отъ признателность венцы отъ всичкый Славянскый свѣтъ, който има довѣка да го помни и приказва. Той освѣнь дѣто е насьрчявалъ и покровителствувалъ въ книжевны дѣла другы-ты учены, както: св. Климента, J. Екзарха и другы, нъ още и самъ той съ перо-то въ рѫкѫ е пома-

---

вардять по разны Библіотекы у другы царства, а най-много въ Россіѭ у библіотекы-ты въ Москвѫ, Петербургъ, Кіевъ и по мънастиры-ты. А още колко ли другы рѫкописи има днесь въ Българіѭ да лежять въ праха у Мънастыры, стары Чьрквы, кѫщя и др.

галъ за умноженіе на книжнинѫ-тѫ, както самъ Екзархъ исповѣда това. Отъ Симеоновы-ты списанія до днесь ни е извѣстно само едно подъ названіе *Златоструй*; то е прѣводъ-тъ на *Сто и шесть избраны слова отъ Златоуста Іоанна*, съ нѣколко додатцы.

Между другы-ты открыты до днесь Старо-Българскы рѫкописы е и *Сборникъ-тъ на царь Симеона*, който първъ пѫть е прѣведенъ за тоя Българскый царь, а послѣ прѣписанъ и за другы, както Сборникъ-тъ за Рускый князь Святослава е прѣписанъ въ **1073** год. — Сборникъ-тъ на царь Симеона е открытъ по тыя думы, слѣдъ заглавіе-то му: **Великый во царѣхъ Симеонъ желаніемъ.** *)

„Тъй за шестдесять и пять годины (отъ 862—927 г.) — продължява Шафарикъ — ся е обогатила Старо-Славянска-та (Българска-та) книжнина съ скѫпоцѣнны отъ различно съдържяніе умственны плодове, до колко-то сме могли да познаемь до сега тѣхъ и съчинители-ты имъ. Симеоново-то царствуваніе е было *Златный вѣкъ* за Българіѭ. — Честита Българія съ такъвъ царь! — Нъ това е зло, дѣто заедно съ пшеницѫ-тѫ расте и чърнилка! защото още въ подирни-ты Царь-Симеоновы годины и послѣ

---

*) **Прѣписъ-тъ на царь-Симеоновый Сборникъ, писанъ на хартіѭ въ XV столѣт. е открытъ на скоро въ Бѣлоезерскый монастырь у Россіѭ отъ професора С. П. Шевиревъ; а сега ся намира ва Синодалнѫ-тѫ Московскѫ Библіотекѫ.**

въ царствуваніе-то на сына му Петра (който не е былъ равенъ въ всичко на бащѫ си) нѣкои раздорници, главы немирны захванѫхѫ да скверинять чистотѫ-тѫ на ученіе-то между Българе-ты съ различны безпѫтны измышленія отъ своѭ необузданность и самолюбіе и съ това разваляхѫ общыа дьржявенъ миръ. — Това сѫ были лъжливи-ти учителю, които посѣхѫ раздорно сѣмя измежду Българы, Сьрбы и Бошняцы. Главы-ты, началници-ти на тыя еретицы, испослѣ нарѣчени: *Богомилци, Бадуни, Пашарени, Манихеи, Массаліани, Павликяни* и др. распрьснѫти по Българіѭ, Сьрбіѭ и пр. сѫ были Българскы Священници: *Богомилъ* и *Еремія*, които сѫ живѣли въ послѣдни-ты Царь-Симеоновы години и въ начяло отъ Петрово-то царствуваніе. — Отъ тыя еретицы е имало и списанія, нъ защо-то книгы-ты имъ строго сѫ ся гонилы отъ послѣдователи-ты на Православнѫ-тѫ черковѫ, то не сѫ могли да достигнѫть до насъ; освѣнъ нѣколко листове и спискы отъ послѣдни прѣписы сѫ ся упазили и до днесь, нъ много струпани, несложени и неразумителни. Такывы книгы особно сѫ былы: *Апокрифійскы-ты Евангелія и Апостоли, Евангеліе-то отъ Іоанна* (особено Откровеніе-то му), или въпроси отъ Христа и отговори отъ Истыа, които Богомили-ти много почитали."

ПЕТРЪ I.

Българія, токо що изгуби великыа си владѣтель, Царь-Симеона, и военный духъ у неѭ начна отъ день на день да угасва. Причина на това е было раз-

двоеніе-то на Прѣславскыа дворъ, което послѣдува слѣдъ Симеоновѫ-тѫ смьрть. Георгій Сурсовулъ, въспитатель на младыа князь Петра I, понеже желаяше да бѫде регентъ (управитель) на Българско-то царство, състави своѭ партіѭ за да може да противодѣйствува на оныя Симеоновы войводы и служители, които ищяхѫ да наслѣди прѣстола първорожденый Симеоновъ сынъ Михаилъ, комуто ся стояше да царува слѣдъ бащѫ си. И тъй въ Българіѭ ся породихѫ двѣ противны партіи и захванѫхѫ ся распры и раздоры между Българы-ты, додѣто найсѣтнѣ Сурсовулъ надви на противницы-ты си, та провъзгласи Петра за Царь, а себе си за регентъ. Тыя непріятелства, въ самѫ-тѫ Българіѭ, дадохѫ причинѫ на Сьрбы, Хървaты, Унгры, а особно на Гърцы да точять зѫбы за неѭ.

Регентъ-тъ на царство-то за да утвьрди пòдобрѣ себе и своя внукъ на прѣстола, проводи отъ царскѫ странѫ двама монаха, Стефана и Георгія въ Цариградъ, та да направять тѣсьнъ съѭзъ съ Византійцы-ты. Тоя съѭзенъ договоръ ся подтвьрди и пріятелство-то между Цареградскый и Прѣславскый дворове достигна дори до сродяванѥ на Българскѫ-тѫ и Гърцкѫ царскѫ кръвь. Слѣдъ подтвьрдяванѥ-то на тоя съѭзъ Императоръ *Романъ*, за да добые пò-голѣмо вліяніе въ Българско-то правленіе, обѣща ся да даде внукѫ-тѫ си *Маріѭ*, дъщерѭ на Кесаря Христофора, за женѫ на Българскыа царь Петра. Заради това Георгій Сурсовулъ незабавно отиде въ Цариградъ, та да ся засвати, а слѣдъ малко

и самъ Петръ тръгна съ доста дружинѫ за да направять свадбѫ-тѫ. Кога наближи Петръ до Влахернѫ, Императоръ-тъ излѣзе на срѣщѫ му и го пріе съ голѣмѫ честь. Подирь това свадба-та ся захвана съ голѣмѫ веселбѫ и на **26** Септемвріа Петръ ся венчя съ Маріѭ, нарѣченѫ послѣ *Ирина,* отъ Патріарха Стефана, въ черквѫ св. Богородицѫ, дѣто присутствува самъ Императоръ-тъ съ фамиліѭ-тѫ си и съ всичкыа Сенатъ. Слѣдъ венчяніе-то станѫхѫ голѣмы угощенія, въ които ся веселихѫ Гърци и Българе и пиха за здравіе на Младоженцы-ты; а послѣ окончяніе-то на свадбенскы-ты веселія Петръ и Марія ся испроводихѫ съ голѣмѫ славѫ за въ Великый Прѣславъ.

Между това Петрови-ти противницы, ядосани отъ сродяваніе-то на Българскѫ-тѫ царскѫ кръвь съ Гърцкѫ-тѫ, поддигнѫхѫ ся и провъзгласихѫ за царь Михаила Симеоновъ. Въ това врѣмя у Българскы-ты господарства въ Унгаріѭ, Сърбіѭ и Македоніѭ ся появихѫ бунтове и Михаиловы-ты войскы навсѣкѫдѣ зехѫ прѣднинѫ въ борбы-ты, та когато ненадѣйно умрѣ Господаръ-тъ имъ Михаилъ, бѣхѫ завладѣлы цѣлѫ западнѫ Българіѭ до Никополь. По Михаиловѫ-тѫ смъртъ бунтъ-тъ въ Българіѭ ся потаи, нъ слѣдъ малко врѣмя пакъ друго възмѫщеніе ся появи отъ странѫ на другыа Петровъ братъ, *Ивана,* кой-то завидѣ брату си и пожела да му отнѣме царскѫ-тѫ коронѫ; а на това много му помогна избухнѫлый бунтъ, който отъ день на день ся усиляваше противъ Петра. Тогази послѣдній, като

видѣ, че не ще може да ся избави отъ тѫѭ опасность само съ свои-ты силы, поиска помощь отъ Императора, кой-то му проводи еднѫ чясть отъ войскы-ты си, що бѣхѫ въ Тракіѭ; и тъй ся отвори въ Българіѭ страшенъ междуособенъ бой, кой-то ся продължи доста врѣмя: той ся свърши, когато Петръ сполучи да хване брата си Ивана и да го затвори въ тъмницѫ; тогази бунтовници-ти помирясахѫ. Подиръ малко Иванъ быде испроводенъ въ Цариградъ спорядъ исканіе-то на Императора, кой-то стана посрѣдникъ за да смири два-та братія. Въ това врѣмя понеже Князь-тъ, ся намираше вече въ принкѫ-тѫ, нѣмаше що друго да прави, освѣнь да склони на всичко, щото му ся искаше отъ Прѣславскыа Дворъ. И тъй Иванъ ся отрѣче съ клятвѫ не само отъ Българскѫ-тѫ Царскѫ коронѫ, нъ и отъ само-то си отечество съ обѣщаніе, че вѣчно нѣма да стѫпи въ него. Тогази Императоръ-тъ му даде доволно богатство и голѣмо помѣстіе за живѣяніе въ Азіѭ, дѣто го и ожени за еднѫ знаменитѫ Гъркынѭ (**941** г.).

Въ това врѣмя, додѣто слѣдвахѫ междуособны-ты борбы въ Българіѭ, Сърби-ти и Хървати-ти, подбудени още отъ първый искатель, на Българскѫ-тѫ коронѫ, Михаила, поддигнѫхѫ ся подъ прѣдводителство на Сърбскыа начялникъ *Чеслава*, който бѣ побѣгнѫлъ изъ Прѣславъ, и слѣдъ нѣколко успѣшны борбы, сполучихѫ да ся освободять отъ Българскѫ-тѫ власть и да станѫть независими (**943** г.).

Тъй сѫщо и на Унгры-ты, като съѭзници на Михаила Симеоновъ, отвори ся благопріятенъ случяй

за да ся утвьрдять въ сѣвернѫ Панонїѭ и слѣдъ това да завладѣѭть тамошне-то Българско Господарство. Испьрво Унгри-ти нападнѫхѫ на Българско-то княжество, което до тогази бѣше подъ власть на Българскы-ты царїе и покорихѫ тукашны-ты Славяны, още додѣто Сьрби-ти ся бїяхѫ за своѭ-тѫ независимость и тъй ся заселихѫ и утвьрдихѫ въ западнѫ-тѫ странѫ отъ Панонїѭ; а оттамъ послѣ наченѫхѫ да нападать както на Славены-ты въ Нѣмско, тъй и на Българы-ты, що живѣяхѫ между Трансилванїѭ, р. Тиссѫ и Дунава, додѣ най-сѣтнѣ ся появихѫ и въ южнѫ Панонїѭ (Банатъ), дѣто ся и заселихѫ. Тукъ Унгри-ти захванѫхѫ да ся мразять съ два-та Българскы князове, които, за нещастїе на Българы-ты, бѣхѫ ся обявили за независимы отъ Петра. — Единый отъ тыя князове, на имя *Менуморадъ*, живѣлъ въ Великый Варадинъ и управлявалъ околнѫ-тѫ странѫ, а другый, сынъ на Золона, живѣлъ въ Сегединъ. — И слѣдъ нѣколко кръвопроливны борбы съ Унгры-ты, казани-ти два князя изгубихѫ живота си и земи-ты имъ ся прѣвзехѫ отъ непрїятели-ты. Тогази Унгри-ти намѣрихѫ врѣмя да ся утвьрдять и въ Българско-то Господарство у Панонїѭ, като прѣвзехѫ по̀-голѣмѫ-тѫ му чясть, а на Българскыа царь остана само юговъсточна-та страна отъ Панонїѭ, защо-то тя принадлѣжяше на войводства-та му въ Влашко, Трансилванїѭ и Молдовѫ. Царь Петръ никакъ неможя да ся види спокоенъ откамъ Унгры-ты, додѣ ненаправи миръ съ тѣхъ.

Два-та Петрови синове *Борисъ* и *Романъ*, като поотрастуха, Ирина, майка имъ надстоя да ся проводять въ Цариградъ на въспитаніе. Нъ нейно-то намѣреніе не бѣше толкози за да ся въспитаять (това можете да стане и въ Прѣславъ), колкото да пріемѫть Гърцкѫ отхранѫ и Гърцкый духъ, та като достигнѫть да наслѣдять Българскыа Прѣстолъ, да може лесно да ся подчини Българіѭ подъ Гърцкѫ власть. Всякога това желаяше Ирина на Българіѭ; тя ако и да бѣше Българска Царица, никакъ непрѣстаяше отъ да гони всичко, що бѣ Българско чрезъ своѭ-тѫ лукавѫ политикѫ. Много пѫти и слабый и недостойный Петръ прѣдаваше ся да ся владѣе отъ властолюбивѫ-тѫ си супругѫ, та затова Българе-ти, ненавикнѫли да глядать женѫ да ся намѣшя въ правителственны-ты имъ работы, бѣхѫ ѭ намразили много, а още по̀-вече като разумѣвахѫ лоше-то ѝ намѣреніе върху Българскыа народъ.

Слѣдъ смърть-тѫ на Иринѫ тѣсны-ты пріятелскы сношенія измежду Цариградскый и Прѣславскый дворове захванѫхѫ да отслабвать, а славолюбивый Георгій Сурсовулъ, понеже имаше въ рѫцѣ почти всичко-то Българско Правленіе, готвяше сына си *Самуила* за Българскы царь, и трудяше ся да му земе за женѫ, царскѫ-тѫ дъщерѭ *Княгынѭ Райнѫ*: защото по̀-напрѣдъ, додѣ бѣше жива царица-та, Сурсовулъ неможяше твърдѣ да борави, а откакъ умрѣ тя, той мина на нейно мѣсто и начена, както си ще да върти Петра, който бѣше му повѣрилъ почти всичкы работы отъ правленіе-то си.

Въ 963 г. Българе-ти проводихѫ посланникъ въ Цариградъ за да иска даваніе-то, за което Гръци-ти имъ бѣхѫ длъжни пò-отнапрѣдъ; нъ тогавашній Императоръ, Никифоръ Фока, нерачи нищо да имъ плати, и, за да имъ неостави врѣмя да дигнѫть орѫжіе отгорѣ му, той проводи Калокыра, сынъ на Херсонскыа князь, съ дарове до Русскыа Князь, *Святослава Игоревичя*, та да го поддигне да нападне на Българіѭ и да ѭ завладѣе. Святославъ склони на това и въ **967** г. ненадѣйно нападна на Българско-то царство, та прѣвзе много градове и села. Него посрѣщна помощь тукъ и отъ самы-ты Българы, които бѣхѫ противници на царя си; а спорядъ това той, като видѣ, че руско-то орѫжіе ще напрѣдне още повече, поиска му ся да стане и царь на Българіѭ, на коѭ-то земя-та много му ся угоди. Съ това намѣреніе Русскый Князь отиде, та обсади и прѣстолный градъ Прѣславъ. Тогази Петръ быде принуденъ да ся затвори въ своя палатъ, който освѣнь отъ градскы-ты стѣны, защищаваше ся още и отъ свои-ты длъгы и зѫбесты стѣны; па найсѣтнѣ, кога видѣ, че царство-то му отива веке изъ рѫкы и той нищо нѣма да направи, излиза съ сѣтнѭ силѫ да ся защити: нъ въ това врѣмя столица-та бѣ вече на прѣдаванѥ и Петръ падна мъртавъ подъ стѣны-ты ѝ, а слѣдъ малко Русскы-ты войскы ѭ навлѣзнахѫ. Тогази Святославъ зароби два-та царскы синове, които на скоро бѣхѫ сѫ върнѫли изъ Цариградъ, и обяви себе си Господаръ на Българскыа прѣстолъ.

Гърци-ти ся ненадѣяхѫ да излѣзе това тъй. Тіи мысляхѫ чрѣзъ Руссы-ты само да ослабять Българіѭ, каквото послѣ да могѫть лесно да ѭ подчинять подъ власть-тѫ си; нъ кога видѣхѫ, че Святославъ гы прѣдвари въ намѣреніе-то имъ, тогази *Іоанъ Цимисхій,* тогавашный Императоръ, поддигнѫ голѣмѫ силѫ противъ Руссы-ты и изгони гы изъ Българіѭ. Въ тоя случяй Петрови-ти сынове Борисъ и Романъ ся избавихѫ отъ Святославовы-ты рѫцѣ и Борисъ ся готвяше да наслѣди бащиный си прѣстолъ; нъ когато Цимисхій ся върна отъ побѣдѫ-тѫ въ Прѣславъ, обра всичкы царскы знамена; прибра коронѫ-тѫ; поведе съ себе и два-та князове и отиде право въ Св. Софіѭ, та извади прѣдъ народа Българскѫ-тѫ Царскѫ коронѫ и окачи ѭ въ черквѫ-тѫ; а Бориса и Романа послѣ настани на своѭ си службѫ (971 г.). И тъй до смърть-тѫ на тоя Императоръ Българія быде подъ Грьцкѫ власть.

Въ 976 г. кога умрѣ Цимисхій и на негово мѣсто ся появихѫ двама наслѣдници Василій и Константинъ, тогази Българе-ти ся поддигнѫхѫ подъ прѣдводителство на четырма братія: *Давида, Моисея, Аарона* и *Самуила,* сынове на единъ богатъ войводѫ, нарѣченъ *Чижманъ.* Въ това время два-та князове Борисъ и Романъ, като ся извѣстихѫ за поддиганіе-то на своя народъ, грабнуват Българскѫ-тѫ коронѫ и побѣгват изъ Цариградъ. Между това Борисъ като минувалъ прѣзъ нѣкоѭ си шюмѫ, облѣченъ въ гърцкы дрехы, единъ Българинъ го зелъ за

Гъркъ и тамъ го убилъ, а Романъ пристигна въ отечество-то си; нъ тукъ той трѣбваше да ся отрѣче отъ наслѣдіе-то си и да ся покори на казаны-ты четыре войводы. Обаче и отъ тѣхъ послѣ Давидъ на скоро умрѣлъ; Моисей быде убитъ, додѣ държялъ въ въ обсадѫ градъ Сересъ; а пакъ Ааронъ заедно съ чяда-та си погуби ся отъ Самуиловѫ зависть. Отъ Аароновы-ты сынове останѫхѫ само двама, *Владиславъ,* когото Самуиловъ сынъ *Радомиръ* оттърва отъ смърть-тѫ, и *Алузіянъ,* който самъ сполучи да избѣгне. И тъй отъ четворицѫ-тѫ братія само единъ Самуилъ останѫ и провъзгласи ся за Българскый царь (**981** г.).

САМУИЛЪ.

Слѣдъ въцаряванье-то си Самуилъ прѣнесе столицѫ-тѫ си отъ Прѣславъ въ Охридѫ, и отличи ся много както по военныа си духъ, тъй и по храбрость-тѫ си. Той поведе Българскѫ-тѫ войскѫ и навлѣзе въ Гърцкѫ-тѫ землѭ, та опустоши Тракіѭ, Македоніѭ, Тесаліѭ и Мореѭ и прѣвзе много градове, отъ които най-славни сѫ были Енишеиръ (Лариса) и Сересъ. Тогази и Императоръ Валилій ся поддигна съ войскѫ противъ Българы-ты и отиде, та обсади Софіѭ (Тріадицѫ), дѣто токо бѣше пристигнѫлъ и Самуилъ и скрылъ бѣ ся съ войскѫ-тѫ си въ планинѫ-тѫ. Въ това врѣмя, когато Императоръ-тъ бѣ обиколилъ града и каняше ся вече да го прѣвзима, пристига му изъ Цариградъ извѣстіе, какво нѣкой си неговъ войвода станѫлъ на кракъ да му

отнѣме прѣстола; тогась Василій остави обсадж-тж и тръгна съ войскж-тж си за Цариградъ. Между това Самуилъ напада ненадѣйно отгорѣ му, та избива повече-то отъ войскж-тж му, а самъ Императоръ-тъ едвамъ сполучилъ да ся укрые въ Пловдивъ (Филипополь). Оттукъ Българскый царь ся отправи за Солунъ, дѣто покори тамошнія управитель, а оттамъ тръгна за кждѣ Морежь. Той бѣше стигнжлъ до Термопили, когато Гърцкый войвода *Уранъ,* проводенъ отъ Императора съ голѣмж войскж, нападна нощемъ на Българы-ты, додѣ-то спѣхж, та изби многома отъ тѣхъ. Въ това нечаянно нападаніе ся нарани и Самуилъ, кой-то едвамь сполучи заедно съ сына си Радомира да избѣгне и отъ горж въ горж да си дойде у Българіж (**986** г.). Въ това пораженіе Българети изгубихж гр. *Драчъ* (Дурацо или Дирахіумъ), кого-то Самуилъ по-напрѣдъ бѣше прѣвзялъ и поставилъ бѣ за управитель зетя си *Асоша.* Тоя неговъ зеть, сынъ на единъ Гърцкый войводж, бѣше заробенъ отъ Българы-ты, та, като Гъркъ, прѣдаде града съ околность-тж му на Гърцы-ты и послѣ отиде съ женж си въ Цариградъ, дѣто за наградж получи отъ Императора достоинство *Магистръ.*

Въ това время Императоръ Василій стори намѣреніе да прѣвземе Българскж-тж земіж, та захвана **24**-годишнж-тж войнж, въ коіжто всякж годинж провождаше пълкове въ Българіж. Въ първж-тж годинж (**999**) самъ отиде съ войскж-тж си до Пловдивъ и, като ненамѣри тамъ Българскж войскж, остави войводж Теодорика да пази града, а самъ ся върна

въ Цариградъ. На другѫ-тѫ годинѫ (1000) проводи пакъ голѣмѫ войскѫ съ военачясника си Ксифа, който ся съедини съ Теодорика, та и двама заедно нападнѫхѫ съ войскы-ты си на Българіѭ и прѣвзяхѫ два силны градове Присковъ и Прѣславъ. Императоръ-тъ, извѣстенъ за успѣха на Гръцко-то орѫжіе, и самъ отиде да помага на войводы-ты си (1001 г.). Въ тѫѭ годинѫ Гърци-ти отнѣхѫ гр. Сересъ, Водинъ и много другы мѣста въ Тесаліѭ, които бѣхѫ обладаны по̀-напрѣдъ отъ Българы-ты. Слѣдъ малко врѣмя Василій ся върна въ столицѫ-тѫ си, а на другѫ-тѫ годинѫ (1002) пакъ излѣзе съ войскы-ты си въ Българіѭ и отиде, та обиколи Видинъ и прѣвзя го слѣдъ 8-мѣсячнѫ обсадѫ. Оттамъ послѣ той ся отправи за кѫдѣ Солунъ.

Между това Самуилъ нападна на Одринъ (Едрене), та го оплѣни и оттамъ тръгна за камъ Скопіе, дѣто отиваше и Императоръ-тъ съ свои-ты пълкове. Близу при р. Аксіѭ двама-та непріятели ся посрѣщнѫхѫ, и Гърци-ти прѣминѫхѫ рѣкѫ-тѫ, та ударихѫ силно на Българы-ты и принудихѫ гы да ся отстранять. Тукъ Българска-та войска бѣше много по̀-малко отъ Гръцкѫ-тѫ, заради това Самуилъ трѣбваше да ся оттегли за да си умножи войнство-то, па тъй да гони Гърцы-ты. Нъ додѣ Българскый царь си натъкмяваше войскѫ-тѫ, Императоръ-тъ нападна на Скопіѭ, дѣто бѣше поставенъ за управитель Царь-Петровый сынъ Романъ, който прѣдаде града на Гръцкыа царь, та получи отъ него достоинство *Патрicицій*.

вьрна ся въ Цариградъ. На тръганіе-то си изъ Солунъ, всичко-то си съкровище отъ злато и сребро и другы многоцѣнны вещи прѣдалъ на *Михаила Ибаса*, братъ на ослѣпеныа Ибасъ, за да гы прибере и отнесе подирѣ му, защо-то былъ възведенъ въ достоинство и вѣренъ на Императора; нъ Ибасъ заедно съ Катонита зе всичко-то съкровище и, като правъ Българинъ, прибѣгна при Деліана, който го прія съ благодареніе и постави го управитель на войскѫ-тѫ въ Солунъ. Оттука Деліанъ отиде, та завоева другы мѣста, а въ Ипиръ проводи войводѫ *Каукана*, който прѣвзе Дерахіумъ, а пакъ въ Ахаіѭ прати *Антима*, та разби Гьрцкѫ-тѫ войскѫ откамъ онѭѭ странѫ. Въ това врѣмя ся поддигнѫхѫ и Българе-ти въ Никополскѫ-тѫ областъ, та отхвърлихѫ Гьрцкѫ-тѫ власть и припознахѫ Българскѫ-тѫ; сѫще-то направихѫ Българе-ти и у много другы страны и градове и присединихѫ ся съ нововъзраждаемо-то си народно правленіе.

И тъй полегка-легка цѣла Българія ся освободи и захвана изново да ся развива и усилва; тя можяше на скоро да дойде пакъ на първо-то си състояніе, ако да не бѣ ѭ прѣдало вѫтрѣшне-то несъгласіе изново въ рѫцѣ на непріятеля. Алузіанъ, вторый сынъ Аароновъ и братъ Владиславовъ, кой-то ся намираше въ службѫ при Императора, по едно врѣмя побѣгна изъ Цариградъ и дойде при Деліана, който го прія съ честь и направи го първъ по себе въ правленіе-то си. Слѣдъ малко Алузіанъ отиде съ 40,000 душь войскѫ въ Солунъ противъ Импера-

тора, който бѣше излѣзлъ съ намѣреніе да нападне на Българіѭ; нъ прѣди да ся захване боитъ, тукъ въ еднѫ нощь, додѣ-то Българе-ти още спяхѫ, Гърци-ти нападать на тѣхъ, та избивать и излавять до **15,000** душь; тогази остали-ти заедно съ военачялника си върнѫхѫ ся съ голѣмъ срамъ при Деліана. Отъ тоя срамъ Алузіанъ неостана миренъ и затова начена да мысли, какъ да свали Деліана отъ прѣстола, та да сѣдне той на негово мѣсто за да ся покаже пò-достоенъ отъ него прѣдъ народа. И тъй малко по малко си състави отъ народа партіѭ съ доказателство, че той ималъ пó-голѣмо право да царува, като що просходилъ отъ пò-първѫ царскѫ кръвь.

Отъ тыя партіи изново ся породихѫ пакъ распры измежду Българы-ты за: *кой да царува?* додѣ най-сѣтнѣ Алузіанъ ослѣпи Деліана, като го позъва на едно угощеніе, нарочно за това направено. Тогази распры-ты ся умножихѫ още повече измежду първенцы-ты и несъглаіе-то ся распространи изъ народа, а отъ това Императоръ-тъ ся въсползува, та нападна изново на Българы-ты. Въ това негово нападаніе Алузіанъ му ся прѣдаде заедно съ своиты привърженцы, а ослѣпеный Деліанъ быде уловенъ и отведенъ като робъ въ Солунъ. Послѣ това Гърцкы-ты войскы навлѣзохѫ въ Българіѭ, която въ това врѣмя бѣ останѫла безъ главѫ и навсѣкѫдѣ ся раздираше отъ раздвоены-ты духове, та разбыхѫ Михаилъ-Ибасовѫ-тѫ войскѫ и покорихѫ почти всичкѫ-тѫ Българскѫ земѭ. Слѣдъ това Им-

динъ, който бѣше подъ Гърцкѫ власть, поддигнѫ-хѫ ся прѣзъ пролѣть-тѫ, та испѫдихѫ Гърцкый управитель заедно съ хора-та му. Императоръ-тъ, като чю това, незабавно напада втори пѫть на Видинъ и покори възбунены-ты Българы. Въ това врѣмя Радомиръ проводи посланникъ да иска миръ отъ Василіа; нъ той вмѣсто да даде миръ, нападна на Мъгленскѫ-тѫ странѫ, та прѣвзе градъ Мъгленъ, на който стѣны-ты послѣ, по431 неговѫ заповѣдь, быдохѫ съвсѣмъ подкопаны и съборены. Тука той улови *Домиціана Кукана,* първыа съвѣтникъ Радомировъ, *Елицѫ,* Княгынѭ на Мъгленскѫ-тѫ землѭ, Княза *Петра Деліана* и много другы Българскы Чиновницы и испроводи гы заедно съ войскы-ты имъ въ Цариградъ, а оттамъ въ Азіѭ. При това изгори и ближній градъ Нотіѭ.

Не ся мина много отъ това и *Иванъ Владиславовъ,* внукъ Аароновъ уби на ловъ Радомира, кой-то, както видѣхме, бѣше го избавилъ отъ смърть-тѫ и въцари ся на мѣсто-то му (**1015** г.).

ИВАНЪ ВЛАДИСЛАВЪ.

Кога-то Иванъ Владиславъ пріе правленіе-то на Българско-то царство, то бѣше близу до падание-то си; заради това той писа Императору, какво ще припознава нѣговѫ-тѫ върховнѫ власть, само да го остави да царува. Императоръ-тъ подтвърди писменно това царево исканіе и дръпна войскы-ты изъ Българіѭ; нъ отсѣтнѣ, кога видѣ, че той ся готви на бой противъ него, тогази разумѣ, че го е излъгалъ,

та ся разсьрди и изново навлѣзе съ свои-ты пълкове въ Българіѭ, дѣто опустоши много мѣста, а колкото Българы улови робы, извади имъ очи-ты. Послѣ нападна на Скопіѭ, вторый градъ слѣдъ Българскѫ-тѫ столицѫ, та го обиколи и слѣдъ нѣколко дни прѣвзе. Оттамъ отиде въ Пелагоніѭ, дѣто остави единъ дѣлъ отъ войскѫ-тѫ си да плѣни тѭѭ странѫ, а той съ осталѫ-тѫ войскѫ ся отправи камъ Охридѫ; между това славный Българскый войвода *Ибасъ,* понеже разби Гърцкѫ-тѫ войскѫ, що бѣ опрѣдѣлена да плѣни Пелагонійскѫ-тѫ странѫ, то Императоръ-тъ ся спусна противъ него и додѣто го гоняше, отиде въ Солунъ, а оттамъ въ Масинополь, отдѣ-то проводи камъ Струмицѫ пълководеца си Давида Аріанита, който опустоши околности-ты ѝ и прѣвзе градъ Термицѫ, а за градъ Тріадицѫ проводи Ксифа, който завладѣ всичко-то му поле и усвои градъ Боіонъ.

На другѫ-тѫ годинѫ (**1016**) и Императоръ-тъ самъ отиде камъ Тріадицѫ, дѣто съедини своѭ-тѭ войскѫ съ Ксифовѫ-тѫ, та нападна на Перникъ, единъ отъ най-силны-ты крѣпостны Българскы градове и държя го три мѣсяци обиколенъ; нъ като неможя да го прѣвземе, върна ся за да прѣзимува въ земѭ-тѫ си.

Въ идущѫ-тѫ годинѫ (**1017**), щомъ ся запролѣти, Василій пакъ навлѣзе съ свои-ты пълкове въ Българскѫ-тѫ земѭ, та завоева другѫ еднѫ отъ най-силны-ты Българскы крѣпости, която ся наричяше *Лѫгъ* и разграби Пелагоніѭ. Отъ тоя градъ той изведе много робы и извлѣче много обиръ; отъ

него даде еднѫ чясть на Руссы-ты, които му бѣхѫ дошли на помощь. Оттамъ послѣ отиде да прѣвземе Касторіѭ, нъ несполучи: защото тоя градъ силно ся защищаваше отъ Българы-ты.

Въ това время Владиславъ проводи посланинкъ до Печенегы-ты да гы позъве на помощь и тіи му ся врѣкохѫ; а отъ другѫ странѫ и войвода Кракра събра доволно войскѫ. Като ся научи за всичко това Императоръ-тъ отъ шпіоны-ты си, оттегли ся за да ся приготви и той пò-добрѣ; нъ Печенези-ти испослѣ прѣдумани отъ Гърцы-ты, отказахѫ ся отъ обѣщаніе-то си и тъй Българе-ти останѫхѫ пакъ сами. Тогава Василій ся върна пакъ въ Българіѭ и прѣвзе крѣпостный градъ *Сѣнина;* оттамъ нападна на Владислава, та разби войскѫ-тѫ му и върна ся въ Цариградъ съ много обиръ. По отшествіе-то Василіево Владиславъ намѣри врѣмя, та отиде да отнѣме отъ Гърцы-ты Драчѣ, нъ тукъ въ едно сраженіе быде злѣ нараненъ, та падна мъртавъ (1018 г.).

Императоръ Василій, щомъ ся извѣсти за смърть-тѫ на Българскыа царь, веднага напълни Българскѫ-тѫ землѭ съ войскы-ты си, а останѫлый безъ главѫ народъ, като незнаяше, що да прави, неволно ся прѣдаваше на непріятеля, който цѣлы девятнадесять годины никакъ неостави Българіѭ да си отдъхне отъ боеве. Славный гр. Перникъ, който ся управляваше отъ войводѫ Кракра, прѣдаде ся; сѫще така и другы до 55 градове припознахѫ Византійскѫ-тѫ власть, а най-сѣтнѣ и градове: Пелагонія, Моравище, Липена и Струмица паднѫхѫ въ Гърцкы

ржцѣ. Когато отивалъ Василій за Струмицж, казвать, че Българскый Архіепископъ Давидъ му подалъ писмо, отъ царицж Маріж, Владиславовж супругж, чрѣзъ което тя му ся обѣщавала да му прѣдаде Българіж съ нѣкои-си условія. Както и да е было, тука е вече паданіе-то на Българско-то царство!

Василій, откакъ завоева почти всичкж Българіж, най-сѣтнѣ свободно влѣзе въ гр. Охридж, Българскж-тж столицж, та обра всичкы съкровища и драгоцѣнны вещи, между които бѣхж и вѣнцы-ты на Българскы-ты царіе. Тука Императоръ-тъ съ честь воспрія удовялж-тж царицж заедно съ шесть-тѣхъ ѝ дъщери и роднины, освѣнь трима-та ѝ сынове, които забѣгнжхж въ планинж Томоръ.

Между това отъ Българскы-ты велможи *Богданъ, Миробичь, Несторица, Зарица* и *Доброславъ* припознахж за Господарь Императора, който гы остави пакъ на достоинство-то имъ; Само двама юнаци *Николица* и *Ибасъ* останжхж съ войскы-ты си и искахж още да защищавать отечество-то си. Императоръ-тъ врѣдомъ распрати войскы да търсять трима-та царскы сынове и двама-та войводы, та най-сѣтнѣ *Пресіанъ,* по̀-голѣмый Владиславовъ сынъ ся улови съ двама-та си братія и быде принужденъ да ся прѣдаде. Сжща-та честь постигна и Николица заедно съ дружинж-тж му; и тъй само единъ Ибасъ съ своіж-тж войскж остана свободенъ въ горж-тж. Императоръ-тъ самъ ходи да го гони, и като неможя да му направи нищо, той забра писменно да го кани за да му ся прѣдаде съ добро, и обѣщаваше му ся да го

направи Патрицій, а Ибасъ съ писменны-ты си отговори всякакъ лъга Императора, додѣ да ся утвьрди още по̀-добрѣ. По едно врѣмя Евстатій, когото Императоръ-тъ бѣ поставилъ управитель въ Охридѫ, обѣща ся да му го улови и тъй отиде съ нѣколко души, та му ся прѣдстави като пріятель, и Ибасъ го прія въ дружство-то си, като Българинъ, безъ да ся усѫмни на притворено-то му лице; нъ въ единъ день, като бѣхѫ остали само двама-та, Евстатій го улови за шіѭ-тѫ, па извыка хара-та си, които бѣхѫ ся скрыли, та го свьрзахѫ и избодухѫ му очи-ты. Послѣ тайно отъ войскѫ-тѫ му го отведохѫ при Гърцкыа царь, който заповѣда да го турять на голѣмы мѫкы за примѣръ на другы-ты Българы.

Василій, откакъ усвои вече цѣлѫ Българіѭ, врѣдомъ по градове-ты постави свои управители, а по твьрдины-ты наряди войскы да пазять за да ся неподдигнѫть нѣкакъ Българе-ты. Послѣ това тръгна съ голѣмѫ славѫ за камъ Цариградъ, дѣто граждане-ти го посрѣщнѫхѫ съ голѣмо тържество и нарѣкохѫ го Βολγαροχθον — Българоубіецъ — (**1019** г.). Тъй е остало Българско-то царство подъ власть на Византійскы-ты Императоры отъ **1020** до **1040** годинѫ.

Възбуненіе Българско.

Слѣдъ падание-то на Българско-то царство, Българія ся управлява̀ отъ Гърцкы князове, отъ които първъ е былъ Константинъ Діогенъ. Сѫдилища-та и законы-ты й ся обьрнѫхѫ на Гърцкый языкъ и всичко

друго ся измѣни въ неѭ; само едно-то Духовенство остана неизмѣнено да ся моли тайно по черквы-ты за избавленіе на Българскыа народъ отъ Гърцко-то иго. Въ това врѣмя на народа ся наложихѫ много тяжкы данъцы: всякой Българинъ трѣбаше да плаща много по̀-вече, отъ колкото даваше напрѣдъ на своиты царіе; освѣнь главно-то даванѥ за стокѫ-тѫ си и имота си, дѣлженъ бѣше още и за колкото съпрѫгы волове има, за всякой да плаща по крынѫ жито и ведро вино; ако ли нѣма жито и вино, той много пѫти ся насилваше да заплаща съ жьлтицы, а пакъ ако ли и тѣхъ да нѣма, тогава му ся продавахѫ волове-ти или другы добытъкъ. И дѣиствително тъй трѣбваше да правять Гърци-ти за да умаломощять (сѫндѫрдишять) и да направять слабъ Българскыа народъ, когото толкози вѣкове непрѣстанно е трѣбвало да бѫхтать, додѣ да го подчинять подъ власть-тѫ си. Тъй си мысляше и надѣяше ся Цареградскый Съвѣтъ, че като покори вече Българскыа народъ, ще може за напрѣди вѣчно да го владѣе. Нъ Българинътъ като навикнѫлъ всякога да ходи свободенъ подъ крыло-то на свои-ты народны царіе; да ся весели въ имя-то на своѭ-тѫ народнѫ славѫ и да піе за здравіе на царя си; то той ако и да ся видѣ подчиненъ подъ чюждѫ власть, свободный духъ въ негово-то сърдце пакъ неугасна, нъ напротивъ: още повече ся распаляше, като си наумѣваше на-скоро изгубенѫ-тѫ своѭ свободѫ при тяжко-то Гърцко иго.

И тъй Българе-ти отягчени отъ Гърцкы-ты управители, на всѣкѫдѣ бѣхѫ готови вече да ся под-

дигнѫть, само чякахѫ прѣдводитель за въ тѫѭ народнѫ работѫ. Въ това врѣмя *Петръ* II *Деліанъ*, Сынъ Радомировъ и внукъ Самуиловъ, който бѣ отведенъ робъ по прѣвземаніе-то на градъ Мъгленъ, побѣгва изъ Цариградъ и дохожда да избави отечество-то си отъ тегло-то. Той щомъ ся появи въ Българіѭ, поведе възмѫщеныа народъ: отъ всякой градъ и отъ всякѫ странѫ, прѣзъ дѣто минуваше той, Българети радостно излизахѫ, та го посрѣщахѫ съ голѣмѫ честь и славѫ и тръгвахѫ на купове по него за освобожденіе на отечество-то си. Тъй избухнѫ *Българско-то възмѫщеніе*. Тогази Гърцкы-ти управители, по Българскы-ты градове, а именно въ Струмицѫ и др. изеднъжь ся видѣхѫ подъ Българскыа ножь, който безмылно имъ земаше главы-ты. Въ това врѣмя Гърцкы-ти управителе, като незнаяхѫ, що да правять за да въспрать възбуненыа народъ, раздадохѫ гласъ, че ужь Петръ Деліанъ лъгалъ, а не былъ истинѫ отъ царскѫ кръвь; нъ това тѣхно измышленіе нестори ни аспрѫ: Гъркъ-тъ прѣбаше да мре! Най-сѣтнѣ бунтъ-тъ напрѣдна, та всичкы страны отъ Струмицѫ до Охридѫ ся освободихѫ и Петръ II Деліанъ ся провъзгласи отъ народа за царь (**1040** г.).

ПЕТРЪ II ДЕЛІАНЪ.

Кога-то Българе-ти около Струмицѫ и Охридѫ бѣхѫ ся поддигнѫли за освобожденіе-то си и провъзгласихѫ за царь Деліана, въ сѫще-то врѣмя и оныя Българе, що живѣяхѫ въ Драченскѫ-тѫ странѫ, поддигнѫхѫ ся подъ прѣдводителство на *Тихо-*

мира, па нападнѫхѫ на Драчѣ, та изгонихѫ тамошній управитель Михаила Дермоканта и провъзгласихѫ за свой царь началника си Тихомира, а отъ това Българе-ти станѫхѫ на двѣ страны: *Деліанова* и *Тихомирова*. Тогази Петръ Деліанъ, понеже прѣдвиждаше, че това раздвоеніе ще произведе междуособны борбы у народа, то за да гы прѣдвари, той прѣдложи на Тихомира да ся съберѫтъ, та да си раздѣлятъ царство-то. И тъй двама-та Господаре ся събрахѫ заедно съ свои-ты първи хора и съ войскы-ты си; въ това врѣмя всякой любопитствуваше да види, що ще бѫде отъ това и какъ ще стане раздѣланю-то на Българіѭ. Тогази Деліанъ излѣзе прѣдъ събраніе-то и каза: „Българе, азъ оставямь коронѫ-тѫ на рѫцѣ-тѣ ви; вые сами си изберѣте единъ Господарь. Вые знаете, че Българско-то царство никога не е было раздѣлено, та и сега неможе да ся раздѣли. Ако искате царь, пó-добрѣ прѣдпочетѣте единъ малъкъ войнъ, отъ внукъ-тъ на Самуила; ето азъ поставямь Тихомира, а менѣ земѣте живота!“ Тогази на това негово прѣдложеніе отврѣдъ ся чюхѫ гласове: *„да живѣе Деліанъ, да живѣе; той е нашь Царь!“* и тъй всичкы припознахѫ Деліана за царь, а Тихомира убихѫ.

Послѣ това Деліанъ събра Българскы-ты пълкове и отиде камъ Солунъ, дѣто бѣше пристигнѫлъ Михаилъ IV Пафлагонъ, тогавашній Грьцкый Императоръ. Кога наближихѫ Българи-ти до града, Императоръ-тъ, отъ страхъ, за да го неприбіѭтъ,

Оттамъ послѣ Василій отиде на Перникъ, крѣпостенъ градъ, който ся защищаваше отъ най-пьрвыя Българскы Войводѫ *Кракра*. Тука Императоръ-тъ испотроши много войскѫ за да прѣвземе тоя градъ, нъ несполучи и тъй обезнадѣжденъ ся вьрна въ Цариградъ (**1002** г.).

Императоръ Василій непрѣстанѫ ни еднѫ годинѫ отъ да не испроважда войскы възъ Българіѭ съ намѣреніе да ѭ ослаби, та пò-лесно да ѭ покори подъ власть-тѫ си. А Самуилъ, за да въспрѣ Гьрцко-то нападаніе, повели да заградять съ дълъкъ ровъ (хендекъ) Цимбрѫ и Клейдѫ, страны, отдѣто обикновенно минувахѫ Гьрцкы-ты войскы; покрай оградѫ-тѫ наряди стражьѫ, а самъ съ войскѫ-тѫ си остаяше да пази изотзади. Въ **1014** г., кога дойде Василій съ войскѫ-тѫ си, помѫчи ся да прѣмине, нъ неможя; защото който Гьркъ ся появеше на рова, мѫчно ся избавяше отъ Българсѫ-тѫ стрѣлѫ, та затова никой несмѣяше да ся покаже на него. По едно время Императоръ-тъ бѣше ся отчяялъ и насмалко щяше да ся вьрне, ако да не бѣ неговый военачялникъ, Никифоръ Ксифа да му открые друго мѣсто за прѣминуванѥ. Тогази Гьрци-ти прѣминѫхѫ прѣзъ високѫ-тѫ планинѫ, нарѣченѫ *Валависта* и на **29**-й Јуніа ненадѣйно нападнѫхѫ изотзади на Българы-ты, та гы поразихѫ и многома отъ тѣхъ зехѫ робы. Тука Василій си показа най-голѣмѫ-тѫ Гьрцкѫ безчеловѣщинѫ камъ заробены-ты, защото на **15,000** душь отъ тѣхъ звѣрскы избоде очи-ты, а само по единъ на сто остави съ по едно око и тъй гы проводи Са-

муилу. Послѣдній, кога видѣ свои-ты войскары въ това няй-жялостно състояніе, падна изуменъ на земѭ-тѫ, разболѣ ся много на злѣ и слѣдъ два дни умрѣ отъ жялость.

РАДОМИРЪ.

Слѣдъ Самуила на 13-й Септемвр. възлѣзе на прѣстола сынъ му Радомиръ, който ся наричяше и *Гавріилъ;* той управлявà Българско-то царство само еднѫ годинѫ. Въ негово врѣмя проводена-та отъ Самуила Българска войска въ Солунъ понеже надви на тамошній управитель, то Василій ся разсьрди и забра съвсѣмъ варварскы да опустошява Българскѫ-тѫ дьржявѫ. Той ся отправи камъ Струмицѫ, а пò-напрѣдъ проводи Θеофилакта съ единъ пълкъ да изгори оградыты, що бѣхѫ по планинѫ-тѫ около тоя градъ. По негово певеленіе войда-та отиде, нъ щомъ пристигна до оградѫ-тѫ, тукашна-та Българска стражя го заобиколи въ едно тѣсно мѣсто, та изби всичкы-ты му дружина, между които и самъ Θеофилактъ падна мьртавъ. Кога ся научи за това Императоръ-тъ, дострашя го да непострада и той сѫще-то, та промѣни пѫтя си; той отиде въ Загорѫ, дѣто съ измамѫ прѣвзе крѣпостный градъ Мелеșикъ: защото проводи пò-напрѣди служителя си Сергіа, та излъга съ свое-то краснорѣчіе сбраны-ты въ него Българы и тіи му ся прѣдадохѫ своеволно. Слѣдъ малко врѣмя и градове Прилепъ и Стипіонъ паднѫхѫ въ Гърцкы рѫцѣ.

Въ истѫ-тѫ годинѫ (1015) Българе-ти въ Ви-

ператоръ Михаилъ остави свои управители въ България и върна ся въ Цариградъ съ много робы, между които бѣше и Деліанъ и Ибасъ. Това ся случи въ **1041** годинѫ.

Отъ това врѣмя послѣ Българія ся управлява, както и по-прѣди отъ Гърцкы князове или управители, отъ които първи сѫ были: *Никифоръ, Гараншинъ, Доміанъ, Даласенъ, Никифоръ, Бріенъ.* Нъ Българе-ти, ненаучени да ся покорявать на чюждѫ власть, много пѫти дигахѫ потерѭ възъ Грьцы-ты, а особно въ **1071** г. ся поддигнѫхѫ, та си отнѣхѫ нѣколко мѣста и поставихѫ си за царь *Бодина,* сынъ на единъ Българскый управитель, Михала. Бодинъ събра Българскѫ войскѫ, та ся би доволно врѣмя съ Гърцы-ты; нъ най-сѣтнѣ при мѣсто, нарѣчено Таоніумъ, Българе-ти изгубихѫ, та Бодинъ заедно съ начялницы-ты си ся улови и быде заточенъ въ Антіохыѭ. Оттогази Българе-ти останѫхѫ пакъ подъ власть на Византійскы-ты Императоры до **1186** г. отъ когато Българія захваща пакъ да ся освобождава и достигна до първѫ-тѫ си славѫ, както щемь видимь за това изъ слѣдуѭщыа періодъ на Българскѫ-тѫ Исторіѭ.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЬРТЫЙ.

Отъ освобождаванѥ-то на Българско-то царство до прѣвземанѥ-то му отъ Турцы-ты.

(1190-1481 г.)

Въ тоя періодъ ни ся прѣдставя вторый славенъ вѣкъ на Българско-то царство, кое-то у онова

врѣмя съвременно съ възобновленіе-то си чюдно ся усили и достигна да бѫде една отъ най-силны-ты Държявы въ Европѫ. Въ това врѣмя глядаме книжнинѫ-тѫ у него да ся развива по̀-добрѣ и зари-ты отъ просвѣщеніе-то още по̀-ясно да освѣщавать Българскыа народъ; съ еднѫ рѣчь, всичко у Българіѭ глядаме да отива на по̀-добрѣ до тогава, додѣто сѫществува̀ съгласіе, а щомъ зе да изчезва то изъ неѭ, Българска-та сила и слава наченва да ся изгубва и царство-то захваща да клони на паданье, додѣ най-сѣтнѣ стана жьртвѫ на несъгласіе-то и Българскый народъ оттогази остана подъ власть на Османскы-ты Султаны.

ВЪЗОБНОВЛЕНІЕ НА БЪЛГАРСКО-ТО ЦАРСТВО.

Главна причина на послѣдне-то *възобновленіе на Българско-то Царство* е было едно вѣроисповѣдно движеніе у Българскый народъ и първо условіе за да ся възроди изново Българія е былъ отвореный въ онова врѣмя въпросъ за нейнѫ-тѫ духовнѫ независимость. *) За рѣшеніе на тоя въпросъ съ Гърцы-ты, отъ Българскѫ странѫ быдохѫ позвани двама братія, Князове *Асѣнь* (Ясенъ) и *Петръ*, та прѣдпріехѫ тѫѭ успѣшнѫ борбѫ, която ся увѣнчя отъ тѣхъ съ побѣдоносны вѣнцы. — Гърци-ти откакъ бѣхѫ усвоили Българы-ты и наложили бѣхѫ имъ гражданскѫ-тѫ си власть, по едно врѣмя имъ ся по-

---

*) С. П-ва Бълг. Книж. Год. 1 брой 2 Јуніа.

иска да имъ натоварять и духовнѫ-тѫ си власть. По тѫѭ причинѫ тіи забрахѫ да нарушявать и да унищожявать независимость-тѫ на Българскѫ-тѫ Јерархіѭ, коѭто благочестивый царь Борисъ основа и постави независимѫ, както отъ Царегр. Патріархъ, тъй и отъ Римъ-Папѫ, и която ся задържя дори до само-то падание на Българіѭ подъ Византійскѫ власть. А за да си постигнѫть това намѣреніе, Гърци-ти трѣбваше да махнѫть Българскый языкъ изъ черквы-ты, да затривать Българскѫ-тѫ книжевность и да гонять нейны-ты защитницы сѫще тъй, както Римъ-Папа гоняше Славянскы-ты (Българскы-ты) книгы и Священницы изъ черквы-ты въ Моравіѭ, спорядъ както видѣхме за това въ врѣмя-то на седъмь-тѣхъ почетницы.

И тъй Българе-ти, притѣснени и угнѣтени както откъмъ гражданскѫ странѫ, тъй и отъ духовнѫ, едвамъ можяхѫ вече да търпять тяжко-то гърцко иго. На това отгорѣ народно-то ни прѣданіе, което въ память-тѫ народнѫ е свързано съ възрожденіе-то на Българско-то царство въ XII вѣкъ, казва, че въ това усилно врѣмя живѣлъ въ Търново Св. Иванъ, Българскый Патріархъ, който съ голѣмо нетърпѣніе глядалъ озлобленіе-то на Българы-ты отъ Гърцкѫ странѫ; заради това той непрѣстанно проливалъ сьлзы и молилъ ся Богу да избави Българскыа народъ отъ Гърцко-то робство. И тъй въ единъ день, додѣто ся молилъ тоя святецъ, явилъ му ся Св. Великомученикъ Димитрій и му казалъ: „Поменѫ Богъ домъ и родъ царей Българскыхъ и

посла мя съ заповѣдь да благовѣстишь възобновленіе-то на Българско-то царство и да миропомажешь на царство Асѣня: Господь ще бѫде съ него и ще въздигне скыптръ-тъ на Българско-то царство.“ Тогази Патріархъ-тъ, спорядъ повеленіе-то на Небеснѫ-тѫ Волѭ, призъва изъ Влашко два-та братія Асѣня и Петра, които происхождахѫ отъ колѣно-то на Радомира, сына Самуилова, а за спомянъ на това, каза да ся съгради въ Търново единъ великолѣпенъ храмъ, во имя на Св. Великомученика Димитрія. За освященіе-то на тоя храмъ той повыка всичкы Българскы Епископы и много народъ, а послѣ откакъ ся свърши тоя обрядъ, Патріархъ-тъ каза на народа, какво му е повелено отъ Бога, чрѣзъ Св. Димитріа, да вѣнчее Асѣня за Българскый царь; и тъй зе вѣнецъ и багряницѫ, та вѣнчя Асѣня за царь въ Българіѭ. Тогази въсхыщенный народъ отъ радость велегласно извыка: *Да живѣе Асѣнь Царь на многая лѣта; Асѣню царю Българскому многая лѣта: и Ивану Блаженнѣйшему Патріарху Търновскому и всяя Българіи многая лѣта.*

Слѣдъ това раздаде ся гласъ изъ народа, какво самъ Богъ изволилъ да проводи Св. Димитріа да каже на Българы-ты за да земѫть орѫжіе, та да истребять Гърцы-ты изъ земѭ-тѫ си и тъй да си добыѭть волность-тѫ. Тая благопріятна за народа вѣсть веднага ся пронесе по цѣлѫ Българіѭ, та врѣдомъ ся распалихѫ духове-ти и за малко врѣмя ся появи въстаніе, на което първъ примѣръ подаде Търново.

АСѢНЬ I.

Въ **1186** г., когато ся въцари Асѣнь първый, изеднъжь видѣ подъ народный прѣпорецъ събранѫ доволно Българскѫ войскѫ, коѭ-то той заедно съ по̀-малкыа си братъ Петра трѣбваше да поведе противъ непріятеля, за освобожденіе на отечество-то си. Тогази изново ся захванѫха пакъ кървавы борбы между Българы и Гърцы. Двама-та братіе, освободитилие на Българіѭ, най-първо изгонихѫ всичкы Гърцы изъ Българскѫ-тѫ земѭ, та освободихѫ царство-то, а послѣ нападнѫхѫ, та опустошихѫ Тракіѭ. Тогавашній Императоръ Исаакъ излѣзе самъ съ голѣмѫ силѫ насрѣщѫ имъ и принуди гы да ся оттеглять въ прѣдѣлы-ты си. Слѣдъ това Асѣнь и Петръ за да ся приготвять и усилять по̀-добрѣ, минѫхѫ въ Влашко, та умножихѫ войнство-то си, като намѣсихѫ въ него и Власи, послѣ ся върнѫхѫ въ Българіѭ, отдѣто пакъ нападнѫхѫ на Гърцы-ты въ това врѣмя, когато послѣдни-ти си мысляхѫ, че Българе-ти сѫ вече надвити, та щѫть мирувать. Тагава Исаакъ пакъ проводи войскѫ срѣщѫ Българы-ты, нъ Асѣнь разби еднѫ-тѫ ѝ чясть, а осталѫ-тѫ принуди на бѣгъ. На другѫ-тѫ годинѫ **(1188)** прѣзъ пролѣть-тѫ Императоръ-тъ самъ дойде съ другѫ войскѫ, коѭто присъедини съ онѫѭ, що прѣзимува при Българскы-ты прѣдѣлы и удари на крѣпостный градъ *Любицъ*, когото държя цѣлы три мѣсяцы обиколенъ, па най-сѣтнѣ, безъ да го прѣвземе, быде принуденъ отъ Асѣня да ся върне въ Ца-

риградъ; нъ тукъ додѣ прѣминуваше съ войскѫ-тѫ си тѣснины-ты отъ Старѫ-Планиинѫ, Българе-ти нападнѫхѫ отгорѣ му, та избихѫ почти всичкѫ-тѫ му войскѫ, а самъ той едва можя да избѣгне живъ. Въ тѫіѫ побѣдѫ Българе-ти прибрахѫ всичко-то негово богатство и изловихѫ робы, колко-то Гърци бѣхѫ остали живи. Слѣдъ това поразяваніе на Гърцы-ты стана миръ, спорядъ условія-та на който Асѣнь трѣбваше да проводи най-малкыа си братъ *Ивана* за залогъ въ Цариградъ (1188 г.). Отъ тоя миръ Българско-то царство ся утвърди вече и простираше ся тогава по всичкѫ Българіѭ и въ Влашко; за това Българе-ти имахѫ и Власи въ воинство-то си.

Въ разстояніе на четыре-тѣ мирны годины, Асѣнь ся занимавà съ наряждане вѫтрѣшни-ты дѣла на Царство-то си; въ това врѣмя той трѣбаше да прѣгляда образа отъ правленіе-то си и да го постави на оня добрый порядъкъ, какво-то бѣше въ славный вѣкъ Симеоновъ. При това той насърчяше *Θеофилакта*, Търновскый Патріархъ, да ся старае за развитіе-то на Българскѫ-тѫ Книжнинѫ, коя-то не пò-малко дѣлатели трѣбва да е имала тогава, отъ колко-то въ Царъ-Симеоново врѣмя. Отъ списатели-ты въ Асѣнево врѣмя първъ е былъ Блаженнѣйшій Патріархъ Θеофилактъ, който е написалъ разны съчиненія връхъ Латины-ты; нему отдавать и житіе-то на Тивеѣріополскы-ты мѫченицы. Вторый по него е былъ *Евтимій*, Патріархъ Търновскый, който е списалъ житіе-то на Св. Петкѫ,

освѣнъ тыя и мало е и другы Българскы списатели, на които имена-та още не ни сѫ открыты.

Между тыя Асѣнь е струвалъ и много добродѣтелны и богоугодны дѣла: той въздвигнѫлъ много черквы, училища и монастыры, както въ държавѫ-тѫ си, тъй и въ Св. Горѫ; опрѣдѣлилъ да ся дава на бѣдны-ты мылостинѭ изъ царскы-ты съкровища. Асѣнь заповѣда по всичкы монастыры, въ Св. Горѫ да ся чете по Българскы, дѣто напрѣдъ ся е извършвало богослуженіе-то на Гърцкый языкъ; тъй сѫще и въ Влашко въведе Българскый языкъ по черквы-ты, въ които пó-напрѣдъ ся чело по Латинскы: зачтото Власи-ти до тогази сѫ държяли Римо-католическо вѣроисповѣданіе, та Асѣнь стана причинѫ за да прѣминѫть въ Православіе-то. Той гы накара, да ся учять и на Българскѫ книгѫ, та освѣнь дѣто четяхѫ въ черквы-ты си по Българскы, нъ и въ правителственны-ты си подлози до скоро употрѣблявахѫ Българскый языкъ.

Въ **1192** г. заключеный миръ съ Грцы-ты ся развали, защо-то Българе-ти бѣхѫ навлѣзли, та опустошявахѫ Гърцкы-ты земи. Тогази Императоръ Исаакъ излѣзе съ войскѫ ядосанъ насрѣщѫ имъ, нъ тіи разбихѫ войскѫ-тѫ му и на малко остана да утрепѭть и него. Другѫ-тѫ годинѫ Асѣнь пакъ отиде въ Гърцкѫ-тѫ землѭ, та прѣвзе много мѣста, нъ слѣдъ малко врѣмя Гърци-ти пакъ си гы отнѣхѫ. Въ **1194** г. Исаакъ проводи пълководеца си Јоанна за да изгони съвсѣмъ Българы-ты изъ Гърцкѫ-тѫ землѭ; нъ Асѣнь и нему надви при Аркаді-

ополь, като му истрепа всичкѫ-тѫ войскѫ. Кога ся извѣсти за тѫѭ побѣдѫ Иаакъ, събра голѣмѫ войскѫ, освѣнь това повыка и Маджяры-ты на помощь и бѣше вече готовъ да тръгне: нъ въ това врѣмя негови-ти противници го свалихѫ отъ прѣстола и хвърлихѫ го въ тьмницѫ, а на негово мѣсто поставихѫ брата му Алексіа. Въ тоя случай въ Цариградъ станѫхѫ голѣми смѫщенія, а отъ това Българе-ти ся ползувахѫ, та завоевахѫ много мѣста въ Тракіѭ и Македоніѭ.

Кога възлѣзе на Византійскый прѣстолъ Алексій, поиска да въспре Българскы-ты опустошителны нападанія въ Имперскы-ты областы, заради това проводи посланницы да искать отъ Асѣня миръ; нъ Българскый царь гърдо отказа прѣдложеніе-то на новый Имперторъ. Тогази Алексій ся разсърди, та проводи военачялника си Исаака и другы воеводы съ 27,000 душь войскѫ за да си отмьсти на Българы-ты; зарады това и Асѣнъ отъ своѭ странѫ пакъ поведе войскѫ-тѫ си на срѣщѫ имъ за камъ Амфиполисъ и въ пристиганье-то си до Сересъ опустоши и завоева околны-ты му мѣста. Близу при тоя градъ Гърци-ти ударихѫ на Българы-ты; нъ и тука Гърцка-та честь пакъ непоработи: по̀много-то имъ войны погынѫхѫ отъ Българскыа мечь, та весма малко отъ тѣхъ можяхѫ до ся избавять укрыти въ Сересъ, а военачялникъ-тъ имъ Исаакъ живъ падна въ рѫцѣ на Асѣня, който заповѣда да го турять въ желѣза и да го отведѫть въ Търново.

Слѣдъ тѫя побѣдѫ Асѣнь ся върна въ столицѫ-тѫ си, дѣто слѣдъ малко го постигнѫ нечяяна смърть, за коѭ-то въ толкози страшны боеве нинакъ немареше. Ето какъ станѫло това: Грьцкый воивода Исаакъ въ робство-то си като неможяше да си отмьсти друго-яче на Асѣня, той подбуди отъ Българскы-ты велможи едного, на имя *Иванко,* да убіе Асѣня, та да ся въцари той на мѣсто-то му. Иванко приказва за това на свои-ты братія, които такожде бѣхѫ на чинъ въ Търново, и на другы свои пріятели и споразумѣва ся съ тѣхъ за да убіѭть царя, та да ся въцари той; а освѣнь тыя Иванко сполучи да прѣльсти и привлече на помощь въ прѣдпріятіе-то си и царскѫ-тѫ дьщерѭ, коѭ-то лъжеше съ обѣщеніе, че ще ѭ направи Царицѫ. И тъй ся състави противъ царскый животъ тайно съзаклятіе, което най-сѣтнѣ ся откры. Кога ся научи Асѣнь за това, повыква Иванка еднѫ вечерь при себе си и заповѣда да го убіѭть; нъ Иванко тоя чясъ изважда скрытыа си ножь и впуща ся, та пробожда злѣ Асѣня, който и умрѣ въ сѫщѫ-тѫ нощь! Въ тоя случяй и мнозина царскы стражяре паднѫхѫ мьртви отъ Иванковы-ты хора, които бѣхѫ обигърнѫли царскыа палатъ. И тъй Иванко стана Господаръ въ Царскыа дворъ, а слѣдъ малко и на цѣло Търново (**1195** г.).

Кога ся научи Петръ за нечяяннѫ-тѫ братовѫ си смърть, веднага нападна съ царскѫ-тѫ войскѫ на убіеца, та разби защитницы-ты му и отнѣ Търново, а Иванко едвамъ можи да избѣгне съ братія-та си и

да намѣри прибѣжище въ Цариградъ. Асѣнь царува само девять годины. Той остави слѣдъ смърть-тѫ си двама сынове, малкы на възрать, та заради това слѣдъ него възлзе на прѣстола братъ му

ПЕТРЪ III.

Тоя Българскый царь, откакъ покорилъ подбудены-ты отъ Иванка противницы, спорядъ както свидѣтелствува нашь единъ народенъ памятникъ, царувалъ е 6 годины и то мирно отъ вънкашнѫ странѫ; само откамъ Иванка е ималъ по нѣкой пѫть безпокойствія, кои-то най-сетнѣ го довьршихѫ, както и брата му: защото и него ненадѣйно погуби пѫкъ нѣкой си Българинъ, подбуденъ пакъ отъ сѫщіа братовъ му убіецъ. Слѣдъ смърть-тѫ Петровѫ въцари ся пò-малкыа му братъ Иванъ, който още въ разваляніе-то на мира съ Гърцы-ты бѣше побѣгнѫлъ изъ Цариградъ, дѣто бѣ заложенъ, и дошьлъ бѣ въ Търново при братія-та си, които го имахѫ за найпървъ съвѣтникъ въ свое-то правленіе.

ИВАНЪ.

Иванъ или Иваница, нарѣченъ и *Калоиванъ*, прія правленіе-то на Българско-то царство въ **1201** г. Първа-та грыжя на тоя Господаръ бѣ да утвьрди мира въ Държявѫ-тѫ си и да ѭ постави въ безопастность: защото въ оныя времена тя много страдаеше отъ крьстоносны-ты войскы, които идяхѫ отъ Западъ за въ Јерусалимъ да ся біѭть съ Турцы-ты за да отнѣмѫть святы-ты мѣста. Тія Крьстоносци, на които

главни побудителю бѣхѫ Папы-ты, кога имъ ся случваше да минувать прѣзъ Българіѭ, влизахѫ въ неѭ като въ землѭ еретическѫ, та правяхѫ голѣмы лошевины: обирахѫ черквы; съблачяхѫ монэстыры; разграбгахѫ села; съ еднѫ рѣчь — опустошявахѫ всичко, щото имъ ся испрѣчеше прѣдъ очи-ты. Заради това Българе-ти много пѫти трѣбваше да подигать потерьѭ връху имъ и да ся біѭть съ тѣхъ; по тѫѭ причинѫ и царь Иванъ въ **1203** г. проводи посланникъ до Папѫ Инокентіа **III**, който бѣ душя на религіозны-ты и политическы стремленія въ онова врѣмя, та искаше да ся спріятели съ него; а за това Иванъ употрѣби еднѫ политикѫ *), съ коѭто го увѣ-

---

*) **Това даде поводъ на Папскы-ты легенды да казвать, че ужь Българскый царь искалъ отъ Римъ-Папѫ да му проводи Кардиналъ за да го *вѣнчее* на царство още и да направи *Патріаръ* Търновскаго Архіепископа, Василіа Загорскаго, като че ли Българскы-ты царю до тога не были още вѣнчяни на царство и че Българе-ти нѣмахѫ Патріархъ. Нъ ные видѣхме вече, че Българе-ти си имахѫ въ Трьново Патріарха Ивана, който вѣнчя на царство Асѣня I въ новосъзиданѫ-тѫ черквѫ на Св. Вел. Димитріа; а противъ това Иванъ нѣмаше никаквѫ нуждѫ отъ да иска вѣнецъ и Патріархъ отъ Папѫ Инокентіа III. Освѣнъ това Българска-та Jерархія установена отъ Бориса, и усилена отъ Симеона, тя е была всякога самостоятелна и независима. Заради това и послѣ паданье-то на Българско-то царство, когато Гърци-**

ряваше, че ужь желае да сближи независимѫ-тѫ Българскѫ Православнѫ Черквѫ съ Римо-католическѫ-тѫ.

Тъй и трѣбваше да направи Българскый царь съ Папѫ-тѫ за да упази царство-то си въ онова врѣмя отъ Крьстоносцы-ты; защото бѣхѫ много посилени, та както Французи-ти отъ тѣхъ нападнѫхѫ тогази на Византійскѫ-тѫ Имперіѭ и прѣвзяхѫ Цариградъ, въ който поставихѫ за свой царь *Балдуина,* тъй сѫще можяхѫ да направять пакъ другы и съ Българіѭ. Това даде поводъ да ся отворять сходства измежду Тьрново и Римъ, на които пріятелства-та станѫхѫ толкози тѣсни, щото Папа-та глядаше на Българы-ты като на чяда, готовы веке да ся присъединять съ Римскѫ-тѫ Черквѫ, майкѫ на Католицы-ты, която още отъ покрьщаваню-то имъ (на Българы-ты) всякакъ ся е мѫчила, а и до

ти поискахѫ да усвоять и Българскѫ-тѫ Јерархіѭ, видѣхме, че тя быде причинѫ да станѫть Българе-ти на кракъ, та покрай неѭ освободихѫ и себе си отъ граждански наложено-то имъ Грьцко иго. Слѣд. Българскый народъ открай — още отъ покрьщеніе-то си еималъ своѭ-тѫ самостоятелнѫ народнѫ Јерархіѭ и всякога е былъ готовъ да си пролива кръвь-тѫ за нейнѫ-тѫ независимость; защото е зналъ, че само народно-то му Духовенство може да го учи по природныа му языкъ на Вѣрѫ, на законъ Божій, на нравственность, още и да му вдѫхва любовь камъ всичко онова, щото е Българско-народно.

днѣсь още ся старае да гы подчини подъ духовнѫ-тѫ си власть; безъ обаче да знае, че въобще Българскый народъ, както тогази тъй сѫще и днѣсь гляда на Католицы-ты като на еретицы.

Освѣнъ безпокойствія-та отъ странѫ на Крьстоносцы-ты царь Иванъ, както братія-та му Асѣнь и Петръ, и той е былъ обезпокояванъ отъ цареубіицѫ-тѫ Иванка и брата му Митра: защото были съставили нѣколко дружина съ намѣреніе да идѫть да ся біѭть и да правять пакости на царство-то въ Българіѭ; нъ прѣди да влѣзе Иванко тукъ, быде уловенъ отъ Гърцы-ты за лоши-ты си работы и затворенъ въ тьмницѫ, дѣто и умрѣ отъ тяжкы мѫкы. А братъ му Митръ бѣше отишьлъ въ Россіѭ за да повыка на помощь Руссы-ты, та съ тѣхъ да нападне на Българско-то Царство. И тъй съ нѣколко Руссы влѣзе въ Българіѭ и забра да прави голѣмы пакости; нъ и той както брата си заплати съ своя животъ за лошевины-ты си: защото Иваница нападна съ войскѫ-тѫ си на Руссы-ты, та гы изгони, а Митра улови живъ и наказа го съ лютѫ смьрть.

Въ **1204** г., кога ся въцари Фландрійскый контъ Балдуинъ въ Цариградъ, Иванъ му проводи отъ своѭ странѫ посланникъ за да му честити царство и да иска пріятелство-то му; нъ Балдуинъ съ прѣзрѣніе прія Българскый посланникъ и гърделиво му каза, какво Българскый царь самъ трѣбва да дойде, та да му ся покори като на Французскый Императоръ, а не да му провáжда посланникъ. Тыя неговы гърделивы думы направихѫ го на скоро да си изгуби жи-

вота, а освенъ това и новосъставено-то Французско царство да пострада злѣ отъ Българско-то орѫжіе: защото откакъ ся върна посланникъ-тъ въ Българіѭ, та приказа Ивану гърделивыа отговоръ Балдуиновъ, той ся разлюти и веднага заповѣда да ся съберѫть всичкы-ты му войскы и да ся приготять за бой. Въ това врѣмя Латине-ти (Французи и Италіане) бѣхѫ завладѣли много мѣста въ Тракыѭ, а въ Македоніѭ бѣхѫ прѣвзели Солунъ съ околны-ты градове, та бѣхѫ съставли Солунско Кралство, на което краль-тъ бѣше *Мантфератъ,* а освѣнъ това тіи бѣхѫ влѣзли и въ Пелопонезъ и намѣрявахѫ да обьрнѫть орѫжіе-то си и на другы страны, дѣто Гърци-ти бѣхѫ могли да ся удържять. Латини-ти можяхѫ свършено да постигнѫть намѣреніе-то си, ако да ся не бѣ появилъ ненадѣйно Иванца върху имъ, та да гы порази като страшенъ грьмъ и да гы направи да изгубять всичкы земи, що бѣхѫ прѣвзяли отъ слабы-ты Гърцы, отъ които многома бѣхѫ прибѣгнѫли при Българскыа царь да му ся молять да имъ помогне за да си отнѣмѫть земи-ты съ обѣщаніе да бѫдѫть послѣ неговы подданници.

Слѣдъ малко врѣмя, Българскый царь откакъ ся приготви добрѣ, тръгна камъ Одринъ (Едрене), дѣто слѣдъ малко пристигна и Балдуинъ съ своити Французы и ненадѣйно видѣ да ся развѣва Българскый прѣпорецъ. Послѣ два дни двѣ-тѣ непріятелскы войскы излѣзохѫ на бойно поле и борба-та ся захвана съ еднаквѫ распаленость и отъ двѣ-тѣхъ страны и свърши ся съ едно най-ужясно кръвопро-

ливно сбиванье, въ кое-то Българско-то оржжіе възторжествува. Тукъ наши-ти одьржяхж славнж побѣдж надъ Французы-ты; повече-то отъ послѣдни-ты паднжхж мьртвы и мнозина ся зехж робы; първи-ти имъ контове и чиновници изгубихж живота си, а самъ Балдуинъ падна робъ въ ржцѣ на оня Българскы царь, когото той за нищо нещяше да припознава едно врѣмя. Тогази Иванъ заповѣда да турять Балдуина въ желѣза и заедно съ нѣколцинж отъ неговы-ты хора да го отведжть въ Търново, дѣто быде хвьрленъ въ тьмницж. Това ся случи на 1205 год. 3. Апр.

Слѣдъ тжѭ побѣдж Иваница прѣвзе гр. Пловдивъ, а въ Македоніѭ завоева градове Сересъ, Вереѭ и другы, па остави нѣколко отъ войскж-тж си да вардять прѣвзеты-ты мѣста, а самъ съ остало-то си воинство ся върна съ побѣдоноснж славж въ Българіѭ. Тогази подъ Французскж власть бѣхж остали само Цариградъ, Родосто и Силивріѭ; заради това, колкото отъ Французы-ты сполучихж да ся избавять отъ Българскыа ножь, въ боя при Едрене, побѣгнжхж въ Родосто, дѣто бѣхж ся скрыли отъ страхъ и другы Французи, надошли изъ разны страны: защото въ това время Българско-то оржжіе до толкось гы бѣ наплашило на всѣкждѣ, щото мнозина отъ тѣхъ и изъ Цариградъ побѣгнжхж въ отечество-то си, за да ся избавять отъ Българы-ты, додѣ не сж нападнжли и на столицж-тж. Слѣдъ пораженіе-то Балдуиново, остали-ти Французи въ Имперіж-тж на негово мѣсто поставихж си за царь *Ханри*,

който незабавно писа въ Западъ да му проводять помощь. При това и събрани-ти въ Родосто Французи, кога ся научихѫ, че Българскый царь ся прибралъ въ столицѫ-тѫ си, съединихѫ ся съ Гърцы-ты, та нападнѫхѫ на нѣколко отъ прѣвзеты-ты мѣста и сполучихѫ да гы отнѣмѫть. Кога ся извѣсти за това Иванъ, тось чясъ заповѣда да исколять, колкото Французи робіе имаше въ Търново, а пакъ Балдуину да отсѣкѫть главѫ-тѫ, рѫцѣ-тѣ и крака-та, послѣ да хвьрлять тѣло-то му въ единъ трапъ, дѣто го изяли псета-та. Приказва ся, че и балдуинова-та кратуна, както никифорова-та, ся е позлатявала и посребрявала за да служи вмѣсто чяшѫ на царскѫ-тѫ трапезѫ.

Послѣ това Иванъ тръгна съ войскѫ-тѫ си срѣщѫ Французы и Гърцы и нападна съ голѣмѫ ярость на тѣхъ, та безмилно би и едны-ты и другы-ты: тука Гркъ Французинъ безъ пожялѫ трѣбваше да мре подъ ножя на распаленыа Българинъ. А колкото градове прѣвзехѫ въ тоя бой Българи-ти, царь-тъ заповѣда да имъ развалять твьрдины-ты, каквото да немогѫть вече Французи-ти да гы прѣвзимать. Въ това время сѫ разорени отъ Българы-ты много градове, а именно: Филипополь (Пловдивъ), Ираклія, Траянополь, Макрумъ, Клавдіополь, Мосинополь и другы много, а колкото робіе ся уловихѫ отъ развалены-ты градове, Иваница гы прѣсели въ Влашко, защото бѣ праздна тая земя.

Гърци-ти, като глядахѫ, че Българскый царь злѣ гы гони и поражява, съгласихѫ ся съ Французы-

ты да му ся опрѫть мѫжкы и затова си поставихѫ за Господарь *Теодора Бранаса*, комуто Французи-ти дадохѫ да управлява Едрене и Димотикѫ. Кога ся научи за това Иванъ, веднага отиде, та обиколи Димотикѫ, а Гърци-ти, като ся видѣхѫ въ тѣсно, хванѫхѫ да ся катерять по стѣны-ты и да ся молять на Българскыа царь да гы прости съ обѣщанія, какво щѫть му ся покорять. А кога видѣхѫ, че Иваница не ще да имъ чюе молбѫ-тѫ, тайно провождать да искать помощь отъ Ханры, който събра голѣмѫ войскѫ и отиде камъ Димотикѫ противъ Ивана. Тогази Иванъ, за да си поправи и приготви по̀-добрѣ войскы-ты, дрыпва ся отъ града. Въ това время *Ѳеодоръ Ласкаръ*, царь на Гърцы-ты въ Азіѭ, проводи до Ивана посланникъ за да свържять съѭзенъ договоръ противъ Французы-ты (**1207**). Българскый царь ся склони на прѣдложеніе-то му и договоръ-тъ стана по тыя условія: Българе-ти да ударять откамъ Европейскѫ странѫ, а Гърци-ти откамъ Азіятскѫ. Заради това Иванъ събра всичкы-ты си войскы и раздѣли гы на два дѣла, отъ които единый проводи камъ Цариградъ, а другыа поведе съ себе си камъ Едрене; нъ Ласкаръ на-скоро развали договора съ Българы-ты и направи миръ съ Французы-ты. Тогази Иванъ, като ся научи за това, остави Едрене и щяше да ся върне въ Българіѭ, а понеже въ това время му донесохѫ главѫ-тѫ на Солунскый краль *Монферата*, когото проводена-та Българска войска около Солунъ побѣдила, то Българскый царь намысли друго: да иде въ Солунъ, та да покори съвър-

щенно тамошне-то кралство, каквото да му непрѣчи, а оттамъ послѣ да нападне на Цариградъ. И тъй стана, та отиде и обиколи Солунъ; нъ тукъ въ еднѫ нощь отъ напраснѫ болѣсть умира на легло-то си. По тѫѭ жялостнѫ случкѫ Българе-ти лишени отъ главныа си прѣдвотитель-Царя, върнѫхѫ ся въ Българіѭ.

Както нѣкога Крумова-та и Симеонова-та смьрть, тъй и Иванова-та сега станѫла за чюдо на Гърцы-ты и Латины-ты, които бѣхѫ извадили прикаскѫ да казвать, че ужь Св. Димитрій Солунскый ся явилъ на-сънѣ Ивану врьхъ бѣлъ конь и забилъ копіе-то си въ сьрдце-то му. — Отъ тыя таинственны прѣдвѣщанія и извънестественны явленія, измыслены отъ суевѣрнѫ-тѫ Гърцкѫ главѫ още и Латинскѫ, человѣкъ лесно може да сѫди, какъвъ страхъ сѫ задавали Българскы-ты царіе на Гърцы и Латины, въ онова время. —

БОРИЛЪ или БОРИСЪ II.

Слѣдъ смьрть-тѫ Ивановѫ, трѣбваше да наслѣди прѣстола Иванъ Асѣнь II, по̀-голѣмый сынъ на Асѣня I, нъ *Борилъ*, сынъ на Ивановѫ-тѫ сестрѫ, чрѣзъ сродницы-ты си въ царскыа дворъ, сполучи да земе правленіе-то на Българско-то царство (1207 г.) и, за да ся утвьрди още по̀-добрѣ на прѣстола, той ся ожени за лелѭ си, вторѫ сестрѫ царь-Ивановѫ.

Тоя Българскы царь ако и да мразяше тъй Латины-ты и Гърцы-ты, както и прѣдшественникъ-тъ му, нъ той не быде толкова честитъ въ боя срѣщѫ

тѣхъ, както него. По едно время той поведе войскы-ты си срѣщѫ Французы-ты и нападна на царство-то имъ, нъ тѣхный царь Ханри разби силы-ты му и въ разстояніе единъ мѣсяцъ отнѣ много градове, които Иваница бѣ завладалъ (1208 г.). Тогази Борилъ като видѣ, че му непомогна честь-та, както ся надѣяше, заключи миръ съ Ханри, съ когото послѣ ся и сроди, като му даде братовчедкѫ си за женѫ.

Въ время на тоя царь Богомили-ти бѣхѫ прѣодолѣли въ Българіѭ, та става нарочно противъ тѣхъ съборъ, на който ся и наказахѫ нѣколкомина отъ тыя еретицы.

Борилъ не е можялъ да остане за всякога миренъ и да удьржи до много время неправедно отнятѫ-тѫ коронѫ: нейны-ты наслѣдници — *Иванъ Асѣнь* II и *Александръ*, лишени отъ право-то си за наслѣдіе-то ѝ, подигнѫхѫ ся да си ѭ отнѣмѫть. Заради това тіи отидохѫ въ Россіѭ, дѣто имъ ся даде доволно помощь отъ войскѫ, та нападнѫхѫ на Борила и още въ пьрво-то сраженіе го побѣдихѫ и прѣвзехѫ по̀-голѣмѫ-тѫ чясть отъ царство-то му. Послѣ това Иванъ Асѣнь II достигна и до Тьрново, та го обиколи и дьржя въ обсадѫ цѣлы 7 годины. Най-сѣтнѣ жителие-ти отъ столицѫ-тѫ, като неможяхѫ вече отъ гладъ да тьрпять повече время обсадѫ-тѫ, отворихѫ порты-ты на Асѣневы-ты сынове, и тіи тържественно влѣзохѫ въ бащиный си домъ. Тогази Тьрновци припознахѫ за Господаръ Ивана Асѣня II, а Борилъ въ бѣганıе-то си изъ Тьрново, падна въ рѫцѣ на Асѣневы-ты хора и быде отве-

денъ при новый царь, кой-то заповѣда, та му извадихѫ очи-ты и хвьрлихѫ го въ тьмницѫ, дѣто и умрѣ.

ИВАНЪ АСѢНЬ II.

Иванъ Асѣнь II, сынъ пьрваго Асѣня, въцари ся въ **1217** г. Въ пьрвы-ты годины отъ царствуванıе-то си, той ся занимавà съ вѫтрѣшне-то уряжданіе на държавно-то си правленіе, защото бѣше много ослабнѫло то при немарливый Борилъ. А послѣ откакъ постави въ добръ порядъкъ всичкы-ты си вѫтрѣшни дѣла, тогази начна да дѣйствува пѫкъ за распространеніе на Българскѫ-тѫ държявѫ.

Асѣнь II испьрво ся сроди съ Французкый царь *Роберта*, като ся ожени за дьщерьѫ-тѫ на Маджярскыа краль, който водяше Робертовѫ сестрѫ. Въ **1228** г. Робертъ умрѣ, та остана на мѣсто-то му девятогодишный неговъ братъ *Балдуинъ* II; нъ защото бѣше още дѣте, Французи-ти трѣбваше да изберѫть и нѣкой управитель (регентъ) на малолѣтныа си царь. Заради това едни отъ тѣхъ избрахѫ за такъвъ Българскыа царь, защото, казвахѫ: „той е юнакъ и великодушенъ, та може да бѫде най-полезенъ пріятель на Държявѫ-тѫ ни, както въ противенъ случяй — и най-голѣмъ непріятель“, и тъй ся склонихѫ повече-то за него. Послѣ прѣдложихѫ за това Асѣню и молихѫ го да даде и дьщерьѫ си *Маріѭ* за женѫ на младыа имъ царь, а Българскый царь прія всичко това: защото такъво спріятеляванıе съ Французы-ты го улесняваше да біе Гърцы-ты и откамъ Европейскѫ

и откамъ Азіатскѫ странѫ; заради това и отъ двѣтѣ страны на-скоро ся подтвьрди сговора, спорядъ който, по край другы-ты условія, Асѣнь II ся обвьрзваше да отнѣме всичкѫ-тѫ земіѫ отъ Епирскыа краль, който бѣше іѫ прѣвзелъ отъ Французы-ты.

А между това нѣкои си отъ Французскы-ты пьрвенцы, които бѣхѫ правили много пакости на Балдуиновый братъ Роберта, уплашихѫ ся да не бы да ся усили Балдуинъ, като има за управитель Асѣня II, та да гы лиши отъ достоинство-то имъ; заради това тіи много ся противихѫ на това избиранье и най-сѣтнѣ развалихѫ договора съ Асѣня, та избрахѫ на Балдуина II за управитель Јерусалимскыа краль *Јоанна Бріена*. Тогази Асѣнь II ся разсьрди за безчестно-то постѫпянье на Французы-ты камъ него, и за да си отмьсти, той направи миръ съ Епирскыа краль, *Кюръ Ѳеодора* и даде дьщерьѫ си Маріѫ за женѫ на брата му Мануила. — Епирско-то кралство съ время бѣше много малко, нъ испослѣ ся уголѣми, когато прѣвзехѫ Гьрци-ти Солунско-то кралство отъ Французы-ты. —

Противъ сѫѭзный договоръ измежду Асѣня и Ѳеодора трѣбваше и двама-та заедно да нападнѫть на Французско-то царство, и на това Епирскый краль испьрво ся показа много съгласенъ, нъ испослѣ направи съвсѣмъ противно-то: той вмѣсто да удари на Французы-ты, обьрна орѫжіе-то си възъ Българы-ты, за то и Асѣнь го направи испослѣ да заплати много скѫпо за тѫѭ своѭ невѣрность. Той за да распали повече храбры-ты си войскары, заповѣда

да накачять на копія-та си написаный договоръ съ Кюръ Θеодора и тъй удари на Гърцы-ты. Бой-тъ ся захвана съ голѣмо кръвопролитіе: распалени-ти Българе като гладни лви ся спущахѫ възъ Гърцы-ты, та избихѫ и заробихѫ до кракъ Гърцкѫ-тѫ войскѫ, и самъ Кюръ Тодъръ падна робъ заедно съ женѫ си, сынове-ты си, дъщери-ты си и съ всичкы-ты си знамениты войводы, освѣнъ братъ му Мануилъ, който сполучи да побѣгне и да ся укрые въ Солунъ. Това ся случи въ 1230 г. Слѣдъ тоя бой Асѣнь прѣвзе много градове не толкова съ силѫ, колкото съ добро; а колкото роби бѣше уловилъ, отъ тѣхъ голѣмцы-ты задържя, а всичкы-ты другы освободи, та ся върнѫхѫ у дома си съ похвалны пѣсни камъ Българскый царь и съ това подбудихѫ желаніе у свои-ты съотечественницы да искать него за Господаръ. Послѣ това Асѣнь нападна на Французско-то царство, та завоева всичкы-ты градове около Цариградъ, и щяше да удари и на самѫ-тѫ столицѫ, ако да небѣхѫ го молили Французи-ти да гы остави съ обѣщаніе, да бѫдѫть подъ неговѫ власть и да му плащать дань. *) Тогази ве-

---

*) **Виждь въ книгѫ:** ***Нѣколко рѣчи о Асеню I и II*** **въ надписа на Асѣня II, който казва: тъкмо сѫщымъ градовомъ окрьсть Царѣдрадѣ и самаго того града държахѫ Фрѫзи, нъ и ты подъ рѫкѫ царства моего повиновахѫ сѧ, понеже иного царѧ неимахѫ развѣ мене и мноѭ ради дань своѭ исировараждаѭще.....**
(Г. С. Раковскаго).

ликодушный Българскый царь имъ устѫпи прѣвзяты-ты около столицѫ-тѫ градове за да си гы управлявать сами. Това великодушіе на Асѣня II отвори му порты-ты на много градове, както: Димотикѫ, Едерне, Волиръ, Сересъ, Прилѣпъ и Триполска Пелагонія, та му ся прѣдадохѫ. Той прѣмина послѣ цѣлѫ Тесаліѭ, влѣзе въ Епиръ и отиде до Драчѣ (Дурацо); оттамъ ся отправи камъ Албаніѭ, та прѣвзе мѣста-та, прѣзъ дѣто мина, а послѣ това отиде въ Сърбіѭ, дѣто также прѣвзе нѣколко мѣста, а най-сѣтнѣ, откакъ постави и наряди свои войводы съ войскы да пазять по всичкы-ты завладаны мѣста, върна ся съ побѣдоноснѫ славѫ въ Българіѭ. Въ това время той прѣдаде обладано-то отъ него Епирско кралство на зетя си Мануила да го управлява и постави го *Деспотъ* въ Солунъ.

Откакъ ся върна Иванъ Асѣнь II въ Търново, въздигнѫ великолепенъ храмъ въ имя на Св. 40-мѫченицы за памятникъ на славны-ты му побѣды противъ непріятеля; при това отпусти и заробены-ты, а само Кюръ Тодара задържя при себе и оставилъ бѣ го да живѣе свободно заедно съ домачядіе-то му; нъ по едно время, кога ся научи, че кюръ Тодъръ ся мѫчи да прави съзаклятіе противъ него, той повели, та го ослѣпихѫ.

Въ 1234 г. избраный отъ Французы-ты Јоанъ Бріенъ дойде въ Цариградъ да управлява малолѣтныа царь Балдуина II и подбуди Французы-ты да ся откажѭть отъ Асѣня и да му недавать нищо. Въ сѫще-то время *Јоаннъ Ватаесъ* Гърцкый царь отъ Никей-

ско-то царство въ Азія, имаше войнѫ съ Французы-ты, и понеже неможя да имъ надвіе, той прѣдложи съѭзенъ договоръ на Асѣня, който го прія съ благодареніе. Сговоръ-тъ ся заключи съ условія да ся испѫдять Французи-ти изъ Цариградъ, а подтвърди ся съ сгодяванѭ-то на Еленѫ, дъщерѭ Асѣневѫ съ Ѳеодора, сына Ватасовъ. Това Българско-Гърцко тѣсно спріятеляваніе зададе голѣмъ страхъ на Латины-ты въ Цариградъ, та быдохѫ принуждени да искать помощь отъ Западъ. На другѫ-тѫ годинѫ **(1235)** Ватасъ прѣмина съ войскѫ-тѫ си изъ Азіѫ, та прѣвзе Галиполь, дѣто дойде и Цариграскый Гърцкы Патріархъ, а слѣдъ малко время пристигна тукъ и Асѣнь заедно съ царицѫ Аннѫ, княгынѭ Еленѫ и Търновскый Патріархъ, та ся венчяхѫ младоженци-ти съ голѣмѫ славѫ и отъ два-та Патріарха. — Въ това время Българскый Патріархъ ся подтвърди отъ Гърцкый царь и отъ Цариградскый Патріархъ и даде му ся да има равенъ чинъ съ най-първыя Гърцкы Патріархъ. X

Послѣ това два-та царѭ поведохѫ свои-ты войскы, та навлѣзохѫ въ Французско-то царство и откакъ опустошихѫ много мѣста, нападнѫхѫ най-сѣтнѣ и на Цариградъ; тогази Французи-ти напрѣгнѫхѫ всичкы-ты си силы, та едвамъ можяхѫ да оттласнѫть нападатели-ты отъ столицѫ-тѫ си. Въ слѣдуѭщѫ-тѫ годинѫ **(1236)** Асѣнь приготви нѣколко отъ свои-ты корабы и заедно съ Гърцкы-ты отплувахѫ за Цариградъ; нъ тая Българско-Гърцка флота ся разби отъ Латинскѫ-тѫ, която на-скоро бѣше пристигнѫла

отъ Западъ. Двама-та съюзници, ако и да неможяхѫ да прѣвземѫть Цариградъ, нъ завладѣхѫ по̀-голѣмѫ-тѫ чясть отъ Французско-то царство. Въ тоя бой Асѣнь ся показа малко дѣятеленъ, защото прѣдвиждаше, че ако ся прѣвземе Цариградъ и да ся испѫдять Французи-ти, то на мѣсто-то имъ щѫть ся намѣстять Гърци-ти, които никога не сѫ были вѣрни на Българы-ты; заради това най-сѣтнѣ ся раздѣли отъ Ватаса и зе дъщерьѭ си да посѣди малко при него. А откакъ си отиде Асѣнева-та дьщеря при бащѫ си, породихѫ ся измежду Гърцы и Българы распры, които достигнѫхѫ до разваляню на съюзный имъ договоръ. Тогази Асѣнь ся остави съвсѣмъ отъ боя и отиде заедно съ дьщерьѭ си въ Търново. Кога ся научихѫ Французи-ти за оттеглюване-то на Асѣня отъ Гърцы-ты, молихѫ го да имъ иде на помощь, за да неоставать Гърцы-ты да ся усилять въ Европѫ. Асѣнь ся склони и отиде да помага на Французы-ты, нъ на-скоро ся върна пакъ въ столицѫ-тѫ си, кога ненадѣйно му стигна извѣстіе за смърть-тѫ на женѫ му, на сына му и на Патріарха въ Търново. А послѣ, защото Елена много скърбеше за раздѣлание-то отъ мѫжя си, баща ѝ проводи посланникъ до Ватаса за да ся смирять и даде пакъ дьщерьѭ си на сына му. Въ сѫщѫ-тѫ годинѫ (1237) Асѣнь зе за вторѫ женѫ Иринѫ, Кюръ-Тодаровѫ дьщерьѭ; тогази отпусти бащѫ ѝ отъ робство-то и проводи го въ Епирско-то кралство да живѣе при брата си Мануила. Слѣдъ това Асѣнь

направи миръ и съ Грьцы и съ Французы и тъй ся остави отъ борбы-ты.

И въ това время Римскы-ты Папы още ся надѣяхѫ да присъединять Българы-ты съ Римокатолическѫ-тѫ Черквѫ; нъ кога Папа Григорій IX видѣ, че е изългань въ надѣждѫ-тѫ си, той за да си отмьсти, подбуди въ 1238 г. Маджярскыа (Унгарскыа) краль *Бела* да дигне орѫжіе противъ Българы-ты и той го послушя, та нападнѫ на Българіѭ; нъ Асѣнь гърдо ся опрѣ на Маджярскы-ты войскы, които бѣхѫ надошли по Дунавскы-ты брѣгове и изгони гы изъ Българскы-ты прѣдѣлы; тая война испослѣ ся свърши съ примиряванѥ. Оттогази Българско-то царство остана на мира, дори до когато умрѣ Иванъ Асѣнь II (1241 г.). Слѣдъ смьртъ тѫ на тоя славный Българскый царь, който ся нарѣче и *Самодьржецъ*, политическый животъ на Българіѭ начина да губи своѭ-тѫ дѣятелность и отъ день на день да отслабва. Маловозрастни-ти негови сынове-наслѣдници *Каломанъ* отъ първѫ-тѫ му женѫ и *Михаилъ* отъ вторѫ-тѫ, являвахѫ ся на прѣстола, като сѣнкы по между партіи-ты и мятежный духъ на боляры-ты.

КОЛОМАНЪ I.

Каломанъ е былъ на дванадесять годины, кога пріялъ царскый вѣнецъ, та заради това и неможя да царува много врѣмя: защото всякой отъ дрьжявны-ты първенцы искаше да му бѫде управитель, а оттова ся породихѫ въ царскыа дворъ голѣмы ненависти

и прѣпирни, между които младый царь безъ време изгуби живота си (1245 г.). Каломанъ умрѣ младъ и зеленъ въ рѫцѣ-тѣ на свои-ты лукавы съвѣтницы, които безъ сѫмнѣніе му сѫ испили невиннѫ-тѫ кръвь; защото си нѣмаше ни бащѫ ни майкѫ да го защищавать.

МИХАИЛЪ.

Слѣдъ смрьть-тѫ Каломановѫ наслѣди прѣстола братъ му Михаилъ, който ако и да бѣ также малолѣтенъ, нъ понеже имаше майкѫ си живѫ, защищавà ся пò-добрѣ отъ брата си. Той ся въцари въ **1246** г. Въ сѫще-то время Іоанъ Ватасъ, който, бѣ усвоилъ вече еднѫ странѫ у Европѫ, нападна на Българско-то царство, та прѣвзе нѣколко мѣста въ Тракіѭ и Македоніѭ и достигна до Прилѣпъ. Нъ и младый царь отъ своѭ странѫ поведе войскы-ты си, та нападна на Гърцы-ты и отнѣ, колко-то Българскы мѣста бѣхѫ прѣвзяли. Тая война между Българы и Гърцы ся продължи до смърть-тѫ Ватасовѫ, който умрѣ отъ напраснѫ смърть въ время, когато вече бѣ ся рѣшилъ да нападне на Цариградъ (**1253** г.). Слѣдъ неговѫ-тѫ смърть, откакъ ся въцари сынъ му *Θеодоръ Ласкарь,* нападна на отнѣты-ты мѣста отъ Българы-ты и завоева гы вторы пѫть (**1255** г.).

Михаилъ понеже водяше дъщерѭ-тѫ на удѣлный Русскый Князь *Ростислава,* Мачванскаго Бана, то той ся подпомогна доста въ това время отъ него: защото тъсть му стана посрѣдникъ, та примири зетя си съ Ватасовый сынъ Θеодора Ласкара. Рости-

славъ нарочно за това дойде въ Търново и, откакъ разсѫди добрѣ за царскы-ты работы, отиде съ голѣмо посолство при Гърцкыа царь, съ кого-то сприятели Михаила и свърза помежду имъ миръ (**1258** г.). Послѣ ся върна съ богаты дарове въ Търново, а оттамъ си отиде въ Бѣлградъ, дѣто имаше столицѫ-тѫ- си. Слѣдъ малко время Ростиславъ быде принужденъ да дойде пакъ на-скоро въ Търново, дѣто бѣше ся извършило едно страшно злодѣйствіе: единъ день царь Михаилъ излѣзлъ на ловъ около столицѫ-тѫ си, а *Каломанъ* сынъ Александровъ и внукъ Иванъ-Асѣневъ нечяянно напада отгорѣ му, та го убива и побързва да ся въцари на мѣсто-то му (**1259** г.).

КАЛОМАНЪ II.

Цареубіецъ-тъ Каломанъ, като ся качи на прѣстола, за да утвърди по̀-добрѣ власть-тѫ си, той принуди удовялѫ-тѫ царицѫ да ся вѣнчее съ него. Нъ за това наскоро утиде извѣстіе Ростиславу и той побърза да дойде съ войскѫ-тѫ си на помощь на дъщерѭ си и да си отмьсти за убиванье-то на зетя му. Тогази Каломанъ, щомъ ся извѣсти, че Ростиславъ иде да го накаже, побѣгна изъ Търново; нъ пакъ неможи да ся укрые: сами-ти негови привърженци, които ся покаяхѫ прѣдъ Русскыа князь, намѣрихѫ го и го убихѫ.

Михаилъ не остави дѣтца, заради това на негово мѣсто быде провъзгласенъ за царь *Мичо*, кой водяше михаиловѫ сестрѫ и бѣ поставенъ за упра-

витель въ Анхыело, Созополь, Агаѳополь, Канстрицѫ и другы градове по оныя мѣста.

МИЧО.

Кога пріія тоя Господарь правленіе-то отъ Българско-то царство (**1260 г.**) намѣри ся посрѣдъ тайны и незадоволны партіи, които само Ростиславова-та войска можяше да удържи въ миръ. А когато Мачванскый Банъ си отиде и подиръ него ся оттегли и войска-та му, тогази раздорници-ти боляре, на които глава бѣше *Константинъ Тихо*, принудихѫ Мичя да остави Търново и да бѣга заедно съ женѫ си и дѣца-та си въ Месемвріѭ. Въ **1261** г. Мичо тръгна камъ Търново съ надѣждѫ, че ще му дойде помощь отъ Ростислава и отъ Унгры-ты; нъ Тихо го принуди да ся скрые пакъ въ Месемвріѭ. Тогази Мичо, понеже небѣше изгубилъ още надѣждѫ за Българскый царскы прѣстолъ, принуди ся да иска отъ Гърцкыя царь Михаила Палеолога помощь за да завладѣе Търново, а той отъ своѭ странѫ ся обѣща да му даде за това два крайморскы градове: Месемврія и Анхыело. Палеологъ ся склони и слѣдъ малко Месемврія и Анхыело ся захванѫхѫ отъ Гърцкы войскы, а Мичо, вмѣсто да отиде въ Търново, быде отведенъ въ землѭ-тѫ, коѭто Гърцкый царь му даде близу при рѣкѫ Скамандрѫ и старый градъ Троѭ. Тамъ той заборавилъ честолюбивы-ты си намѣренія въ семейный си животъ и прѣкаралъ послѣдни-ты си дни въ спокойствіе като — чястенъ чловѣкъ.

КОНСТАНТИНЪ ТИХО.

Слѣдъ мичя на царскыа прѣстолъ остана Константинъ Тихо. Той испьрво е былъ управитель въ Видинъ и много пѫти е защищавалъ Българскы-ты прѣдѣлы отъ Сьрбскыа краль Милутина, съ кого-то послѣ ся смирилъ и зелъ за женѫ *Драгушѭ*, дьщерьѫ на нѣкой си Сьрбскый велможя. Негово-то остроуміе и отлично-то му юначество го отведохѫ на Търновскыа прѣстолъ (**1260** г.). Послѣ въцаряванье-то си, той заключи миръ съ Гърцы-ты и, за да го подтвьрди по̀-добрѣ, поиска за женѫ еднѫ отъ дьщери-ты на Гърцкыа царь, а отъ своѭ странѫ проводи въ Никеѭ за залогъ Драгушѭ, която бѣше му омрьзнѫла по нѣкоѭ си причинѫ. Михаилъ Палеологъ ся склони на това и даде Тиху за женѫ Ласкаровѫ-тѫ дьщерьѫ Иринѫ, роденѫ отъ Еленѫ, дьщерьѫ на царь Асѣня **II**.

Въ **1262** г., когато Палеологъ прѣвзимаше Цариградъ отъ Французы-ты, Българскый царь му отиде на помощь и прѣвзе много мѣста около тоя градъ. Нъ слѣдъ малко пріятелство-то имъ ся развали, защото Михаилъ, за да остане самъ въ Имперіѭ-тѫ, ослѣпи Ирининый братъ, Іоанна Ласкаря, правилный наслѣдникъ на прѣстола и проводи го въ заточеніе. Заради това Ирина, за да си отмьсти, подбуди отъ своѭ странѫ Тиха да дигне орѫжіе възъ новыа Императоръ. И тъй той събра доволно войскѫ, та нападна на Гърцкы-ты страны и захвана да гы опустошява. Въ това время той завоева много градове и

села и до толкова уплаши Михаила Палеолога, щото го принуди да бѣга и да търси прибѣжище въ планинѫ Ганѫ, а оттамъ оставя войскѫ-тѫ си и едвамъ убѣгнѫ до море-то, дѣто ся качи на единъ малѣкъ корабъ, та съ срамъ отплува за въ Цариградъ. Слѣдъ негово-то побѣгванıе и отъ войскары-ты му едни ся разбѣгахѫ изъ Тракыѭ, а повече-то быдохѫ за робени отъ Българы-ты. Между това Тихо избави и Иконійскый Султанъ, който ся намираше въ робство у Гърцы-ты, та и за него станѫхѫ голѣмы борбы, доде да принуди Гърцы-ты да му го прѣдадѫть (1269 г.).

Въ това врѣмя царица Ирина бѣше умрѣла, а на Императоръ Михаилъ понеже ся искаше да оздрави мира съ Константина Тиха, кокво-то пакъ да има влѣяніе въ Българіѭ, която въ това врѣмя ся раздираше отъ вѫтрѣшни-ты партіи и несъгласія на боляры-ты, той проводи посланницы до него да му прѣдложять договора, по който ся обѣща да му даде за женѫ княгынѭ Маріѭ, дъщерѭ на сестрѫ си Евлогіѭ. Българскый царь ся склони на това и миръ-тъ ся заключи. Послѣ това Императоръ-тъ проводи въ Търново Маріѭ заедно съ Гърцкый Патріархъ, та ѭ вѣнчя съ Българскыа царь.

Спорядъ условія-та на договора Михаилъ Палеологъ трѣбваше заедно съ Маріѭ да върне на Българскый царь и градове Месемвріѭ и Анхыело, които Мичо му бѣ прѣдалъ; нъ той не си испълни това обѣщаніе и размайваше Константина съ извиненіе, че ужь жители-ти отъ тыя градове

нещяли да минѫть подъ Българскѫ власть, та остая за когато му ся роди отъ Маріѭ сынъ, тогази самъ да му гы прѣдаде. Тихо, ако и да разумѣваше ласкателнѫ-тѫ Михаиловѫ политикѫ, пакъ си мълчяше и чякаше сгодно время за да му докаже както трѣбва. Най-сѣтнѣ когато му ся роди сынъ, той подканенъ и отъ самѫ-тѫ царицѫ Маріѭ, захванѫ принудително да иска отъ Михаила обѣщаныты градове, като му сочяше на края и орѫжіе; нъ Императоръ-тъ и тоя пѫть му отказа обѣщано-то. Тогази Константинъ повежда войскы-ты си, та навлѣзва въ Грьцкы-ты области и начина да гы опустошява. Той щяше да има въ тоя бой за помощникъ Татарскый князь, *Ногa*; нъ Михаилъ за да прѣсѣче силѫ-тѫ, коѭ-то Тихо очякваше отъ Татары-ты, той ся спріятелява тайно съ Нога, съ обѣщаніе да му даде дьщерьѭ си *Ефросини*, а Князь-тъ ся съгласи на това, та ся оттегли отъ Константина и съедини ся съ Михаила. Спорядъ това Българскый царь като видѣ, че не ще може да ся противи на двѣ силы, върна ся въ Българіѭ безъ да земе нѣщо.

Послѣ това Константинъ, понеже бѣше ся лишилъ отъ еднѫ-тѫ си ногѫ, то почти всякога бѣ боленъ; а оттова Марія ся ползуваше отъ неговѫ-тѫ болесть, та въ всичко го имаше подъ рѫкѫ-тѫ си: тя ся намѣшяше въ всичкы правителствены работы и за всичко искаше да заповѣда. А пакъ за да утвърди на прѣстола сына си Михаила, който бѣ още дѣте, тя повели да го вѣнчеѭть на царство-

то, на кое-то правилный наслѣдникъ бѣше заваре-ный отъ неѭ *Святославъ*, по́-голѣмый сынъ Константиновъ. За това нейно незаконно постѫпяню Святославъ имаше пълно право за да си отмьсти; нъ лукава-та му мащеха намысли съ хытрость да го погубы, и съ това да отвори пѫть на сына си за свободно царуваню. Тя призова Святослава при себе си и каза му, какво ужь го обичя и желае да бѫдѫть и двама-та заедно съ Михаила на прѣстола; нъ подъ тыя притворны думы Марія крыяше лукаво-то си намѣреніе, за което не ся забави отъ да го неиспълни, като напои чернѫ-тѫ си душѫ съ неповиннѫ-тѫ кръвь Святославовѫ; а спорядъ това и Небесно-то правосѫдіе на скоро отмьсти на убіицѫ-тѫ съ единъ чюденъ начинъ.

Въ това время у Българіѭ е былъ нѣкой си овчярскый сынъ на имя *Лаганъ*, който съ врѣмя оставилъ овчярство-то, та станѫлъ воинъ и съ отлично-то си юначество достигнѫлъ да бѫде единъ отъ най-силны-ты Българскы войводы. Той былъ много мѫдръ, та съ хытрость сполучилъ да привлѣче на своѭ странѫ народа и да го подигне противъ царя, който въ това время на мнозина отъ Българы-ты бѣ излѣзлъ изъ очи, едно защото бѣ хромъ съ еднѫ-тѫ си ногѫ, та неможяше да ходи, а друго защото негова-та немощь бѣ отворила пѫть на Татары-ты да нападѫть на Българско-то царство. А когато Лаганъ нанесе два пѫти славнѫ побѣдѫ надъ Татары-ты, та гы отблъсна съвсѣмъ, тогази негово-то имя ся прослави още повече и народъ-тъ

го позна за достоенъ да му бѫде управитель: врѣдомъ овчярскый сынъ намѣри послѣдователю; негова-та сила отъ день на день ся увеличяваше; по̀вече-то войводы оставихѫ Константина и прѣминѫхѫ на онѫѭ странѫ, камъ коѭ-то и неблагодарный отъ царя си народъ прѣминуваше, а всичко това отваряше на Лагана пѫть за камъ прѣстола. Тогази Константинъ Тихо за да упази слабозащищаемѫ-тѫ си коронѫ, качи ся на колѣсницѫ и излѣзе съ войскѫ-тѫ си противъ главатаря на размирницы-ты; нъ Лаганъ въ пьрво сраженіе разби царскѫ-тѫ войскѫ и самаго Константина улови, та му отсѣче главѫ-тѫ. Слѣдъ това по̀-голѣма-та чясть отъ градове-ты ся прѣдадохѫ Лагану и той быде провъзгласенъ отъ народа за царь въ **1277** г.

ЛАГАНЪ.

За да влѣзе Лаганъ въ ряда на Българскы-ты царю, трѣбаше да отнѣме коронѫ-тѫ изъ рѫцѣ-тѣ на царицѫ Маріѭ, която заедно съ сына си бѣ ся затворила въ Търново. Между тыя Михаилъ Палеологъ, като глядаше Лаганово-то напрѣднуванѥ, намысли да тури рѫкѫ въ Българіѭ, та да ся намѣси и той въ Българскы-ты работы; а затова той призва въ Цариградъ *Ивана*, Мичевый сынъ изъ Скамандрійскѫ-тѫ область и, по свѣта отъ Патріарха Векка и отъ дрьжявный Сенатъ, даде му за женѫ дьщерьѭ си Иринѫ. Императоръ-тъ ся надѣяше, че съ това сродяванѥ непрѣменно ще може да привлѣче на своѭ странѫ Търновскы-ты боляры;

заради това той обнародвà, какво Иванъ Мичевъ, като внукъ на Ивана Асѣня II, е най-ближенъ наслѣдникъ на Българскѫ-тѫ коронѫ, та трѣбва той да ся възведе на прѣстола: за сѫще-то ся испратихѫ и агенти да проповѣдать на народа изъ Българіѭ и да глядать да отклонять Българскы-ты велможи, както отъ Лахана, тъй и отъ Маріѭ и да гы привлѣчять камъ Мичевый сынъ съ доказателство, че той, като сѫщъ внукъ на Асѣня II, има пò-голѣмо право да наслѣди прѣстола. — Истинѫ Иванъ ся родѣеше съ Асѣневцы, нъ отъ женскѫ странѫ. —

Въ това врѣмя Марія, като угади, че между нейны-ты пріятели въ Търново става сговоръ за да прѣдадѫть града на Императора, а отъ другѫ странѫ като глядаше благополучны-ты успѣхы на Лахана, тя ся рѣши да земе851 неговѫ-тѫ странѫ и тъй му прѣдаде столицѫ-тѫ; а най-сѣтнѣ, подбудена отъ безмѣрно честолюбіе, тя забрави на срамъ, та ся вѣнчя и съ убіеца на мѫжя си. Съ това свое безпѫтно бракосъчетаніе, Марія направи да ѭ възненавидять всичкы Търновскы боляры, да ся откажять отъ неѭ и да улеснять Иваново-то дохожданіе въ Търново. Императоръ-тъ, щомъ ся извѣсти за Марійный бракъ съ Лахана, завчясъ приготви отъ еднѫ странѫ свои-ты пълкове, а отъ другѫ подигна Татары-ты, та нападнѫ-хѫ на Българіѭ. Тогази Лаханъ отиде да ся біе съ Татарскы-ты орды и додѣто той отсѫтствуваше отъ Търново, Иванъ Асѣнь III и Ирина, придружени отъ Императорскѫ-тѫ вой-

скѫ, тръгнѫхѫ изъ Цариградъ за въ Велико-Търново, и на **1280** г. прѣзъ пролѣть-тѫ влѣзохѫ тържественно въ Българскѫ-тѫ столицѫ. Като ся научи за това Лаханъ, върна ся за да изгони ненадѣйны-ты гости, нъ Иванова-та Гърцка войска го просрѣщна при Дунава, та го въспрѣ и принуди го да ся оттегли съ свои-ты дружина назадъ. Тогази на Търновскыя прѣстолъ остана

ИВАНЪ АСѢНЬ III.

Тоя царь, както ся каза по̀-горѣ, възлѣзе на прѣстола съ помощь-тѫ на Императора, нъ неможя да сѣди много врѣмя; защото бѣше слабъ и изнѣженъ царь, а пакъ въ това врѣмя неурядъци и партіи кыпяхѫ въ царство-то и въ само-то Търново бѣхѫ ся съсрѣдоточилы всичкы политическы страсти на Българіѭ, които раждахѫ единъ подиръ другый съискатели на потъмнѣлыя вѣнецъ Асѣневскы. *) Между другы-ты съискатели бѣше и болеринъ *Георгій Тертеръ*, който ако и тайно, нъ по̀-силно отъ другы-ты работяше да ся залови о власть-тѫ и началство-то, затова и по̀-скоро отъ другы-ты той успѣ и въ едно-то и въ друго-то. Той съ остроуміе-то си, съ храбрость-тѫ си и съ познато-то си происхожденіе надминуваше всичкы другы съискатели на върховнѫ-тѫ власть, и негово-то вліяніе врьхъ общественны-ты дѣла е было доста голѣмо

---

*) Виждь „Юго-Въстокъ Европы“ VI стр. 57—58.....
С. Палаузовъ.

за да може по́-лесно да привлѣче камъ себе си народа. Императоръ Михаилъ знаяше всичко това, и за да въспрѣ Тертера отъ намѣреніе-то му, намысли да го възведе въ достоинство *Деспотъ*, ако напусти женѫ си и да ся ожени за Ивановѫ-тѫ сестрѫ. Тертеръ ся съгласи на това и прѣдаде женѫ си (сестра на болярина Елтимора) и сына си Святослава на Императора, който гы проводи въ Никеѭ, а той ся вѣнчя съ еднѫ отъ Мичевы-ты дьщери.

Това вѣнчяваніе Тертерово причини голѣмо незадоволствіе на духовенство-то и на народа, а най-много на болярина Елтимора. При всичко това Тертеръ тайно пакъ си мысляше да отнѣме коронѫ-тѫ отъ Асѣня III, само чякаше благопристойно врѣмя. Испьрво той ся показваше съвсѣмъ равнодушенъ къмъ общественны-ты дѣла, а кога выдѣ, че Лаханъ разби Гърцкы-ты войскы при Дунава и напрѣгнѫ оружіе-то си къмъ Търново, тогази ся подкани на дѣятелность, а пакъ когато ся научи че Иванъ отъ страхъ иска да бѣга изъ Българіѭ, тогази ся опрѣтна да дѣйствува вече открыто. Той събра доста войскѫ и залови съ неѭ Търновскы-ты тѣснины, отдѣто щяше да мине Лаханъ, та изби всичкѫ-тѫ му дружинѫ, а самаго него принуди да бѣга задъ Дунава; оттамъ той отишьлъ да моли Татарскыа князь да му помогне за да си отнѣме царство-то, нъ Нога, по побужденіе Императорово и Иваново, убилъ Лахана въ піянство на едно угощеніе.

Додѣ-то Тертеръ гоняше Лахана, Иванъ Асѣнь III остави Търново и заедно съ женѫ си отиде въ

Месемвріѭ, а оттамъ въ Цариградъ, дѣто получи титлѫ *Деспотъ* и остана да живѣе въ Византійскый дворъ. Слѣдъ него Търновци, омаяни отъ побѣдѫ-тѫ, коѭто одържя Тертеръ надъ Лахана, провъзгласихѫ го за царь и Търновскый Патріархъ, ако и да небѣше задоволенъ отъ него, трѣбаше да го вѣнчее на царство (1282 г.).

ГЕОРГІЙ ТЕРТЕРЪ I.

Слѣдъ въцаряваніе-то си Тертеръ трѣбаше да поправи незадоволствіе-то, кое-то имахѫ камъ него Патріархъ-тъ, Елтимиръ и другы нѣкои си, за дѣто бѣ проводилъ първѫ-тѫ си женѫ съ сына си на Палеолога, който гы бѣше ограничилъ въ Никеѭ. За посрѣдникъ между себе и Андроника, сынъ и наслѣдникъ Палеологовъ, Тертеръ употреби Іоанна Комнина, Епирскыа Деспотъ, който подѣйствува при Императора, та направи договоръ, спорядъ условія-та на който Тертеръ си зе първѫ-тѫ женѫ, а намѣсто неѭ проводи вторѫ-тѫ — Иванъ-Асѣнева-тѫ сестрѫ; само сынъ му Святославъ быде задържянъ отъ Андроника като залогъ, нъ слѣдъ малко Българскый Патріархъ Іоакымъ, който ся намираше по онова время въ Цариградъ за нѣкои си чястны работы, измоли и него отъ Императора, та го и спроводи Тертеру (1283 г.).

По едно время Татаре-ти нападнѫхѫ съ голѣмѫ силѫ въ Добруджѭ и десять хыляды душь отъ тѣхъ ся отправихѫ прѣзъ гѫстыа Дели-орманъ за къмъ Българскѫ-тѫ столицѫ. Тертеръ, като нѣ-

маше доволно силѫ за да оттласне нападателы-ты на царство-то му, той поиска помощь отъ Гърцы-ты, нъ Андроникъ отказа прошеніе-то му. Тогази Тертеръ ся би самъ нѣколко время съ Татары-ты, па най-сѣтнѣ, кога видѣ, че не ще може да излѣзе на главѫ съ силныа Татарскы князь Нога, той побѣгна въ Едрене, дѣто Гърци-ти го задържяхѫ непріятелскы. Слѣдъ негово-то побѣгване Търновскы-ты Боляре ся съгласихѫ съ Татарскый повелитель да поставять на праздныа прѣстолъ *Смилеца,* който водяше дьщерьѭ-тѫ на Константина, братъ Михаилъ-Палеологовъ и който бѣ тьсть на Елтимира. Смилецъ стана Господаръ, нъ власть-та му не ся простираше пò-далѣчь отъ Търновскы-ты прѣдѣлы и Царевѫ-тѫ полянѫ.

Слѣдъ малко время Нога пожела Българскый прѣстолъ, та свали Смилеца и постави на мѣсто-то му сына си *Чякоса;* нъ и той неможи до много да ся радва на положеніе-то си. Между другы-ты непріятели на Татарина най-страшенъ е былъ Святославъ, сынъ-тъ на Георгій Тертеръ I. Той, понеже ся ожени за еднѫ богатѫ търговскѫ дьщерьѭ на имя *Ефросини,* имаше срѣдство да привлѣче чрѣзъ сребро-то мнозина Българы на своѭ странѫ, и по едно время, кога ся видѣ снабденъ съ доволно силицѫ, той напада на Чакоса, та му разбива войскѫ-тѫ, а него улавя и хвърля го въ вѣчнѫ тьмницѫ; това исто-то направи и съ Смилеца, а послѣ откакъ изгони до кракъ Татары-ты изъ Българіѭ, провъзгляси ся за царь на Българы-ты въ **1296** г.

СВЯТОСЛАВЪ.

Откакъ прія правленіе-то въ ръкѫ тоя Господь, рѣши ся да оздрави слабо-то положеніе на Българско-то царство, защото въ това время отъ чясто-то мѣнуваніе на владѣтели-ты, то бѣ изгубило почти всичкый си държявенъ рядъ. Той най-първо захвана отъ вѫтрѣшне-то му устройство, та затова и глядаше да бѫде миренъ въ първы-ты годины отъ царствуваню-то си както отъ къмъ Императора, тъй и отъ къмъ Сърбскый краль, Стефана Милутина. Нъ при всичко това тоя доброжелателный царь неостана съвсѣмъ спокоенъ; той срѣщаше прѣпятствія пакъ отъ странѫ на нѣкои си боляры, които, тайно споразумѣни съ Императора, ищяхѫ отъ него да имъ проводи за царь на Търновскый прѣстолъ *Михаила,* сына Константинъ-Тихова, който ся намираше въ Солунъ. А въ исто-то время бѣхѫ ся подигнѫли и два-та по́-малкы Смилецови братія *Радославъ* и *Боиславъ,* та отъ своѭ странѫ моляхѫ Андроника за да възведе на царство брата имъ Смилеца, за когото тіи и незнаяхѫ още, че е умрѣлъ. Нъ Императоръ-тъ прія прошеніе-то на боляры-ты и обяви Михаила за царь на Българы-ты, а Радослава въздигна въ достоинство *Севастократоръ* и накара него и брата му Боислава съ клятвѫ да ся обѣщаѭть, какво щѫть бѫдѫть подданни Михаилу.

Слѣдъ нѣколко время Михаилъ и Радославъ, придружени съ Гърцкы велможи и съ воинство, явихѫ ся на Българскы-ты прѣдѣлы; нъ Елтимиръ,

Крумскый Деспотъ, излѣзе на срѣщѫ имъ, та гы разби. Отъ тоя бой Михаилъ сполучи да избѣгне, а Радославъ заедно съ другы-ты велможи падна въ робство и быде отведенъ при Святослава, който му извьртя очи-ты и проводи го при женѫ му въ Солунъ, а другы-ты заробени Гьрцы замѣни съ бащѫ си Тертера, който до тогази бѣше още въ Едерне у Гьрцкы рѫцѣ. Това движеніе отъ странѫ на Императора подкани Святослава да търси причинѫ за да ся размири съ Грцы-ты. И като склони на своѭ странѫ Крумскыа Деспотъ Елтимира, постара ся да усили укрѣпленія-та отъ Сливенъ до Ямболъ и мѣста-та по рѣкѫ Тунджѭ, по край коѭ-то ся простираше Елтимирова-та земя на югъ, а на Сѣверъ до Сливенскы-ты горы, та можяше да служи за добрѫ опорѫ на Византійскы-ты военны дійствія.

Тыя военны приготовленія отъ странѫ на Българы-ты подадохѫ на Гьрцы-ты знакъ за войнѫ. Заради това Андроникъ ся помѫчи да склони Елтимира за да бѫде откамъ неговѫ странѫ, нъ той нерачи да остави сестринеца си да ся біе самъ съ Гьрцы-ты. Тогази Андроникъ приготви войскѫ и подъ началство на сына си Михаила заедно съ Боислава испрати ѭ за къмъ Българіѭ. Боиславъ тръгна съ надѣждѫ да наслѣди Търновскый прѣстолъ спорядъ право-то, което е ималъ нѣкога си братъ му Смилецъ, та заради това, като наближи до Българскы-ты прѣдѣлы, той най-пьрво захвана войнѫ-тѫ, и негова-та войска испьрво показа нѣкои успѣхы, защото распрьснѫ Българскы-ты стражяры; нъ

кога пристигна Святославъ съ главны-ты си силы близу при Созополь, Боиславъ ся принуди да бѣга камъ Едрене за да ся съедини съ главнѫ-тѫ Михаиловѫ войскѫ (1306 г.). Тогази Святославъ и Елтимиръ нападнѫхѫ на Гърцкѫ-тѫ земѭ, та завоевахѫ и разграбихѫ нѣколко мѣста; отъ прѣвзяты-ты градове бѣ и Созополь, въ който ся намѣри въ тоя случяй и Цариградскый Патріархъ *Јоанъ,* та быде заробенъ отъ Святослава.

Въ това время Императоръ-тъ бѣше притѣсненъ и на истокъ пакъ отъ Турцы-ты, та ся чюдеше, дѣ първо да провожда войскы; заради това той употрѣбилъ, казвать, всичкы-ты си златны и сребрны покѫщнины за да състави новы пълкове и да гы проводи срѣщѫ Българіѭ. Въ 1307 год. Михаилъ излѣзе съ новы войскы изъ Едерне и ся оправи къмъ Орѣховецъ (градъ при рѣкѫ Тунджѭ) и Сливенъ, между които ся намираше градъ *Круносъ,* Елтимирова столица. Тогази Елтимиръ ся принуди да остави земѭ-тѫ си и като съѭзникъ Святославовъ побѣгна въ планинѫ-тѫ, а Гърци-ти въ негово-то отсѫтствіе сполучихѫ да прѣвземѫть и разграбять нѣколко градове и села. Послѣ това, понеже наближяваше зима, Михаилъ ся принуди да ся върне въ Едрене, а войскы-ты си остави да вардять заловены-ты мѣста.

Святославъ, откакъ изгуби утвърдены-ты мѣста около Тунджѭ, сила-та му начена да отслабва, заради това той проводи да иска отъ Михаила миръ и дъщерѭ му Ѳеодорѫ за женѫ. Старый Андроникъ ся склони колко-то за примиріе-то, нъ за да даде

внукѫ-тѫ си Святославу, рѣшително отказа. Тогази царь-тъ ся разсьрди отъ това, та въорѫжи изново войскѫ-тѫ си и тъй ся захвана пакъ война-та въ начяло отъ 1308 год. Между това Елтимиръ, понеже желаеше да си добіе прѣвзетѫ-тѫ землѭ отъ Гърцы-ты, влѣзе тайно въ прѣговоръ съ Андроника и сына му Михаила. Като чю това Святославъ, веднага проводи войскѫ да залови градове Ямболь и Лардеѭ, които бѣхѫ прѣдадени Елтимиру въ замѣнѫ за изгубеныа му градъ Круносъ, а самъ Святославъ съ главны-ты си силы нападна на Чьрно-морско-то побрѣжіе и безъ да пролѣе кръвь, завлада гр. Анхыело, Месемвріѭ и обиколи Агатополь. Тука Аланети, кои-то бѣхѫ подъ Гърцкѫ власть, прѣдадохѫ ся своеволно на Българскыа царь и молихѫ го да гы пріеме въ войскѫ-тѫ си за да воювать подъ начялство на Българскы войводы противъ Гърцы-ты. Святославъ гы прія и състави отъ тѣхъ единъ пълкъ, съ кой-то оплѣни тамошни-ты околны Гърцкы мѣста. Послѣ това Алани-ти прѣминѫхѫ съ домочядія-та си въ Българіѭ, дѣто остахѫ да живѣѭть подъ Българскѫ власть.

При всичко това Святославъ все желаеше да ся примири съ Византійцы-ты, заради това той проводи заробеныа Патріархъ Јоанна до Андроника да направи прѣговоръ за миръ, на кой-то главны условія бѣхѫ: 1) бракъ-тъ съ Михаиловѫ-тѫ дъщерѭ Ѳеодорѫ и 2) завладани-ти градове да си останѫть подъ Михаиловѫ рѫкѫ. Старый Андроникъ и сега нещяше да склони за внукѫ си, нъ понеже въ това

время владѣеше голѣмъ гладъ въ Цариградъ, а Святославъ ся обѣща да проводи, колко-то храня трѣбаше за столицѫ-тѫ, той ся склони на Святославово-то прѣдложеніе, та ся заключи миръ-тъ. Слѣдъ това Святославъ ся ожени за Өеодорѫ и прѣминѫлъ е послѣдни-ты четыренадесять годины отъ царуване-то си, както ся види, въ миролюбиво отношеніе съ Византійскый дворъ. Той си почина въ **1322** г. и остави за наслѣдникъ сына си *Георгіа Тертера II*, роденъ отъ първѫ-тѫ му женѫ Ефросини.

ГЕОРГІЙ ТЕРТЕРЪ II.

По въцаряване-то на тоя Българскый владѣтель пріятелскы-ты сношенія съ Византійскый дворъ ся прѣкъснѫхѫ. Тертеръ II, понеже вникна добрѣ чрѣзъ свои-ты съглядатели въ тайнѫ-тѫ лукавѫ политикѫ на Византійцы-ты, той позна лоше-то имъ намѣреніе, кое-то тіи имахѫ за Българско-то царство; споредъ това быде принужденъ да имъ обяви бой, който ся започна най-първо отъ неговѫ странѫ. Той събра всичкѫ-тѫ си войскѫ и половинѫ-тѫ отъ нея испрати за къмъ Едерне, а самъ съ другѫ-тѫ половинѫ прѣминѫ въ Тракія, та прѣвзе градъ Пловдивъ. Нъ това нападане на Имперіѭ-тѫ слѣдъ малко стана злочесто за Георгіа: защо-то по-младый Андроникъ поведе голѣмы-ты си силы отъ Димотикѫ камъ Едерне, та нападна на Българскы-ты войскы, що бѣхѫ по околны-ты мѣста отъ странѫОристіадѫ и прогони гы дори до Сливенъ, отъ дѣто послѣ ся върна съ безчетно множество добытъкъ, оплячканъ

отъ тамошни-ты кроткы селяны. Не ся мина много отъ това и Тертеръ II умрѣ въ **1323** г. безъ да остави наслѣдникъ на прѣстола.

Слѣдъ смьрть-тѫ Тертеровѫ пространство-то по край южнѫ-тѫ странѫ отъ Старѫ-Планинѫ отъ Месемврiѭ до Сливенъ завлада ся отъ Византiйцы-ты, а земя-та по край р. Тунджѭ, що принадлѣжеше Елтимиру, захвана ѭ Боиславъ съ съгласiе отъ Императора, който му даде и титлѫ *Мисiискый Десиотъ*. Гърцкы-ты войскы стигнѫхѫ и до самый Пловдивъ, съ твьрдо намѣренiе да го отнѣмѫть отъ Българскѫ рѫкѫ; нъ тоя градъ, послѣ откакъ го прѣвзя Тертеръ II, силно ся защищаваше отъ **1000** душь конницы Българо-Алане и **2000** пѣшцы, на които главенъ военачялникъ бѣ *Русинъ Иванъ,* та затова Гърци-ти, ако и да напирàхѫ много пѫти да го прѣвземѫть, всичкы-ты имъ насилванiя нà-пусто ся разбивахѫ о камьнны-ты неговы стѣны.

Боиславъ, като ся видѣ господаръ на еднѫ малкѫ чясть землѭ, а при това и поддьржянъ отъ младый Андроника, поиска му ся да стане и царь; заради това той почна да плаши Търново съ прѣвземанье, та дано го призовѫть Българе-ти на прѣстола: нъ Българскый Съвѣтъ въ това время бѣше си избралъ вече за царь князь *Михаила,* сынъ на видинскый намѣстникъ Страшимира, който бѣше отъ царскѫ кръвь, та не ся мина много и Михаилъ дойде въ Търново, придруженъ отъ Унгарско-Влашкѫ войскѫ, коя-то ся призова отъ прѣзъ Дунава за да подкрѣпи избранiе-то му.

МИХАИЛЪ СТРАШИМИРОВЪ.

Щомъ ся въцари Михаилъ Страшимировъ, веднага тръгна съ голѣмѫ силѫ противъ Боислава; той прѣмина Старѫ-Планинѫ прѣзъ сливенскый проходъ, нападна на укрѣпеный градъ Копсисъ, дѣто бѣ ся затворилъ Боиславъ, та го обикали и най-сѣтнѣ прѣвзе съ пристѫпъ, а Боиславъ побѣгна при Андроника, който бѣ му дошьлъ на помощь. Обсада-та на тоя градъ понеже ся продължи цѣлѫ годинѫ, то неостана время Михаилу за да иде да подкрѣпи въ сѫще-то время обсаденый гр. Пловдивъ, та най-сѣтнѣ нѣкои отъ гражданы-ты го прѣдадохѫ на Гърцы-ты. Слѣдъ прѣвзиманіе-то на гр. Копсисъ Михаилъ завоева въсточнѫ-тѫ чясть отъ Тракіѭ до гр. Верѥѭ и Траянополь. Въ това время Императоръ Андроникъ, на кого-то войска-та бѣше расположена при Димотикѫ, глядаше градове-ты и села-та въ Едренскѫ-тѫ область, какъ прѣминувать единъ слѣдъ другый подъ Българскѫ власть, нъ несмѣяше да имъ иде на помощь. Михаилово-то намѣреніе бѣше само да изгони Боислава, а той свърши повече нѣщо и най-сѣтнѣ ся върна въ Търново, дѣто завари женѫ си *Недѫ* дъщерѭ на Сърбскыа краль Милутина, и двама-та си сынове *Шишманъ* и *Иванъ*, дошли на-скоро изъ Видинъ.

Царь Михаилъ за да намѣри время да ся занимае свободно за учрежденіе-то на вѫтрѣшни-ты дѣла оть правленіе-то *си*, трѣбваше да ся примири съ Византійцы-ты; заради това той влѣзе въ прѣ-

говоръ съ Андроника прѣзъ свои двама боляре *Грида* и *Пенчя,* пратени до него. Между това Михаилъ напусти Недѫ и ожени ся за *Өеодорѫ* Палеологовѫ и първи пѫть ся видѣ съ Императора въ гр. Черменъ, дѣто быде поканенъ отъ него да му иде въ Димотикѫ на-гости заедно съ Өеодорѫ, спорядъ желаніе-то на старѫ-тѫ ѝ майкѫ, коя-то съ нетърпѣніе чякаше да ѭ види. Тогази Българскый царь отиде заедно съ новѫ-тѫ царицѫ въ Димотикѫ, дѣто лично ся розговорихѫ двама-та владѣтеле за взаимны-ты си интереси, та ся съединихѫ наздраво чрѣзъ заключеный договоръ (1327 г.). Спорядъ условія-та на тоя договоръ Михаилъ отъ своѭ странѫ трѣбваше да помогне на младыа Андроникъ, който имаше намѣреніе да отнима отъ дѣда си Византійскый прѣстолъ, а пакъ за това Андроникъ отъ своѭ странѫ ся задължяваше да даде помощь Михаилу противъ *Стефана Урошя,* който ся готвеше да си отмыщава на Българскыа царь за дѣто остави сестрѫ му и ожени ся за Гъркынѭ-тѫ. Нъ отъ тыя условія не быде нищо, защото младый Андроникъ на-скоро захвана да гы прѣстѫпя съ разны хытрости: той повика при себе Боислава, та го направи военачялникъ на войскѫ-тѫ си и даде му голѣмы почести, а съ това той смѫти спокойствіе-то на Михаила, който положи толкози трудове, додѣ да отмахне притяжяніе-то Боиславово отъ Българскыа прѣстолъ. Заради това Михаилъ, послѣ откакъ испыта нѣколко пѫти вѣроломство-то на съѭзника си, рѣши ся да мине откъмъ странѫ-тѫ на старыа

Андроникъ, кому-то ся и обѣща да проводи помощь; нъ подъ явно-то пріятелство къмъ старыа Императоръ, Българскый царь крояше тайны планове за да присвои нѣкакъ си Цариградъ спорядъ родство-то на женѫ си Ѳеодорѫ. И тъй Михаилъ проводи своя войводѫ *Ивана* съ **3000** душь конницы за въ Цариградъ; нъ слѣдъ малко всичкы-ты му надѣжды ся осуетихѫ: защото младый Андроникъ прѣвзе Византіѭ (Цариградъ) и сѣдна на прѣстола.

Въ това время Стефанъ Урошь устрашяваше вече западны-ты страны на Българіѭ съ свое-то нападанѥ, та трѣбаше Михаилъ да иде на-скоро да гы брани, а прѣди да тръгне, той поиска по-прѣди обѣщанѫ-тѫ помощь отъ младаго Андроника. Заради това послѣдній повыка Българскыа царь да слѣзе край Черно-море, близу при Созополь, дѣто и двама-та владѣтеле ся сбрахѫ, та ся разговорихѫ лично за Сърбскы-ты дѣла и подтвърдихѫ миръ-тъ, по кой-то ся рѣшихѫ и двама-та задружно да дѣйствувать противъ Сърбскыа краль.

Въ **1330** г. прѣзъ пролѣть-тѫ война-та измежду Сърбіѭ и Българіѭ ся захвана: Михаилъ поведе **15,000** душь войскѫ прѣзъ Етрополскы-ты рътове къмъ върхнины-ты на рѣкы Струмѫ и Моравѫ, а Андроникъ ся отправи прѣзъ Пелагоніѭ къмъ южны-ты прѣдѣлы на Сърбіѭ. Стефанъ Урошь бързаше да залови *Велбуждъ,* сегашній Кюстендилъ, нъ като ся извѣсти, че Михаилъ расположилъ войскы-ты си около Струмѫ, той ся оправи къдѣ него и дойде толкози близу, щото Сърби-ти ясно слушяхѫ, какво-то гово-

ряхѫ Михаилови-ти войници. Тогази Сърбскый краль, като ся видѣ нападнѫть отъ двѣ страны, припадна чрѣзъ миролюбивы писма да иска примиріе отъ Михаила; нъ послѣдній гърделиво отказа прошеніе-то му.

Най-сѣтнѣ, въ послѣдни-ты дни отъ Іуліа, въ Добрическо-то поле, быде страшна борба измежду Сърбы и Българы, която ся свърши съ поразяванѥ на послѣдни-ты. Въ това сраженіе Михаилъ доби смъртоноснѫ ранѫ, отъ коѭто и умрѣ слѣдъ три дни, а Андроникъ, като ся извѣсти за смърть-тѫ Михаиловѫ, върна ся въ Цариградъ.

Слѣдъ Михаила Страшимирова на Българскый прѣстолъ остана Θеодора; нъ когато Българе-ти заключихѫ миръ съ Сърбы-ты, проводихѫ ѭ въ Цариградъ, и на нейно мѣсто възведохѫ Неда, обаче и тя стоя малко: защото двама Българскы Боляре *Раксинъ* и *Филипъ* станѫхѫ противъ неѭ, та ѭ свалихѫ отъ прѣстола и проводихѫ ѭ на брата ѝ Стефана Душяна (1331 г.). Слѣдъ казаны-ты двѣ царицы станѫхѫ нѣколко разногласія между Българы-ты, додѣ да ся избере царь, па най-сѣтнѣ възведохѫ на прѣстола *Александра*, брата Михаилова.

АЛЕКСАНДРЪ.

Въ время, додѣ бѣше празденъ прѣстолъ-тъ у Българіѭ, младый Императоръ ся ползува отъ станѫлы-ты несъгласія въ Търново, та отнѣ нѣколко мѣста въ Тракіѭ, отъ кои-то бѣше и Аихыело; за-

ради това и Александръ, щомъ ся въцари, дигна оржжіе противъ Гърцы-ты и отнѣ си прѣвзяты-ты мѣста. Тогази и Андроникъ проводи войскж срѣщж новыа Българскый царь, нъ безъ да ся ударять двѣ-тѣ непріятелскы войскы, стана миръ, спорядъ условія-та на кой-то Александръ задържя, колко-то мѣста бѣ отнялъ отъ Гърцы-ты, а само Анхыело имъ даде, та зе вмѣсто него гр. Ямболъ, който бѣ останжлъ подъ Гърцкж власть, а насѣленъ бѣ отъ жители Българе (1332 г.). Покрай другы-ты условны точкы отъ тоя мирный договоръ прибави ся испослѣ и тоя: Младый Андроникъ да даде дъщерьж си *Марію* за женж на Александровый сынъ *Михаила*. На Императора испърво ся нещяше да склони за тоя брачный съюзъ, нъ като глядаше, че Александръ е готовъ да отговори на отказванье-то му съ оржжіе и да поднови пакъ войнж-тж, той ся склоны, та подтвърди и това условіе. И тъй въ 1338 г. свадба-та ся свърши въ Цариградъ, отдѣто послѣ Михаилъ Александровъ заедно съ новж-тж си супругж ся върна съ голѣмо веселіе въ Велико Търново.

Слѣдъ нѣколко время единъ отъ Боляры-ты на имя *Белауръ* бѣше успѣлъ да усвои нѣколко села, нъ Михаилъ нападна, та си гы отнѣ и развали тоя бунтовникъ, който дѣйствуваше отъ странж на Михаилъ-Страшимировы-ты сынове Шишмана и Ивана. Отъ тѣхъ първый ся намираше въ Цариградъ и чякаше удобно врѣмя за да наслѣди бащиный си прѣстолъ, а вторый бѣ отишьлъ заедно съ майкж си при Сръбскыа краль. Въ 1341 г. Александръ прати послан-

никъ до Јоанна Палеолога да иска Шишмана, нъ Императоръ-тъ, по съвѣта отъ Сената, нерачи да му го прѣдаде. Тогази Александръ обяви бой на Византійцы-ты, нъ защо-то тіи повикахѫ противъ него на помощь Турцы-ты, кои-то бѣхѫ много силни по онова время, царь-тъ склони пакъ на миръ, безъ да земе Шишмана. Въ истѫ-тѫ годинѫ Палеологъ и Јоанъ Кантакузинъ имахѫ голѣмы распры по между си за коронѫ-тѫ, а Александръ, понеже помагаше ту на еднѫ-тѫ ту на другѫ-тѫ странѫ, ползува ся отъ това обстоятелство, та присвои девять градове, за кои-то испослѣ Византійци-ти дигнѫхѫ бой срѣщѫ Българы-ты. Испьрво Александръ поиска миръ, нъ като несклонихѫ Гърци-ти, той быде принужденъ да ся залови пакъ за орѫжіе. Той излѣзе на срѣщѫ имъ съ **8000** душь Българы и **2000** Власы, та още въ пьрво-то сбиваніе Българи-ти нанесохѫ славнѫ побѣдѫ надъ Гърцы-ты и принудихѫ гы на бѣгъ: Кантакузинъ едвамъ можя да избѣгне живъ и да ся затвори заедно съ нѣколко души въ Руссе; нъ и тамъ Българе-ти го обиколихѫ и приведохѫ го въ голѣмо отчяяніе, та послѣ Александръ ся смили отъ жялны-ты молбы императоровы и отпусти го да си иде мирно въ Цариградъ. Тогази стана миръ и за да бѫде всегдашенъ, Кантакузинъ ся обѣща да даде десятогодишнѫ-тѫ си дщерѫ на Александровый сынъ, пятнадесято-годишній *Иванъ Шишманъ.* Слѣдъ врѣмя свадба-та стана въ Едрене, дѣто присѫтствувахѫ хора и отъ двѣ-тѣ царскы фамиліи, та быдохѫ вѣн-

чяни младоженци-ти съ голѣмѫ славѫ. Послѣ това Алаксандръ, откакъ ся върна въ Търново, царува мирно, освѣнь дѣто по нѣкой пѫть ся е збивалъ съ Сърбскыа краль *Душяна*, нъ наскоро пакъ ся примирвалъ (1350 г.).

Александрова-та жена бѣше много злонъравна, заради това той ѭ напусти и проводи ѭ заедно съ сына си *Георгыа Страшимира* да живѣе въ Видинъ, а слѣдъ неѭ ся ожени за еднѫ Еврейкѫ, коѭ-то покърсти, прѣди да ся вѣнчее съ неѭ. Тая послѣдня Александрова жена роди три сына: *Ивана Шишмана*, *Асѣня* и *Михаила* и, за да може да приготви наслѣдіе-то на прѣстола тѣмъ, тя отрови голѣмыа Александровъ сынъ Михаила, който ѭ бѣ намразилъ много. Царь-тъ като проводи Страшимира съ майкѫ му въ Видинъ, даде му и управленіе-то на тоя градъ. По едно врѣмя Страшимиръ, подбуденъ повече отъ майкѫ си, начна да ся непокорява на бащѫ си и дързна да нарѣче себе си и царь, а Александръ отъ голѣмѫ-тѫ си любовь къмъ него, нещя да го накаже за това прѣстѫпленіе; нъ послѣ пакъ Унгарскый Краль *Лудвикъ* ся разсърди на Страшимира за нѣкои неговы противленія и упорства, та нападна съ войскѫ на Видинъ и го прѣвзе, а Страшимира улови и отведе го въ Унгаріѭ, дѣто у градъ Гешлекъ го затвори въ тъмницѫ. Оттука послѣ го измоли добрый му баща и постави го пакъ въ Видинъ за управитель.

Когато Турци-ти бѣхѫ минѫли на Европейскѫ странѫ и бѣхѫ завладѣли вече нѣколко мѣста, то-

гази Българе-ти владѣяхѫ по̀-голѣмѫ-тѫ чясть отъ сѣвернѫ Тракіѭ и Македоніѭ; заради това *Султанъ Муратъ*, откакъ прѣвзе Едрене, дѣто послѣ прѣнесе и столицѫ-тѫ си отъ Бруссѫ, удари първо на Българско-то царство: нъ Александръ, понеже мысляше за по̀-добрѣ да бѫде пріятель съ Турцы-ты, прѣдложи на Султана за миръ, а той ся склони и тъй быде заключенъ миръ между Българы и Турцы (**1361** г.).

Александръ умрѣ въ **1363** г. На смъртный си часъ той раздѣли царството на синове-ты си тъй: на Страшимира остави Видинъ съ околны-ты му градове и села; на Асѣня и Михаила прѣдаде Прѣславъ съ принадлѣжящы-ты му мѣста въ Тракіѭ, а Ивана Шишмана остави на свое-то мѣсто — въ Търново. Тъй ся е раздѣлило Българско-то царство на три царства: на *Видинско*, *Търновско* и *Прѣславско*.

ИВАНЪ ШИШМАНЪ, ГЕОРГІЙ СТРАШИМИРЪ и АСѢНЬ IV.

Несъгласіе-то, ненависть-та и каранія-та на Александровы-ты сынове приготвихѫ ужяснѫ пропасть на Българско-то царство, кое-то отъ тѣхно врѣмя послѣ съвсѣмъ зе да клони камъ крайно падане. Страшимиръ никакъ неможяше да гляда на бащиный си прѣстолъ Ивана Шишмана, като роденъ отъ другѫ майкѫ и като по̀-малъкъ отъ него, а да занимава най-горне мѣсто; заради това той, отъ завистъ камъ него, всякога е искалъ да му прѣвзима мѣста-та, а

пѫкъ Шишманъ отъ своѭ странѫ не е щялъ да му устѫпи нищо съ доказванїе, че всичко, щото има заедно съ прѣстола, прѣдадено му е отъ самыя имъ бащѫ. Тъй сѫ слѣдували непрѣстанно несъгласія и раздори между двама-та братія — Търновскый и Видинскый владѣтели, а между това Турци-ти нападнѫхѫ на нѣкои мѣста въ Тракіѭ, кои-то принадлѣжяхѫ на Прѣславско-то царство, та гы завоевахѫ. Асѣнь отиде съ войскѫ-тѫ си противъ нападатели-ты на царство-то му и удари ся съ Мурата (1363 г.), нъ въ едно страшно сбиванїе Турци-ти побѣдихѫ Българы-ты и Асѣнь падна мъртавъ, безъ да отнѣме ни най-малкѫ чясть отъ изгубены-ты си мѣста. Слѣдъ него поддържя войнѫ-тѫ братъ му Михаилъ, нъ най-сѣтнѣ и него постигна иста-та братова му зла честь!

Въ тыя врѣмена Българе-ти изгубихѫ мѣста-та си въ Македоніѭ, а въ Таракіѭ градове: Бургасъ, Анхыело, Месемвріѭ, Ямболь, Сливенъ, Созополь и другы, а пакъ въ истѫ-тѫ Българіѭ: Прѣславъ, слѣдъ него Шюменъ, кой-то ся брани юнашкы цѣлы осьмъ мѣсяцы, а послѣ Провадіѭ, Дристѫ (Силистрѫ) и Варнѫ, дѣто стана голѣмо кръвопролитіе и най-сѣтнѣ всичкѫ Добруджѭ. Въ тыя страшны обстоятелства за Българіѭ Иванъ Шишманъ, като ся видѣ отвсѣкѫдѣ притѣсненъ отъ силно-то Турско орѫжіе, много пѫти иска помощь отъ Страшимира, нъ последній никакъ нещяше да чюе брата си, ако и да глядаше, че Българія отива вече изъ рѫцѣ. Тогази Шишманъ излѣзе самъ на срѣщѫ Турцы-ты и бѫхта ся доста врѣмя съ Мурата, нъ всякога губяше,

додѣ най-сѣтнѣ Султанъ-тъ умрѣ раненъ на Косово поле въ Сърбіѭ (**1381** г.).

Слѣдъ смърть-тѫ Муратовѫ на Османскый прѣстолъ възлѣзе сынъ му *Баязитъ,* кой-то ся рѣши да довърши бащины-ты си завоеванія въ Тракіѭ, Македоніѭ, Българіѭ и Сърбіѭ. Той най-първо нападна съ голѣмѫ силѫ на царствуѭщій градъ Търново, дѣто ся би съ Ивана Шишмана цѣлы девять мѣсяцы; па най-сѣтнѣ Българскый царь, като видѣ, че не ще може вече да ся противи повече на голѣмѫ-тѫ силѫ Баязитовѫ, побѣгна нощемъ изъ Търново заедно съ дворскы-ты си хора и съ съкровища-та си въ Срѣдецъ (Софіѭ). Тукъ на близу, въ Монастырь *Урвичь,* кой-то бѣ обграденъ съ твърды высокы стѣны и обикаленъ съ водѫ, скры съкровища-та си и остави нѣколко отъ войскары-ты си да пазять, а самъ съ другы-ты отиде, та ся би съ Турцы-ты още седьмь годины.

Въ **1389** г. Баязитъ отиде въ Сърбіѭ, та ся би съ княза Лазаря, а оттамъ прѣмина въ Влашко противъ *Мирчя,* Българскый войводѫ, кой-то такожде излѣзе съ своѭ-тѫ войскѫ на срѣщѫ Султана; нъ въ боя при Калугеренъ (близу при Гюргево) Турско-то орѫжіе нанесе съвършеннѫ побѣдѫ на Мирчя, а сѣтнѣ и на Влашкый войводѫ *Димитріа.* Въ това страшно сраженіе быдохѫ съсѣчены и двама-та Българскы князове *Марко Кралевичь* и *Константинъ Драговичь.*

Слѣдъ тѭѫ побѣдѫ Баязитъ ся върна въ Българіѭ, та нападна пакъ възъ Шишмана при Само-

ковъ. Тука Турци-ти, распалени отъ прѣжнѭ-тѫ побѣдѫ, показахѫ ся много по̀-смѣли въ тоя бой, отъ колкото напрѣди, та Българскый царь, колко и да насърдчяше отъ своѭ странѫ свои-ты войскары, като ся спущаше прѣди тѣхъ въ боя, пакъ неможя да излѣзе на главѫ; нъ въ послѣдне едно страшно кръвопроливно сраженіе падна мъртавъ съ повечето си войскары, а заедно съ живота на Ивана Шишмана изгуби ся и Търновско-то царство, сѫще тъй, както по̀-прѣди и Прѣславско-то! Тоя царь остави единъ сынъ, на имя *Владиславъ*, кой-то побѣгна послѣ при Стрика си Страшимира въ Видинъ.

Въ това врѣмя Западны-ты силы, поискахѫ да въспрѫть успѣхы-ты на Османско-то орѫжіе, та проводихѫ Маджярскый Краль *Сигмунда* съ силнѫ войскѫ за въ Българіѭ противъ Баязита. Сигмундъ прѣмина Дунава и удари на Турцы-ты, нъ въ боя при Никополь Баязитъ и него побѣди (1396 г.). Оттука Султанъ-тъ нападна на Страшимира, та подчини подъ власть-тѫ си и тоя Българскый царь. Тогази всичка Българія ся видѣ въ рѫцѣ-тѣ на Турскы-ты Султаны, освѣнь нѣколко нѣйны мѣста, кои-то ся задържяхѫ отъ нѣкои Българскы князове, както: отъ *Владислава*, братанеца му *Георгія Страшимира* и другы, кои-то бѣхѫ остали още свободни.

ПОСЛѢДНЕ РАЗОРЕНІЕ НА БЪЛГАРІѬ.

Мухамедъ III, откакъ прѣвзе Цариградъ (1453 г.), намысли да распространи и усили държявѫ-тѫ си, заради това въ 1454 г. той излѣзе съ 200,000

душь войскѫ да покори и осталы-ты въ Българіѭ и Сърбіѭ градове, а прѣди себе проводи *Арабъ Исуфъ Пашѫ* да истреби въ Туловско поле (сега Казанлѫшко) Българскѫ-тѫ войскѫ, коя-то ся крыяше още тамъ, изъ горы-ты. Кога достигнѫли Турци-ти въ Срѣднѭ-Горѫ, намѣрили Монастырь Св. Николая, та го разсипали до основы-ты и избили всичкы-ты калугеры и мирскы хора, кои-то ся были скрыли въ него*). Оттамъ отишли въ Туловско поле, дѣто изъ градове-ты и села-та жители-ти — мѫже, жены, дѣтца ся были скрыли до Старѫ-Планинѫ въ еднѫ горѫ, та да гы погубять; нъ по Промыслъ Божій гѫста мъгла покрыла всичко-то поле и онова мѣсто до толкова, щото Турцы-ты, като немогли да ся распознаѭть помежду си, избили ся единъ другый**), и тъй оныя Българе ся избавили у онова мѣсто.

Освѣнь тогова Мухамедъ проводи и другы сердаринъ на имя *Зинанъ Паша*, та обсеби Златицѫ, оттамъ нападна на Самоковъ, когото прѣвзе слѣдъ 7 мѣсяцы; слѣдъ него завлада Ловченскѫ-тѫ крѣпость. Послѣ за 7 мѣсяцы завоева Софіѭ; Прилѣпъ зе безъ бой, а Нишь, дѣто бѣхя ся затворили избѣгнѫли-ти отъ другы градове жителіе, прѣвзе за 9 мѣсяцы. Най-сътнѣ Зинанъ Пашя нападна на Видинъ, дѣто бѣше ся укрѣпилъ Георгій Страшимировъ, послѣд-

---

*) [illegible]ж. Царственникъ стр. 70—71.

**) [illegible]ова е остало да ся наричя и [illegible] мѣсто *Мъглишь*.

ній царь Българскый, та ся би съ него цѣлы три годины и тъй ся прѣвзе втори пѫть това послѣдне Българско мѣсто. Въ това врѣмя Георгій заедно съ Царицѫ Иринѫ ся прѣставихѫ у Рудникъ, а три-тѣ имъ чяда, *Стефанъ, Марія* и *Анастасія*, не ся знае, що станѫхѫ. Тъй Българскый народъ до **1481** г. подпадна съвсѣмъ подъ власть на Отоманскы-ты Султаны.

Слѣдъ крайне-то падане на Българско-то царство, на Българы-ты остана само единъ Патріархъ, кому-то Султани-ти дадохѫ да си има духовнѫ-тѫ власть надъ своя народъ сѫще тъй, както Мухамедъ III даде и на Гърцкыя Патріархъ. Въ онова врѣмя Българскый Патріархъ имаше прѣстола си въ Охридѫ; нъ въ **1456** год. като ся врьщалъ Мухамедъ изъ Албаніѭ, минѫлъ прѣзъ Охридѫ, д[illegible] видѣлъ нѣкои си прѣпирни измежду Българы-т[illegible] и Патріарха, заради това казалъ на послѣдній [illegible] иде да живѣе въ Цариградъ и оттамъ да испълн[illegible]ва своиты пастирскы длъжности камъ Българ[illegible]ыя народъ. Тогази Патріархъ-тъ, спротивъ заповѣдь-[illegible] Султановѫ, отиде въ Цариградъ, а на мѣсто-то [illegible] остави намѣстницы Архіепископы, чрѣзъ които [illegible] управлява духовенство-то и народа си.

Кога-то ся въцари *Баязитъ II*, Гърцкый Цареграскый Патріархъ отишьлъ да му честити царство и, въ разговора си съ него, казалъ му, какво, ако иска да бѫде всякога въ миръ държява-та му, той [illegible] да истреби всичкы Българскы първенцы и [illegible] за да немогѫть да възбунтува[illegible] пакъ [illegible]то е, казалъ, много немиренъ, бунто-

липсва 1 стр.
издадена е от Хр. Г. Данов
във Виена
реставрирана от Sonda Anllo